

ROCZNIK

Szkolnictwa Polskiego

Rok 1919

Opracowany pod redakcją

HENRYKA J. RYGIERA

Wydawnictwa rok pierwszy

NAKŁADEM TOW. WYD. „KSIĄŻKA POLSKA”.
SKŁAD GŁÓWNY W POLSKIEJ SKŁADNICY POMOCY SZKOLNYCH.
WARSZAWA, NOWY ŚWIAT 33.

Biblioteka Pedagogiczna CEN
nr inw.: KG - 16169

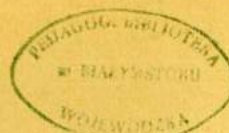
BC KSK / 16169

Tegoż autora: *Statystyka*

Materiały do dziejów oświaty w Polsce:

	Mk. fen.
Nr 1. Raport Izby Edukacyjnej z 1808 r.	—75
Nr 2. Zarys organizacyjno-administracyjnych prac Izby Edukacyjnej w 1807 i 1808 r.	—75
Nr 3. Dezór szkół żeńskich w Księstwie Warszawskim	—75
Nr 4. Projekty organizacji oświaty w 1807 r.	1.50
<hr/>	
H. J. Ryglar, K. Apfelbaum-Jabłonowski i B. Mrozowski. Statystyka szkolna m. Warszawy. Cz. I—90 f., Cz. II Cz. III w druku.	1.—
<hr/>	
H. J. Ryglar i K. Apfelbaum-Jabłonowski. Szkolnictwo w Szwecji.	

Drukarnia „WSPÓŁCZESNA“, Szpitalna 10.

16169

31(438) : 37

WSTĘP.

Tomem niniejszym rozpoczynamy wydawnictwo p. n. „Rocznik Szkolnictwa Polskiego“, który stale, z roku na rok ma obrazować stan oświaty w Polsce. Wydawnictwa podobne istnieją we wszystkich krajach kulturalnych. Niezbędne ono jest i u nas, a zwłaszcza może u nas, gdzie znajomość naszego stanu posiadania wogóle, a więc i w dziedzinie oświaty, jest niewielka.

Zdajemy sobie sprawę, że pierwszy rocznik posiadać będzie wiele braków, zarówno pod względem układu, jak i dostarczenia czytelnikowi dostatecznego materiału faktycznego. Z konieczności również w r. b. ograniczyć się musieliśmy do terytorjum b. Królestwa Kongresowego, a właściwie byłych okupacyjnych generalnych gubernatorstw: warszawskiego i lubelskiego.

Mamy nadzieję, że w następnych tomach większe doświadczenie usunie braki metodyczne, a materiał faktyczny dotyczyć już będzie całej Rzeczypospolitej Polskiej, ewentualnie i innych ziem, zamieszkałych przez Polaków.

Prosimy przeto o pobłażliwość w sądach dla początkującego wydawnictwa, lecz jednocześnie o krytyczne, rzeczowe ocenienie zalet i braków Rocznika. Pozwoli nam to w następnych tomach postawić wydawnictwo na wyższym poziomie.

Miło nam złożyć tutaj podziękowanie ministerstwu, które przysłały nam z pomocą przez udzielenie odnośnych danych, Ministerstwu Oświecenia za mapę oświatową, pp. inspektorom szkolnym okręgowym, kierownikom poszczególnych szkół i wogóle wszystkim, którzy dopomogli nam do zebrania faktycznego materiału, za współredaktorstwo przy opracowaniu pierwszego Rocznika p. Zofji Dydzińskiej i p. Kazimierzowi Apfelbaum-Jabłonowskiemu i za współpracę p. Zofji Henryce Ryglarowej.

Redaktor.

Warszawa.
Maj 1919 r.

31(438) : 37

MINISTERSTWO

Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego.

W zakres kompetencji Ministerstwa W. R. i O. P. wchodzi wszystkie sprawy, dotyczące szkolnictwa, wyznań religijnych i opieki nad archiwami w całym państwie.

Ministerstwo obejmuje dwa departamenty:

- A. Oświecenia Publicznego (dyrektor minister Jan Łukasiewicz)
- B. Wyznań Religijnych (dyrektor podsekretarz stanu Bronisław Dembiński).

Departament Oświecenia Publicznego obejmuje sekcje:

- a) szkolnictwa powszechnego (szef Zygmunt Gąsiorowski),
- b) szkół średnich (szef Tadeusz Łopuszański),
- c) szkół zawodowych (szef Bolesław Miklaszewski),
- d) nauki i szkół wyższych (szef Adam Wrzosek).

Obok departamentów i sekcji istnieje w ministerstwie 8 wydziałów samodzielnych:

a) sekretariat generalny, w którego zakres, poza właściwymi kompetencjami, wchodzi:

- 1. biblioteka,
- 2. Dziennik Urzędowy i biuro prasowe,
- 3. kancelarja

(sekretarz generalny Kazimierz Konarski).

b) prawny (naczelnik do dn. 1.III 1919 r. Stanisław Bukowiecki w randze szefa sekcji, obecnie Stanisław Okęcki),

c) finansowy (naczelnik Władysław Wilczyński),

d) statystyczny (kierownik do dn. 1.I.1919 r. Henryk Rygier, obecnie Edward Grabowski),

e) archiwów państwowych (naczelnik Józef Paczkowski w randze szefa sekcji),

f) oświaty pozaszkolnej (kierownik Aleksander Janowski),

g) higieny szkolnej (kierownik dr. Władysław Osmolski) i
 b) biuro porad budownictwa szkolnego (kierownik inż. Franciszek Eychhorn).

Z pośród nich cztery wydziały zakresem swych prac odnoszą się do całego ministerstwa (*a, b, c, d*); jeden obejmuje dział zupełnie odrębny (*e*); trzy pozostałe odnoszą się do Departamentu Oświecenia (*f, g, h*). Pod względem hierarchicznym mają wydziały te ten przywilej, że w przeciwstawieniu do wydziałów, na które dzielą się sekcje, zależą one nie od szefa sekcji (wzgl. dyrektora departamentu), ale bezpośrednio od ministra.

Sekcja szkół powszechnych obejmuje szkolnictwo elementarne i dział kształcenia nauczycieli. Zajmuje się organizacją inspekcji i organów samorządnych szkolnych, regulacją płac nauczycieli i ich sprawami personalnymi, sprawą programów, bibliotek, pomocy naukowych i urzędzeń szkolnych, seminarjami nauczycielskimi, kursami pedagogicznymi i kursami przygotowawczymi do seminarjów, szkołami i kursami dla ochroniarek.

Sekcja szkół średnich przeprowadza kontrolę i opiekę nad rozwojem szkolnictwa średniego państwowego i prywatnego, opracowuje program szkoły średniej, przeprowadza periodycznie państwowe egzaminy maturalne dla młodzieży szkół prywatnych.

Sekcja szkół zawodowych przeprowadza kontrolę i opiekę nad rozwojem szkolnictwa zawodowego, opracowuje i ustala typy szkół i kursów zawodowych oraz ich program. przygotowuje odpowiedni personel nauczycielski, opracowuje i wydaje podręczniki i pomoce naukowe.

Sekcja nauki i szkół wyższych organizuje wyższe szkolnictwo państwowe, ma pieczę i kontrolę nad prywatnymi szkołami wyższymi i instytucjami naukowymi.

Sekretariat generalny prowadzi dział personalny ministerstwa, korespondencję w sprawach dotyczących ministerstwa, ułatwia merytoryczny i formalny bieg spraw w ministerstwie, prowadzi półurzędowe i poufne archiwum Ministra, pełni zarząd zwierzchni nad biblioteką, biurem prasowym i redakcją *Dziennika Urzędowego Ministerstwa W. R. i O. P.*

Wydział prawny współdziała z poszczególnymi sekcjami i wydziałami przez udzielanie porad prawnych, wyraża opinie, względnie koryguje opracowane przez ministerstwo projekty ustawodawcze, rozpatruje sprawy, zawierające zagadnienia natury prawnopństwowej, prowadzi dział zapisów i stypendjów.

Wydział finansowy jest łącznikiem między Ministerstwem W. R. i O. P. i Ministerstwem Skarbu, uskutecznia wypłaty urzędnikom podległym ministerstwu oraz reguluje rachunki ministerstwa.

Wydział statystyczny opracowuje formularze statystyczne; zbiera dane statystyczne, dotyczące szkolnictwa w Polsce, opracowuje zestawienia stanu oświaty w Polsce i innych państwach, ogłasza komunikaty statystyczne.

Wydział archiwów państwowych opracował przepisy o organizacji archiwów państwowych, od wyjścia zaś z Polski okupantów ma nadzór nad wszystkimi archiwami państwowymi na terytorjum b. Królestwa Kongresowego, brał czynny udział w pracach nad rewindykacją zabytków w Rosji.

Wydział oświaty pozaszkolnej zajmuje się koordynowaniem, uzupełnianiem i popieraniem czynnej w tym kierunku inicjatywy społecznej.

Wydział higieny szkolnej obejmuje higienę nauczania, pedagogikę leczniczą, wychowanie fizyczne, nauczanie higieny i propagandę higieny przez szkołę, kierownictwo nad działalnością higieniczno-wychowawczą lekarzy szkolnych.

Biuro porad budownictwa szkolnego ma na celu popieranie racjonalnego budownictwa szkolnego w Polsce. Jest ono urzędem wykonawczym w stosunku do zapotrzebowań ministerstwa i opiniodawczym w sprawach budownictwa szkolnego, rozpatrywanych z punktu widzenia programu budowlanego i potrzeb pedagogicznych szkolnictwa.

Departament Wyznań Religijnych obejmuje całokształt spraw, związanych z organizacją wyznań w państwie polskim.

Z chwilą ustąpienia władz okupacyjnych i przyłączenia Galicji i Śląska zakres działalności departamentu znacznie się rozszerzył.

Prace jego przestały mieć dotychczasowy przygotowawczy jedynie charakter i weszły na drogę administracji bezpośredniej, z drugiej strony departamentowi podporządkowane zostały sprawy kościoła unickiego, ormiańskiego etc.

W skład departamentu wyznań wchodzi: sekcja spraw kościoła katolickiego, wydział spraw kościoła ewangelickiego, wydział spraw wyznania mojżeszowego oraz wydział spraw wyznania marjawickiego, prawosławnego oraz sekt.

Biura ministerstwa mieszczą się w chwili obecnej w następujących lokalach:

Ul. Bagatela 12: gabinet ministra, sekretariat generalny, departament wyznań, wydział prawny, wydział archiwów państwowych, wydział oświaty pozaszkolnej oraz biuro porad budownictwa szkolnego.

Al. Ujazdowska 20: sekcja szkół powszechnych i kancelaria główna.

Al. Ujazdowska 37: sekcja szkół zawodowych, wydział finansowy i wydział statystyczny.

Ul. Szopena 1: sekcja nauki i szkół wyższych.

Plac Trzech Krzyży 8: sekcja szkół średnich.

W Y K A Z

urzędników Ministerstwa W. R. i O. P.

(do referentów włącznie).

(Maj 1919 r.)

Łukasiewicz Jan, minister.

Dembiński Bronisław, podsekretarz stanu.

Departament oświecenia.

Sekretariat generalny.

a.

Konarski Kazimierz, sekretarz generalny.
Smarzewski Tadeusz, referent do spraw politycznych w randze radcy ministerjalnego.
Grotowska Helena, referent.

b.

Biuro prasowe.

Wiewiórski Jerzy, kierownik biura, referent.

c.

Biblioteka.

Baranowska Helena, bibliotekarz.

Kancelarja.

Wojciechowski Karol, naczelnik kancelarji.
Rosiński Kazimierz, zastępca naczelnika.

Sekcja I szkół powszechnych.

Gąsiorowski Zygmunt, szef sekcji.
Żłobicki Władysław, naczelny inspektor krajowy.
Radwan Władysław, naczelnik wydziału seminarjów nauczycielskich.
Reiter Marjan, naczelnik wydziału programowego.
Siwak Michał, naczelnik wydziału.
ks. Gralewski Jan, inspektor krajowy.
Tosio Kacper, " "
Dobrowolski Stanisław, " "
Czaplicki Stanisław, " "
Statkiewicz Czesław, " "
Chmielewski Konrad, wizytator seminarjów.
Dzierżyński Ignacy, wizytator seminarjów.
Radziwiłłowiczowa Marja, starszy referent.
Falski Marjan, " "
Eckert Ludwik, " "
Benni Tytus, " "
Grzybowska Marja, referent.
Tosio Katarzyna, " "
Kopacz Artur, " "
Włodarski Józef, " "

Sekcja II szkół średnich.

Łopuszański Tadeusz, szef sekcji.
Zawadzki Grzegorz, naczelnik wydziału, zastępca szefa sekcji.

Dobrowolski Antoni, naczelnik wydziału.
Opuszyński Karol, " "
Grodecki Józef, wizytator. " "
Morawski Kazimierz, " "
Woycicki Kazimierz, " "
Męczkowska Teodora, " "
ks. Ciepłiński Antoni, " "
Górecki Ignacy, " "
Węcowski Stanisław " "
Nawroczyński Bogdan " "
Michalski Jan, " "
Chodyncki Henryk, " "
Jezierski Waław, " "
Zagórowski Zygmunt, radca ministerjalny.
Wocalewska Marja, referent.
Strumiłło Tadeusz " "

Sekcja III szkół zawodowych.

Miklaszewski Bolesław, szef sekcji.
Manduk Stanisław, radca ministerjalny.
Grabowski Jan, inspektor
Lipiński Stanisław, starszy referent.
Gorjaczkowski Włodzimierz, st. "
Zaborowska Marja, starszy referent.
Wrzosek Stanisław, st. referent.
Jarniński Mieczysław, referent.
Michałowicz Mieczysław, referent.

Sekcja IV nauki i szkół wyższych.

Wrzosek Adam, szef sekcji.
Tomczycki Stanisław, radca ministerjalny.
Czeżowski Tadeusz, starszy referent.
Borowski Marjan, " "
Wechsler-Wierzbowski Stefan, referent.
Michalski Stanisław, doradca fachowy.

Wydział oświaty pozaszkolnej.

Janowski Aleksander, kierownik wydziału.
Nowicki Eustachy, starszy referent.
Kołodziejczyk Józef, referent.

Wydział finansowy.

Wilczyński Władysław, naczelnik wydziału.
Batorski Stanisław, radca ministerjalny.
Giełżyński Witold, starszy referent.
Tingle Stefan, referent.
Walter Władysław, referent.

Wydział statystyczny.

Grabowski Edward, kierownik wydziału.
Kraütler Ignacy, referent.

Wydział archiwów państwowych.

Paczkowski Józef, naczelnik wydziału w randze szefa sekcji.
Ehrenkreutz Stefan, zastępca naczelnika wydziału.
Rybarski Antoni, starszy referent.
Łopaciński Wincenty, referent.
Abramowicz Marjan, archiwista objazdowy.
Seruga Józef, " " "

Wydział prawny.

Okęcki Stanisław, naczelnik wydziału.
Garczyński Walenty, starszy referent.
Jundziłł Zygmunt, referent.

Biuro porad budownictwa szkolnego.

Eychhorn Franciszek, radca ministerjalny, kierownik wydziału.
Wolski Łukasz, starszy referent.
Mączyński Zdzisław, st. referent.
Rogowski Henryk, referent.

Departament wyznań.

Demiński Bronisław, podsekretarz stanu, dyrektor departamentu.

Biuro prezydjalne.

Piekarski Stanisław, naczelnik wydziału.
Bogdański Edward, radca ministerjalny.
Dalbor Tadeusz, referent.
Fryling Jan, " "

Sekcja spraw kościoła katolickiego.

Ks. biskup Szelażek Adolf, naczelnik wydziału.
Ptaszycki Jan, starszy referent.

Wydział spraw kościoła ewangelickiego.

Geisler Zdzisław, radca ministerjalny.
Behrens Edward, starszy referent.

Wydział spraw wyznania mojżeszowego.

Adalberg Samuel, radca ministerjalny.
Grynwasser Hipolit, starszy referent.
Sokołow Marja, referent.

Wydział spraw wyznania prawosławnego i marjawickiego oraz sekt.

Strzałkowski Walerjan, radca ministerjalny.
Pięta Jan Kanty, referent.

I.**Szkolnictwo powszechne.****Inspektoraty szkolne okręgowe
w 1918|19 r. szk.**

(L U T Y 1919 r.).

Nr	Nazwa okręgu szk.	Imię i nazwisko inspektora.	A d r e s :
1	Augustowski	Stanisław Stetkiewicz	Sejny
2	Biały	Kazimierz Szokalski	Biała Podlaska, ul. Krzywa 5
3	Białostocki	Zygmunt Wł. Tarło-Maziński	Białystok
4	Bielski	Franciszek Szulc	Bielsk (ziemia Grodzieńska)
5	Biłgorajski	Władysław Matuszkiewicz	Biłgoraj, ul. Morowa 94
6	Błoński	Lucjusz Zapolski	Grodzisk, ul. Spacerowa
7	Chelmski	Zygmunt Podgórski	Chelmski, pl. T. Kościuszki
8	Częstochowski	Walerjan Kuropatwiński	Częstochowa, III Aleja 56
9	Dąbrowski	Józef Grabowski	Dąbrowa Górna, Ulmana 1
10	Garwoliński	Stefan Niemyski	Garwolin
11	Grójecki	Rudolf Janiszewski	Grójec, Warecka 23
12	Hrubieszowski	Kazimierz Juszcakowski	Hrubieszów, ul. 3 Maja
13	Ilżecki	dr. Karol Adwentowski	Wierzbniak
14	Janowski	Leon Jasiński	Janów, Rynek 26
15	Janowski-Podlaski	Michał Sokowski	Janów Podlaski
16	Jędrzejowski	dr. Wincenty Majcher	Jędrzejów, Pińczowska 4
17	Kaliski	dr. Maurycy Staniewski	Kalisz, ul. Ogrodowa 6
18	Kielecki	Tomasz Kostuch	Kielce, Czysta 16
19	Kolski	Aleksy Makowski	Koło
20	Konecki	Wiktoryn Zieliński	Końskie, ul. 3 Maja
21	Koniński	Władysław Fiedorowicz	Konin
22	Kozienicki	Paweł Klimczuk	Kozienice
23	Krasnostawski	Karol Stangenberg	Krasnostaw
24	Kutnowski	Włodzimierz Zakrzewski	Kutno, Warsz. Przedm. 126
25	Lubartowski	Włodzimierz Bochenek	Lubartów, Lubelska 105

26	Lubelski	Stanisław Sowiński	Lublin, Namiestnikowska
27	Lipnowski	Kazimierz Sacharko	Lipno, Kozia
28	Łęczycki	Adam Borszewski	Łęczyca
29	Łomżyński	Henryk Rzędowski	Łomża, Dworna 47
30	Łódź, miasto	Ignacy Grabiński	Łódź, Średnia 14
31	Łódzki	Władysław Lichtarowicz	" , Południowa 4
32	Łowicki	Teodor Markiewicz	Łowicz, Podrzeczna 36
33	Łukowski	Karol Drewnowski	Łuków, Ogrodowa 15
34	Miechowski	Włodzimierz Drzewiecki	Miechów
35	Mińsko-Mazowiecki	Grzegorz Winogrodzki	Mińsk, Nowa 20
36	Mławski	Władysław Kierst	Mława
37	Olkuski	Wacław Broniewski	Olkusz, 3 Maja
38	Opatowski	Adam Dorot	Opatów, ul. Radomska
39	Opczyński	Jan Milkowski	Opczno, ul. Kościelna
40	Ostrołęcki	Alojzy Mazurek	Ostrołęka
41	Ostrowski	Bolesław Krzywobłocki	Ostrów, ul. Gołębia 4
42	Pińczowski	Franciszek Krzemieniecki	Pińczów, ul. Kielecka
43	Piotrkowski	Jan Skowroński	Piotrków, ul. Kaliska 26
44	Płocki	Adam Grabowski	Płock, ul. Warszawska 14
45	Płoński	Wacław Zawadzki	Płońsk
46	Przasnyski	Stanisław Bieniowski	Przasnysz
47	Puławski	Feliks Rutkowski	Puławy, ul. Instytutowa 1
48	Pułtusk	Eugeniusz Meller	Pułtusk, ul. Kościuszki 19
49	Radomski	Marjan Pęczalski	Radom, ul. Lubelska 51
50	Radomskowski	Eustachy Rudziński	Radomsko, ul. Kaliska 32
51	Radzyński	Jan Peszkowski	Radzyń
52	Rawski	Zygmunt Wolski	Rawa, ul. Warszawska
53	Sandomierski	Jan Kamiński	Sandomierz
54	Sejneński	Stanisław Stetkiewicz	Sejny
55	Siedlecki	Jan Cynarski	Siedlce, ul. Ogrodowa
56	Sieradzki	Czesław Bagieński	Sieradz, ul. Kościuszki
57	Skierniewicki	Sylwester Klebanowski	Skierniewice, Przyrynek
58	Sokołowski	Hieronim Miączyński	Sokolów
59	Sokółski	Władysław Kolendo	Sokółka
60	Sosnowiecki	Mieczysław Cimoszko	Sosnowice, Starososnow. 12
61	Stopnicki	Alfons Erdman	Busko, Al. 3 Maja 10
62	Szczuczynski	Leon Niepsuy	Szczuczyn, ul. Nowa
63	Tomaszowski	Bolesław Kaczorowski	Tomaszów
64	Warszawa, miasto	Józef Stypiński	Warszawa, Koszykowa 11
65	Warszawski	Zygmunt Piotrowski	" , Polna 78
66	Wieluński	Kazimierz Szelański	Wieluń, Krak.-Przedm. 8
67	Włocławski	Władysław Gacki	Włocławek, Pl. Dąbrowskiego 19
68	Włodawski	Władysław Gürtler	Włodawa
69	Włoszczowski	Edward Zawadzki	Włoszczowa, ul. Długa 37
70	Wysoko-Mazow.	Marjan Lubelski	Wysokie Mazow.
71	Zamojski	Ignacy Pytlakowski	Zamość, Ślusarska 1

Analfabeci.

Według spisu jednodniowego 1897 r. analfabeci w Królestwie Polskiem stanowili 69,5 prc. ogółu ludności bez różnicy wieku. Podczas spisu pytano o umiejętność czytania i pisania po rosyjsku „lub w jakimkolwiek innym języku“. Zachodzi kwestja, czy rachmistrze dostatecznie bezstronnie notowali tę drugą ewentualność. Według danych Rocznika Statystycznego w 1905 r., wśród poborowych z Królestwa było 62,8 prc.; tutaj brano pod uwagę umiejętność czytania po rosyjsku.

P. Włodzimierz Wakar w pracy: „Oświata publiczna w Królestwie Polskiem“ w następujący sposób usiłuje odnieść dane spisu jednodniowego z 1897 r. do 1917 r. Odrzuciwszy dzieci do lat 10, t. j. 28,1 prc. ludności i biorąc pod uwagę widoczne zmniejszenie się odsetku analfabetów z każdym następującym rokiem, p. Wakar układa wg. wieku ludności dwie tabelki: dla 1897 i 1917 r.

T A B L I C A I.

Analfabeci w wieku	1897 r.	1917 r.
10—20 lat	57,5 ⁰ / ₀	46 ⁰ / ₀
20—30 „	50,0 „	40 „
30—40 „	63,0 „	50 „
40—50 „	61,8 „	50 „
50—60 „	72,6 „	63 „
60 i wyżej	77,8 „	65 „
Przeciętnie	59,0 „	50 „

W wieku poborowym (20—30 lat życia) było w 1917 r.—40 prc. analfabetów. Zachowując stosunek piśmiennych mężczyzn i kobiet 1 : 0,78 (jaki był w 1897 r.), otrzymamy, że w wieku poborowym mężczyzn piśmiennych było 67,5 prc.

Powyższe teoretyczne rozważania potwierdził do pewnego stopnia spis ludności z d. 16 listopada 1916 r. na terytorjum b. general-gubernatorstwa lubelskiego.

T A B L I C A II.

Ludność powyżej lat 10	2.314.057
W tem analfabeci	1.096.725, t. j. 47,5 ⁰ / ₀ ogółu ludności.

Ochrony.

Stanu ochron w 1917/18 r. sz. nie możemy przedstawić, ponieważ nie otrzymaliśmy sprawozdań z 20 powiatów, a z kilku otrzymaliśmy niepełne sprawozdania. Otrzymane daty statystyczne dotyczą 406 ochron miejskich i 683 wiejskich, ogółem 1089 ochron.

TABLICA III.

Liczba ochron			Liczba ochraniarek			Liczba dzieci wg wieku *)						
miej- skich	wiej- skich	razem	miej- skich	wiej- skich	razem	poniżej 7 lat		powyżej 7 lat		ogółem		ra- zem
						miej- skich	wiej- skich	miej- skich	wiej- skich	miej- skich	wiej- skich	
406	683	1089	624	717	1341	19307	14637	11959	15150	32086	33358	65444

*) Niepodany wiek 820 dzieci ochron miejskich i 3571—wiejskich.

Co się tyczy cenzusu ochraniarek, to zebrano pod tym względem dane o 1188 ochraniarkach.

TABLICA IV.

CENZUS OCHRONIAREK.

1. Z ukończoną szkołą ochraniarek lub freblanek było	614	—	51,5%
2. Bez zawodowego przygotowania:			
a) z ukończonemi co najmniej 6 klasami szkoły średniej	59	—	5,0%
b) od 4 do 6 klas szkoły średniej	188	—	15,9%
c) mniej, niż 4 klasy szkoły średniej	104	—	8,8%
d) z cenzusem nieokreślonym	223	—	18,8%
Razem	1188		100,0%

Szkolnictwo powszechne.

TABLICA V.

Stan szkolnictwa powszechnego (publicznego i prywatnego razem) od r. 1895 do 1917 r. ¹⁾.

Do r. 1914 włącznie daty statystyczne dotyczą b. Królestwa Kongresowego, w 1916 i 1917 r. obu b. generalnych gubernatorstw: Warszawskiego i Lubelskiego, t. j. bez gubernji Suwalskiej oraz bez 4 powiatów Podlasia: Białskiego, Konstantynowskiego, Radzyńskiego i Włodawskiego.

Szkoły	ROK	Liczba szkół	Liczba nauczycieli	Liczba uczniów	Koszt nauki 1 ucznia rocznie	Liczba dzieci w wieku szk. (7—12 lat)
Elementarne	1895	3.409	4.009	197.505	Rb. kop. 5.20	—
	1899	3.742	4.549	231.937	6.38	—
	1904	4.112	5.181	280.966	7.09	—
	1910	5.152	7.874	401.993	—	—
Niedzielne dla terminat. rzemieśl.	1895	133	—	5.662	4.33	—
	1899	150	—	7.250	4.47	—
	1904	158	—	7.691	5.23	—
	1910	128	205	6.841	—	—
Niedzielne dla praktykantów kupieckich	1895	6	—	934	13.53	—
	1899	6	—	1.282	10.92	—
	1904	6	—	1.680	9.27	—
	1910	1	2	17	—	—
Miejskie 3 i 4 klasowe	1895	9	75	1.761	41.12	—
	1899	11	87	2.041	42.23	—
	1904	14	125	3.021	52.07	—
	1910					—
		wliczone do elementarnych				
OGÓŁEM	1895	3.557	4.084	205.862	5.53	1.081.000 w 1897 r.
	1899	3.909	4.636	242.510	6.65	
	1904	4.290	5.306	293.358	7.52	1.309.000
	1910	5.281	8.081	408.951	12.46	1.395.000
	1914 ²⁾	6.471	9.828	444.509	13.62	1.520.000
	1916	8.526	11.677	649.666	—	1.629.000
	1917	8.883	12.276	721.590	—	—

¹⁾ Tabl. V wyjęta jest z referatu p. Henryka J. Rygiera: „Plan sieci szkolnej w państwie polskiem“, drukowanego w wyd. „O szkołę polską“. Lwów 1918 r.

²⁾ Liczba szkół dla 1914 r. otrzymana została przez dodanie liczby 5.638 publicznych szkół powszechnych w 1914 r. i 833 szkół prywatnych w 1910 r., ponieważ dla 1914 r. nie posiadamy statystyki szkół prywatnych. Liczba nauczycieli 9.828 otrzymana została w ten sam sposób z liczb: 7.684 (1914 r.) i 2.144 (1910 r.). Liczba uczniów 444.509—z liczb: 370.413 (1914 r.) i 74.096 (1910 r.).

Ponieważ daty statystyczne z 1917 r. dotyczą nie całej b. Kongresówki, lecz tylko terytorjum obu byłych okupacyjnych jeneralnych gubernatorstw, daty zaś z 1914 r. dotyczą całej Kongresówki, przeto dla ich zestawienia p. Edward Grabowski (Komunikat Wydziału Statystycznego Ministerstwa Oświecenia z lutego 1919 r.) w przybliżeniu oblicza, ile szkół było w 1914 r. na terytorjum, odpowiadającym byłym obu jeneralnym gubernatorstwom. Z obliczeń tych wynika, że w przybliżeniu na omawianem terytorjum było:

1914 r.	{	szkół publicznych elementarnych	5.050
		nauczycieli	6.885
		uczniów	333.723
1910 r.	{	szkół prywatnych elementarnych	805
		nauczycieli	2.084
		uczniów	72.373

Dodając powyższe liczby (liczby szkół prywatnych w 1914 r. nie posiadamy), otrzymujemy dla czasów przedwojennych następujący przybliżony stan szkolnictwa elementarnego na terytorjum obu byłych jeneralnych gubernatorstw:

1914 r. (?)	szkół elementarnych (powszechnych)	5.855
	nauczycieli w tych szkołach	8.969
	uczniów	406.096

T A B L I C A VI ¹⁾.

Stan szkolnictwa powszechnego na terytorjum obu byłych okupacyjnych jeneralnych gubernatorstw:

R O K	L I C Z B A		
	S z k ó ł	N a u c z y c i e l i	U c z n i ó w
Styczeń 1914 r.	5.855	8.969	406.096
Grudzień 1916 r.	8.526	11.677	649.666
Grudzień 1917 r.	8.883	12.276	721.590
S t o s u n e k l i c z b o w y:			
Styczeń 1914 r.	66	73	56
Grudzień 1916 r.	96	95	90
Grudzień 1917 r.	100	100	100

¹⁾ Wg Komunikatu Wyzd. Stat. Ministerstwa Oświecenia.

T A B L I C A VII.

Od r. 1914 przybyło na terytorjum b. jeneralnych gubernatorstw:

R O K	S z k ó ł	%	N a u c z y c i e l i	%	U c z n i ó w	%
1916 r.	2.671	45,6	2.768	30,2	243.570	39,9
1917 r.	3.028	51,7	3.307	36,7	315.494	77,6

T A B L I C A VIII ¹⁾.

D A T A	1 szkoła na km ² powierzchni	na 1.000 mieszkań- ców przypada uc- zniów szkół po- wszechnych	na 1 nauczyciela przypada uczniów szkół powszechnych
Styczeń 1914 r.	18,0	34	45
Grudzień 1916 r.	12,3	54	56
Grudzień 1917 r.	11,8	60	59

¹⁾ W obliczeniach tych (wg lutowego Komunikatu Wydziału Statystycznego Ministerstwa Oświecenia) przyjęto, że ludność obu byłych jeneralnych gubernatorstw wynosiła niecałe 12 milionów, powierzchnią 104.716 km².

T A B L I C A IX.

(I.XII.1917 r.).

S Z K Ó Ł P O W S Z E C H N Y C H P U B L I C Z N Y C H			
o 1 sile nauczycielskiej było	86,4%	ogółu szkół	powszechnych publicznych
o 2 siłach nauczycielskich	4,9%	"	"
o 3 " " "	2,0%	"	"
o 4 " " "	2,8%	"	"
o 5 " " "	2,4%	"	"
o większej liczbie nauczycieli	1,5%	"	"
	100,0%		

T A B L I C A X.
Stan szkolnictwa powszechnego¹⁾
(1.XII.1917 r.)

Powiat.	Liczba szkół		Liczba nauczycieli w szkołach:				Liczba dzieci w szkołach:				Przebiegająca liczba dzieci przypadają- cych na naukę w szkół. publ.		
	pub- licz- nych	pry- wat- nych	ogó- łem	publicznych		prywatnych		publicznych		prywatnych		ogółem	
				męż.	kob.	męż.	kob.	chłope.	dziewcz.	chłope.			dziewcz.
Będziński	70	39	109	86	90	36	89	5258	5528	3553	3470	17809	61
Bilgorajski	62	3	65	17	6	12	5	10786	2966	79	59	6026	76
Błoński	39	42	81	25	19	11	54	1623	1450	1474	1599	6146	70
Brzeziński	77	58	135	50	71	33	27	3742	3480	1658	1495	10875	60
Chelmski	97	11	108	12	1	6	0	7222	3153	198	234	10375	60
Ciechanowski	42	29	71	27	20	11	19	1336	1133	632	586	7214	53
Częstochowski	93	33	126	72	67	14	43	5056	5268	1386	1735	3687	79
Dąbrowski	53	10	63	33	73	19	32	4138	3650	1591	1402	14045	62
Garwoliński	54	47	101	40	23	25	22	2567	1910	1173	894	10781	71
Gostyński	47	38	85	44	24	24	14	2429	1982	1551	949	6544	65
				68	318			4411	2500			6911	

¹⁾ Dane statystyczne, dotyczące szkolnictwa powszechnego i obrazujące jego stan w d. 1 grudnia 1917 r., zebrane zostały przez Wydział Statystyczny Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego i opracowane przez p. Zofję Dyzińska. *Dotyczą one nie całego byłego Królestwa Kongresowego, lecz tylko terytorium b. general-gubernatorstw: Warszawskiego i Lubelskiego, t. j. b. Królestwa bez gubernji Suwalskiej i bez 4 powiatów: Białskiego, Konstantynowskiego, Radzyńskiego i Włodawskiego.*

Grojecki	106	51	157	33	85	5	46	4249	3774	1072	1105	10200	68
Hrubieszowski	104	—	104	118	80	5	1	3426	3070	—	—	6496	54
Iłżecki	111	1	112	52	75	2	1	5308	4527	132	122	10059	77
Janowski	117	16	133	26	92	9	9	5024	4471	254	314	10059	80
Jędrzejowski	108	1	109	118	94	18	—	5959	4789	667	20	10162	78
Kaliski	81	54	135	44	67	16	49	3974	3637	1735	1778	10783	69
Kielecki	122	7	129	111	95	6	4	5576	4777	3513	415	11124	70
Kolneński	41	45	86	148	37	10	35	10353	4777	557	142	10910	55
Kolski	51	33	84	16	37	12	47	1582	1517	933	791	4823	66
Konecki	52	10	62	28	23	23	10	1865	1486	1724	692	4779	81
Koniński- Słupecki	98	113	211	66	34	59	54	3351	3571	418	512	8007	83
Kozienicki	91	8	99	100	77	11	3	7077	4009	2509	2296	13452	76
Krasnostawski	120	10	130	116	95	10	4	4673	4119	316	258	9366	76
Kutnowski	68	43	111	39	77	7	3	5400	4614	256	219	10459	68
Lipnowski	82	31	113	58	26	19	26	10014	2495	475	1176	8832	59
Lubartowski	120	5	125	70	16	7	24	3191	2495	1967	1176	6501	69
Lubelski	214	20	234	32	100	3	3	2747	2337	1417	758	9369	46
Łaski	88	42	130	44	342	33	23	9143	8546	811	577	19077	65
Łęczycki	94	39	133	38	53	23	20	4222	4099	1350	1298	10969	66
Łomżyński	65	78	143	75	39	25	31	4072	3343	1190	1104	9709	50
				35	46	31	47	2068	2015	1088	948	6119	
				81	78	78	—	4033	2036	2036	—	—	

Powiat.	Liczba szkół			Liczba nauczycieli w szkołach:				Liczba dzieci w szkołach:				Przeciętna liczba dzieci przypadająca w szkół. publ.	
	pub-licz-nych	pry-wat-nych	ogó-łem	publicznych		prywatnych		publicznych		prywatnych			ogółem
				męż.	kob.	męż.	kob.	chłopc.	dziewecz.	chłopc.	dziewecz.		
Łowicki	94	37	131	58	48	7	39	3942	3048	901	891	9782	66
Łódź, miasto	142	31	173	225	357	36	61	12020	14029	1398	1571	29018	45
Łódźki	63	49	112	44	65	36	21	3554	3336	1751	1655	10296	63
Łukowski	129	10	139	54	81	1	11	4216	3378	203	244	5041	57
Miechowski	164	4	168	136	70	1	3	9486	7829	58	57	17430	84
Miński Maz.	106	55	161	83	35	12	47	3863	3300	1174	1183	9520	61
Mławski	53	46	99	42	25	21	29	2202	1947	1049	967	6165	62
Nieszawski	83	45	128	63	30	36	10	3071	2721	1290	1131	8213	62
Olkuski	100	4	104	51	89	2	4	5949	5478	280	245	11952	82
Opatowski	114	9	123	66	80	8	8	11427	525	613	410	11765	74
Opoczyński	63	4	67	33	42	2	2	5516	5226	1023	1023	6195	80
Ostrołęcki	23	48	71	7	17	1	47	6010	185	728	602	3304	55
Ostrowski	49	50	99	43	23	25	25	1980	1811	1129	727	5647	57
Pińczowski	144	—	144	85	69	—	—	6911	6178	—	—	13089	85
				154				13089					

Piotrkowski	249	13	262	104	212	27	6	11991	11081	580	345	24000	73
				316		33		23072		928			
Płocki	183	71	254	154	88	35	42	6883	6728	1404	1462	16477	56
				242		77		13611		2866			
Sierpecki	19	7	26	16	8	4	3	672	683	101	74	1530	56
				24		7		1355		175			
Przasnyski	138	15	153	52	104	4	18	6258	5546	408	503	12715	76
				156		22		11804		911			
Puławski	135	50	185	72	79	8	42	4573	4553	963	938	11027	60
				151		50		9126		1901			
Pułtowski	129	11	140	54	149	—	27	6396	6338	558	772	14064	63
				203		27		12734		1330			
Makowski	235	24	259	108	163	13	11	12210	10585	525	446	23766	84
				271		24		22795		971			
Radomski	86	18	104	62	35	12	6	3691	3127	430	370	7618	70
				97		18		6818		800			
Radomskowski	71	28	99	65	11	11	17	2162	1787	507	595	5051	52
				76		28		3949		1102			
Rawski	86	5	91	31	65	—	5	3977	3561	150	165	7853	79
				96		5		7538		315			
Rypiński	133	7	140	58	104	9	9	4508	3733	132	263	8636	51
				162		18		8241		395			
Sandomierski	65	50	115	42	54	14	36	3574	3144	1318	1093	9129	70
				96		50		6718		2411			
Siedlecki	68	7	75	30	57	8	6	3434	2958	325	187	6904	73
				87		14		6392		512			
Sieradzki	14	20	34	11	6	2	23	670	587	561	466	2284	74
				17		25		1257		1027			
Skiernewicki	110	12	122	51	66	1	17	3460	2974	227	269	6930	55
				117		18		6434		496			
Sochaczewski	126	—	126	80	64	—	—	6943	5460	—	—	12403	86
				144		—		12403		—			
Sokołowski	34	63	97	25	29	30	36	1521	1560	1429	1213	5723	57
				54		66		3081		2642			
Stąpnicki	123	—	123	11	126	—	—	4280	4231	—	—	8511	62
				137		—		8511		—			
Szczuczynski	48	27	75	30	22	8	19	1977	1828	557	544	4906	73
				52		27		3805		1101			

TABLICA XII.
Prywatne szkolnictwo powszechne.
(I. XII. 1917 r.).

	Ogólna liczba szkół	Ogólna liczba oddz.	Liczba szkół o liczbie oddziałów:							Szkół mających więcej niż 7 oddz.
			I	II	III	IV	V	VI	VII	
Szkolnictwo w miastach	362	1011	68	96	93	75	15	12	1	2
Szkolnictwo na wsi	1733	4630	228	438	776	273	14	2	—	2
Ogólne zestawienie szkolnictwa w miastach i na wsi	2095	5638	296	534	869	348	29	14	1	4

Liczba nauczycieli oddziałowych (tj. bez specjalistów)			Liczba dzieci			Liczba dzieci wg. wyznania				
mężcz.	kobiet	razem	chłop.	dziew.	razem	katol.	ewan-gelik.	pra-wosl.	żyd.	in-nych
300	655	955	16999	17225	34224	22908	1876	37	9316	87
729	1144	1873	44562	39086	83648	71841	8652	63	1928	1164
1029	1799	2828	61561	56311	117872	94749	10528	100	11244	1251

TABLICA XIII.

Tablica sił nauczycielskich podług przygotowania do zawodu.
(I. XII. 1917 r.).

Zestawienie poniższe opracowane zostało na mocy danych o 9.648 nauczycielach, pracujących dn. 1. XII. 1917 w publicznych szkołach powszechnych. Tablica ułożona została w ten sposób, że rubryki poziome oznaczają cenzus ogólny, rubryki pionowe—studja pedagogiczne. W ten sposób liczba, umieszczona na przecięciu dwóch rubryk, oznacza liczbę nauczycieli, odpowiadających jednocześnie dwu cechom. Exempla modo: liczba 153, umieszczona na przecięciu trzeciej rubryki poziomej i szóstej rubryki pionowej, wskazuje, że 153 nauczycieli posiadało 4-klasowe świadectwo szkoły średniej i ukończone seminarjum nauczycielskie.

TABLICA XIII.
Cenzus nauczycieli
(I. XII. 1917 r.).

	Liczba sił nauczycielskich, które ukończyły studja pedagogiczne, trwające:							razem
	nie posiadaj. wyksz. pedagogicznego	do 5 miesięcy	od 5 mies. do roku	2 lata	3 lata (kurs, sem. min.)	4 lata (sem. nauczyc.)	wyższe studja pedagog.	
szkołę elementarną	192	219	52	67	870	503	—	1903
mniej niż 4 kl. szk. średniej	149	162	84	56	360	156	—	967
4 klasy szkoły średniej	1107	701	279	61	257	153	—	2558
więcej niż 4 kl. szk. średn. lecz nie pełna szk. średnia	796	312	167	38	63	121	—	1497
pełna szkoła średnia	1034	231	136	45	108	168	11	1733
wyższy zakład naukowy	30	1	5	—	—	—	1	37
posiadające ogólne wyksz. które nie da się podciągnąć pod żaden z powyższ. typów	442	128	63	29	236	55	—	953
Razem	3750	1754	786	296	1894	1156	12	9648

TABLICA XIV.
(I. XII. 1917 r.).

Nauczyciele	z ukończonym seminarjum nauczycielskiem, szkołą średnią lub wyższą stanowili	47%
"	z cenzusem niepełnej szkoły średniej i bez seminarjum nauczycielskiego	36%
"	z cenzusem niższym niż 4 klasy gimnazjalne i bez seminarjum nauczycielskiego	10%
"	z nieokreślonym cenzusem	7%
		100%

7. Mława, okręg szkolny Mławski, koed., p. o. kierownika J. Zaborowska.
8. Małozew, okręg szkolny Sokołowski, koed., kierownik M. Żabińska.
9. Nieszawa, okręg szkolny Włocławski, koed., kierownik Al. Wojciechowski.
10. Opoczno, okręg szkolny Opoczyński, koed., kierownik K. Chmielewski.
11. Pułtusk, okręg szkolny Pułtuski, koed., kierownik A. Makarewicz.
12. Skierniewice, okręg szkolny Skierniewicki, koed., kierownik J. Stopczyński.
13. Szczuczyn, okręg szkolny Szczuczynski, koed., kierownik J. Borkowski.
14. Trzebiezów, okręg szkolny Łukowski, koed., kierownik M. Łukaszewska.
15. Turkowice, okręg szkolny Hrubieszowski, koed., kierownik K. Sadowski.
16. Wieluń, okręg szkolny Wieluński, koed., kierownik L. Domagała.
17. Warszawa, Leszno 73, koed., kierownik Z. Zawadzka.
18. Zduńska Wola, okręg szkolny Sieradzki, koed., kierownik A. Kręcicki.

T A B L I C A XVII.

Liczba uczniów kursów wstępnych do seminarjów
(Maj 1919 r.).

L I C Z B A U C Z N I O W :				
k u r s I		k u r s II		o g ó ł e m
chłopców	dziewcząt	chłopców	dziewcząt	
287	200	229	115	831

WYKAZ SEMINARJÓW NAUCZYCIELSKICH. (Maj 1919 r.).

Państwowe.

1. Chełm, z. Lubelskiej, państwowe sem. naucz. męskie, dyr. J. Dębski, zastępca dyr. Z. Szybalska.
2. Jędrzejów, z. Kieleckiej, państwowe sem. naucz. męskie, dyr. G. Koreleski, zastępca dyr. St. Jaskowski.
3. Kielce, państwowe sem. naucz. męskie, dyr. J. W. Opatrny.
4. Lublin, państwowe sem. naucz. żeńskie, dyr. Jankowski.
5. Łowicz, z. Warszawskiej, państwowe sem. naucz. męskie, dyr. Jędrzejewicz.
6. Piotrków, państwowe sem. naucz. żeńskie, dyr. J. Magiera.
7. Siennica, z. Warszawskiej, państwowe sem. naucz. męskie, dyr. K. Gnoiński.
8. Solec n. Wisłą, z. Radomskiej, państwowe sem. naucz. męskie, dyr. Ciembroniewicz.
9. Tomaszów Rawski, z. Piotrkowskiej, państwowe sem. naucz. męskie, zast. kier. S. Kiernożycki.
10. Warszawa, ul. Nowolipki 11, państwowe sem. naucz. żeńskie, im. Orzeszkowej, dyr. W. Dzierzbicka.
11. Warszawa, ul. Kapucyńska 21, państwowe sem. naucz. męskie, im. S. Konarskiego, dyr. K. Czerwiński.
12. Wymyślin, z. Płockiej, państwowe sem. naucz. męskie, dyr. S. Wiśniewski.
13. Zamość, z. Lubelskiej, państwowe sem. naucz. męskie, dyr. Mikułowski.
14. Zgierz, z. Piotrkowskiej, państwowe sem. naucz. żeńskie, dyr. S. Kuropatwińska.

Prywatne.

15. Częstochowa, ul. Jasnogórska 24, seminarjum nauczycielek ludow., dyr. T. Buschówna.

16. Częstochowa, ul. Św. Barbary 15a. P. M. S. semin. dla naucz. lud. im. T. Kościuszki, męskie, dyr. Edw. Cetnerski.
17. Lublin, ul. Namiestnikowska 37, Trzyletnie sem. naucz. koedukac., dyr. K. Chmielewski.
18. Lublin, ul. Namiestnikowska 16, Lubelskie 4-letnie sem. naucz. dla mężczyzn i kobiet im. Szymona Konarskiego.
19. Łomża, ul. Dworna 24, P. M. S. sem. naucz. im. H. Sienkiewicza, męskie, dyr. J. Hellmann.
20. Łódź, ul. Czerwona 8, Polskie seminar. naucz. koeduk., dyr. Dura.
21. Łódź, Niemiecko-ewang. sem. naucz. męskie, dyr. Wolff.
22. Mińsk Mazowiecki, ul. Kolejowa, semin. naucz. im. Kościuszki, żeńskie, dyr. Wanda Pawlicka.
23. Ostrowiec, z. Radomskiej, P. M. S. sem. naucz., im. Kościuszki, koeduk., dyr. Austówna.
24. Piotrków, Wyższe kursy pedagog. II Koła P. M. S., dyr. J. Młodowska.
25. Płock, ul. Kolejalna 17, sem. dla nauczycielek ludowych, dyr. Julja Oksza-Kisielewska.
26. Płock, ul. Florjańska 1, sem. naucz., męskie, dyr. Rościszewski.
27. Pułtusk, z. Warszawskiej, sem. naucz. koeduk., dyr. L. Kwiek.
28. Radom, ul. Skaryszewska 17, koedukacyjne sem. naucz., dyr. ks. kan. Rokoszyński.
29. Radom, ul. Lubelska 41, sem. naucz. żeńskie ziemi Radomskiej, dyr. P. Wroncka.
30. Sandomierz, z. Radomskiej, sem. naucz., żeńskie.
31. Siedlce, ul. Szpitalna 5, sem. naucz. P. M. S., męskie, dyr. Wł. Skup'.
32. Warszawa, ul. Krak.-Przedm. 36, sem. dla naucz. ludowych katol. Zw. Kob. Pol., żeńskie, dyr. W. Daszewska.
33. Warszawa, ul. Sewerynow 5, sem. naucz. żeńskie, Chrześ. Tow. Ochr. Kobiet, dyr. G. Balicka.
34. Warszawa, ul. Piękna 28, sem. naucz., żeńskie, Tow. Szkoły Dzieci Marji, dyr. Zofja Wołowska.
35. Warszawa, ul. Hoża 64, sem. naucz., żeńskie, Bronisławy Stopczykowej.
36. Warszawa, ul. Zielna 21, sem. naucz., żeńskie, W. Strumfówny.
37. Warszawa, Elektoralna 11, sem. naucz., żeńskie, W. Jędrzyckowskiej.
38. Warszawa, Szopena 16, Ursynowskie sem. naucz., męskie, dyr. H. Mościcki.
39. Wierów, p. Sokółów, z. Siedleckiej, sem. siostr Niepokalanego Poczęcia N. M. P., żeńskie, dyr. S. Madalińska.
40. Włocławek, z. Warszawskiej, sem. naucz. koedukacyjne, dyr. Biernacki.
41. Zawiercie, z. Piotrkowskiej, sem. naucz. żeńskie, dyr. ks. B. Wajzler.
42. Zamość, z. Lubelskiej, sem. żeńskie, dyr. Mikułowski.

T A B L I C A XVIII.

Liczba uczniów w 36 seminarjach nauczycielskich
(1. XII. 1917 r.).

Liczba uczniów i uczennic na kursach						razem
0	1	2	3	4	5	
77	1301	1056	592	186	16	3228

Z ogólnej liczby 3228 uczniów i uczennic seminarjów nauczycielskich w seminarjach męskich było 1316, w żeńskich 1371, w koedukacyjnych 541.

TABLICA XIX.
Liczba seminarjów nauczycielskich
(1918/9 r. szk.).

państw.ow.		prywatnych			razem			ogółem
męsk.	żeńsk.	męsk.	żeńsk.	koed.	męsk.	żeńsk.	koed.	
10	4	7	15	6	17	19	6	42

TABLICA XX.
Liczba seminarjów nauczycielskich pełnych.

		1917,8 r. szk.	1918/9 r. szk.
z czynnym kursem	V	1	2
"	IV	8	14
"	III	6	4
"	II	—	1
	Razem	15	21

TABLICA XXI.
Liczba sił nauczycielskich w seminarjach nauczycielskich
(1918/9 r. szk.).

w seminarjach						ogółem		
państwowych			prywatnych *)					
męż.	kob.	razem	męż.	kob.	razem	męż.	kob.	razem
67	29	96	198	180	378	265	209	474

*) Nieuwzględnione seminarjum w Wierowie.

Z ogólnej liczby 378 nauczycieli i nauczycielek, uczących w seminarjach prywatnych, 48 sił nauczycielskich poświęca jednemu seminarjum minimum 20 godzin tygodniowo, 47 od 12 do 19 godzin tygodniowo i 283 mniej niż 12 godzin.

TABLICA XXII.
Liczba uczniów i uczennic na ostatnich kursach seminarjów
nauczycielskich
(1918/9 r. szk.).

w seminarjach			razem
męskich	żeńskich	koedukac.	
125	144	60	329

II.

Szkolnictwo średnie ogólnokształcące.

W y k a z

szkół średnich ogólnokształcących,

(L U T Y 1919 r.).

1. Aleksandrów Kujawski, 5-kl. szkoła realna męsk. Polskiej Macierzy Szk. dyr. Józef Korsak, klas 5 oddziałów 8.
2. Aleksandrów Kujawski, 4-kl. szkoła realna żeńska Emilji Hankowej dyr. Emilja Hankowa, klas 3 oddziałów 5.
3. Aleksandrów pod Łodzią, Ogrodowa 12, 4-kl. szkoła początkowa niemiecka realna, koed., język wykł. niemiecki, Stowarzyszenia Pop. Szkoły Średniej w Aleksandr. p. Łodzią, dyr. Piotr Jahnke, klas 3 odd. 3.
4. Anin pod Warszawą, 4-kl. szkoła filologiczna koed. Polskiej Macierzy Szk., dyr. Tadeusz Sierzputowski, klas 4 odd. 5.
5. Będków, 4-kl. szkoła filologiczna koed. Błażeja Stolarskiego, dyr. Wacław Kralkowski, klas 3 odd. 3.
6. Będzin, Kołataja 37, 8-kl. gimnazjum realne męsk. Zgromadzenia Kupców dyr. Edward Winkler, klas 6 odd. 20.
7. Będzin, Sielecka 1, 8-kl. gimnazjum filolog. żeńskie Wandy Replińskiej, dyr. Kazimierz Repliński, klas 8 odd. 9.
8. Będzin, Kołataja 35, 7-kl. szkoła filolog. żeńska Jadwigi Krzymowskiej, dyr. Jadwiga Krzymowska, klas 7 odd. 9.
9. Będzin, Kołataja 45, 4-kl. szk. realna „Jabne” Towarzystwa „Jabne”, męska, dyr. B. Wiederman, klas 4, odd. 6.
10. Będzin, Kołataja 45, 4-kl. szkoła filolog. Marji Bojarskiej, żeńska, dyr. Marja Bojarska, klas 4, oddz. 7.
11. Bełchatów, Dworska 3, 8-kl. gimnazjum filolog. Polskiej Macierzy Szk., koed., dyr. Bolesław Kołakowski, klas 6, oddz. 6.
12. Bielany pod Warszawą, 8-kl. gimn. filolog. Zgromadzenia Ojców Marjanów, męska, dyr. ks. Robert Wierzejski, klas 2, odz. 3.

13. Bielsk, 8-kl. gimn. filolog. Komitetu Szkolnego, męsk., dyr. ks. Bronisław Zalewski, klas 4, oddz. 4.
14. Błaszki, z. Kaliska Górny Rynek, 4-kl. szkoła filolog. T-wa „Błaszko-wianki”, koed., dyr. Artur Szczuka, klas 4, oddz. 7.
15. Bodzentyn, z. Kielecka, 4-kl. szkoła filolog. Polskiej Macierzy Szkolnej, koed., dyr. Wincenty Bajon, klas 2, oddz. 3.
16. Brzeziny, ul. 5-tej Anny, z. Piotrkowska, 4-kl. szkoła filolog. Polskiej Macierzy Szkolnej, koed., dyr. Leon Orłowski, klas 4, oddz. 4.
17. Chelm, Pocztowa 48, 8-kl. gimn. filolog. im. Stefana Czarnieckiego, państwowe, męsk., dyr. Wiktor Ambroziewicz, klas 6, oddz. 7.
18. Chelm, Budowska 9, 8-kl. gimn. humanistyczne Gminy Żydowskiej, męsk. dyr. Abram Lipman, klas 3, oddz. 7.
19. Ciechanów, Małgorzacka 3, 8-kl. gimn. filolog. Rady Opiekuńczej, męsk. dyr. Bronisław Woyde, klas 6, oddz. 9.
20. Ciechanów, Mało-Warszawska, 8-kl. szkoła filolog. Rady Szkolnej, żeńsk. dyr. Romana Grabowska, klas 6, oddz. 7.
21. Ciechanów, Pl. Kościuszki 11, 4-kl. szkoła filolog. Pauliny Indykowej, żeńska, dyr. Paulina Indykowska, klas 4, oddz. 6.
22. Częstochowa, Kościuszki 19A, 8-kl. gimn. filolog. im. Henryka Sienkiewicza państwowe, męskie, dyr. Wacław Płodowski, klas 8, oddz. 14.
23. Częstochowa, Kościuszki 7, 8-kl. gimn. filolog. Gustawa Kościńskiego, męsk., dyr. Mieczysław Dominikiewicz, klas 8 oddz. 11.
24. Częstochowa, Jasnogórska 34A, 8-kl. gimn. filolog. Wincentego Szudejki, męsk., dyr. Zygmunt Łabecki, klas 8, oddz. 9.
25. Częstochowa, Panny Marji 60, 4-kl. szkoła realna, T-wa Opieki Szkolnej, męska, dyr. Tomasz Szwejkowski, klas 3, oddz. 4.
26. Częstochowa, Szkolna 13, 8-kl. gimn. filolog. Zgr. Sióstr Nazaretanek żeńsk., dyr. Marja Chojnacka, klas 8, oddz. 11.
27. Częstochowa, Jasnogórska 24, 8-kl. gimn. filolog. Tekli Buszówny, żeńsk., dyr. Wacław Głazek, klas 8, oddz. 10.
28. Częstochowa, Kościuszki 9, 8-kl. gimn. filolog. Wacława Chrzanowskiego, żeńsk., dyr. Eustachy Gutkowski, klas 8, oddz. 11.
29. Częstochowa, Kościuszki 24, 7-kl. szkoła filolog. Marji Słowikowskiej, żeńska, dyr. Marja Słowikowska, klas 7, oddz. 8.
30. Częstochowa, 2-Aleja 42, 4-kl. szkoła filolog. Emilji Jurkowskiej, żeńsk. dyr. Emilja Jurkowska, klas 4, oddz. 5.
31. Częstochowa, Szkolna 3a, 5-kl. szkoła filolog. Rady Opiekuńczej Gmin Żydowskich, męsk., dyr. Szymon Brysz, klas 5 oddz. 14.
32. Częstochowa, Szkolna 3a, 5-kl. szkoła filolog. Rady Opiekuńczej Gmin Żydowskich, żeńska, dyr. Szymon Brysz, klas 5, oddz. 14.
33. Dąbie, z. Kaliska pow. Kolski, 4-kl. szkoła filolog. magistratu, męska, dyr. Apolinary Klonowski, klas 4, oddz. 4.
34. Dąbie, z. Kaliska pow. Kolski, 4-kl. szkoła filolog. magistratu, żeńska, dyr. Apolinary Klonowski, klas 3, oddz. 3.
35. Dąbrowa Górnicza, Dąbrowska, 8-kl. gimnazjum filolog. miejskie, magi-stratu, męsk., dyr. Stanisław Strzeszewski, klas 4, oddz. 5.
36. Dąbrowa Górnicza, ul. 3 Maja 4, 4-kl. szkoła filolog. Emilji Łabudzińskiej, żeńska, dyr. Kazimierz Srokowski, klas 4, oddz. 6.
37. Dąbrowa Górnicza, ul. 3 Maja 10, 8-kl. gimn. filolog. Leokadii Młodzia-nowskiej, żeńska, dyr. Emilja Zawidzka, klas 7, oddz. 11.
38. Gąbin, z. Warszawska, 4-kl. szkoła filolog. Polskiej Macierzy Szkolnej, koed., dyr. Stanisław Falkiewicz, klas 4, oddz. 5.
39. Goniądz, z. Łomżyńska, 4-kl. szkoła filolog. ks. Woydyłowskiego, koed., dyr. ks. Antoni Małynicz-Malicki, klas 3, oddz. 4.
40. Gorzkowice, z. Piotrkowska, 4-kl. szkoła fil. Polskiej Macierzy Szkolnej, koed., dyr. ks. Migasiewicz, klas 2, oddz. 2.
41. Gostynin, Kutnowska, 8-kl. gimn. fil. im. Tadeusza Kościuszki, państwowe, męsk., dyr. Wł. Borowski, klas 8, oddz. 10.
42. Gostynin, Kutnowska, 8-kl. gimn. im. T. Kościuszki, państwowe, żeńsk., dyr. Wł. Borowski, klas 8, oddz. 9.
43. Grójec, z. Warszawska, 4-kl. szkoła realna powiatowa, męska, dyr. Józef Szczepański, klas 3, oddz. 3.

44. Hrubieszów, z. Lubelska, ul. 3 Maja, 8-kl. gimn. realne ks. Melchjora Juścińskiego, męsk., dyr. Leon Markuszewski, klas 5, oddz. 6.
45. Hrubieszów, z. Lubelska, ul. 3 Maja, 4-kl. szkoła realna Marji Przybyłow-skiej, koed., dyr. Marja Przybyłowska, klas 4, oddz. 5.
46. Iłża Radomska, Błazińska, 4-kl. szkoła fil. Stanisława Komockiego i Jó-zefa Mrozewicza, koed., dyr. Stanisław Komocki, klas 2, oddz. 2.
47. Janów Lubelski, 8-kl. gimn. fil. Polskiej Macierzy Szkolnej, koed., dyr. Włodzimirz Włodarski, klas 5, oddz. 5.
48. Jędrzejów, Klasztorna 62 d. Wislockiego, 8-kl. gimn. realne Romany Truszkowskiej i Albertyny Wasiutyńskiej, męsk. dyr. R. Truszkowska, kl. 6, odd. 7.
49. Jędrzejów, Wodzisławska 14, 6-kl. szkoła fil. Justyny Sakowskiej, żeńska, dyr. Justyna Sakowska, klas 6, oddz. 8.
50. Jędrzejów, Klasztorna 25, 4-kl. szkoła fil. Lei Dun, żeńska, dyr. Lea Dun, klas 4, oddz. 6.
51. Kalisz, Kościuszki, 8-kl. gimn. realne im. Tad. Kościuszki, państwowe, męskie, dyr. Konstanty Bzowski, klas 8, oddz. 16.
52. Kalisz, Kościuszki, 8 kl. gimn. realne im. Anny Jagiellonki, państwowe, żeńskie, dyr. Zofja Bassakówna, klas 3, oddz. 3.
53. Kalisz, Grodzka 12, 8-kl. gimnazjum fil. miejskie, męskie, dyr. Stanisław Pacholski, klas 7, oddz. 11.
54. Kalisz, Wiejska 9, 8-kl. gimn. fil. Sióstr Nazaretanek, żeńsk., dyr. s. Wir-ginja L. Komar, klas 3, oddz. 5.
55. Kalisz, Kościuszki 13, 8-kl. gimn. fil. Haliny Radolińskiej, żeńskie, dyr. Halina Radolińska, klas 6, odd. 9.
56. Kalisz, Kościuszka 23, 8-kl. gimn. fil. Jana Motylewskiego i Haliny Świnarskiej, żeńsk. dyr. Halina Świnarska, klas 8, oddz. 17.
57. Kamienna-Skarżysko, z. Radomska, 8-kl. gimn. fil. Komitetu Obywatel-skiego, męsk., dyr. Andrzej Bałtruszajtis, klas 6, oddz. 10.
58. Kaluszyn, z. Warszawska, 4-kl. szkoła fil. Polskiej Macierzy Szkolnej, koed., dyr. Stanisław Lubicz-Majewski, klas 2, oddz. 2.
59. Kielce, Leśna, 8-kl. gimn. fil. państwowe, męsk., dyr. Adolf Bogucki, klas 4, oddz. 4.
60. Kielce, Bazarowa 36, 8-kl. gimn. realne Rady Opiekuńczej, męskie, dyr. Władysław Wojtowicz, klas 8, oddz. 17.
61. Kielce, Tadeusza 7, 8-kl. gimn. realne T-wa Opieki Szkolnej, żeńskie, dyr. Stefan Dobrzański, klas 8, oddz. 10.
62. Kielce, Hipoteczna 14, 8-kl. gimn. fil. Marji Krzyżanowskiej, żeńskie, dyr. Marja Krzyżanowska, klas 8, oddz. 10.
63. Kielce, Niecała 6, 7-kl. szkoła realna Emilji Znojkiwiczowej, żeńska, dyr. Emilja Znojkiwiczowa, klas 7, oddz. 8.
64. Kielce, Seminaryjska 24, 8-kl. gimn. fil. Gminy Żydowskiej, męsk., dyr. Noe Braun, klas 2, oddz. 5.
65. Kielce, Wesola 26, 4-kl. szkoła fil. Sary Rajzmanowej, żeńska, dyr. Sara Rajzmanowa, klas 3, oddz. 6.
66. Kielce, Hipoteczna 10, 7-kl. szkoła realna Stefanji Wolmanowej, żeńska, dyr. Stefanja Wolmanowa, klas 7, oddz. 11.
67. Kłobucko, 4-kl. szkoła fil. Polskiej Macierzy Szkolnej, koed., dyr. Adolf Nofer, klas 2, oddz. 3.
68. Koło, 7-kl. szkoła realna, obywateli miasta, męska, dyr. Stanisław Kwa-sieborski, klas 5, oddz. 7.
69. Koło, Al. Sienkiewicza, 6-kl. szkoła fil. Aniela Pawłowskiej, żeńska, dyr. Aniela Pawłowska, klas 6, oddz. 7.
70. Koło, 6-kl. szkoła fil. Wandy Rokosowskiej, żeńska, dyr. Wanda Roko-sowska, klas 4, oddz. 5.
71. Koło, Nowy Rynek, 4-kl. szkoła fil. Reginy Czarnożył, żeńska, dyr. Re-gina Czarnożył, klas 4, oddz. 4.
72. Koło, Okólna 45, 7-kl. szkoła Salomei Guttmanowej, żeńsk., dyr. Salo-mea Guttmanowa, klas 6, oddz. 8.
73. Koło, Warszawska, 4-kl. szkoła fil. Żydowskiego Związku Szkolnego, koed., dyr. Michał Suric, klas 2, oddz. 4.
74. Konin, z. Kaliska, 7-kl. udziałowa szkoła realna Rady Szkolnej, męska, dyr. ksiądz Stanisław Szabelski, klas 2, oddz. 4.

75. Konin, z. Kaliska, 7-kl szkoła realna J. Komornickiej, żeńska, dyr. Wanda Stefanowiczówna, klas 4, oddz. 5.
76. Konin, Wodna, 8-kl. gimn. fil. Kuratorjum Szkolnego, koed., dyr. Samuel Głogowski, klas 5, oddz. 7.
77. Końskie, Małachowskich 8, 8-kl. gimn. fil. Polskiej Macierzy Szkolnej, męsk., dyr. Jan Szymański, klas 7, oddz. 12.
78. Końskie, Małachowskich 200, 6-kl szkoła fil. Cecylji Juszcakiewiczowej, żeńska, dyr. Cecylja Juszcakiewicz, klas 6, oddz. 8.
79. Kozienice, 4-kl. szkoła fil. rady miejskiej, męsk., dyr. ks. Edward Ptaszyński, klas 4, oddz. 5.
80. Krasnystaw, z. Lubelska, 8-kl. gimn. fil. państwowe, męskie, dyr. Dr. Jan Wowczak, klas 4, odd. 4.
81. Krasnystaw, z. Lubelska, 8-kl. gimn. fil. miejskie, żeńsk, dyr. Dr. Jan Wowczak, klas 2, oddz. 3.
82. Kraśnik, 8-kl. gimn. realne Polskiej Macierzy Szkolnej, męskie, dyr. Kwiryn Szwacki, klas 3, oddz. 3.
83. Kutno, 8-kl. gimn. humanistyczne Towarzystwa Krzewienia Wiedzy Handlowej, męskie, dyr. Karol Kostro, klas 6, oddz. 6.
84. Kutno, Wyższe klasy (V, VI, VII i VIII) Karola Kostro, żeńskie, dyr. Karol Kostro, klas 1(V) oddz. 1(V).
85. Kutno, Senatorska 163, 4-kl. szkoła realna, Bronisławy Jelskiej, żeńska, dyr. Bronisława Jelska, klas 4, oddz. 6.
86. Kutno, Poznańska 40, 4-kl. szkoła realna Heleny Iberalowej, żeńska, dyr. Helena Iberalowa, klas 4, oddz. 5.
87. Lipno, z. Plocka, 8-kl. gimn. realne, z oddziałami równoległymi żeńskimi T-wa Szk. Średniej, męskie, dyr. Jan Moczarski, klas 5, oddz. 9.
88. Lisków, 6-kl. szkoła fil. Polskiej Macierzy Szkolnej, męska, dyr. Wiktor Dzierżanowski, klas 3, oddz. 4.
89. Lubartów, z. Lubelska, 8-kl. gimn. realne Kazimierza Pękostawskiego, męskie, dyr. Kazimierz Pękostawski, klas 5, oddz. 6.
90. Lublin, przedm. Wieniawa, 8-kl. gimn. fil. „Lubelskie“ spółki cywilnej, męskie, dyr. Józef Arlitewicz, klas 8, oddz. 14.
91. Lublin, Ogrodowa 10, 8-kl. gimn. realne im. hetmana Zamoyskiego Zrzeszenia Nauczycielskiego, męskie, dyr. Ks. Kazimierz Gostyński, klas 8, oddz. 12.
92. Lublin, Bernardyńska 14, 8-kl. gimn. realne Zgromadzenia Kupców, męsk., dyr. Ludwik Kowalczewski, klas 8, oddz. 11.
93. Lublin, Królewska 21, 8-kl. gimn. fil. Gracjana Chmielewskiego, męskie, dyr. Wiktor Strzembosz, klas 8, oddz. 14.
94. Lublin, Radziwiłłowska 3, 8-kl. gimn. fil. Wacławy Arciszowej, żeńskie, dyr. Wacława Arciszowa, klas 7, oddz. 8.
95. Lublin, Bernardyńska 13, 8-kl. gimn. fil. Heleny Czarnieckiej, żeńskie, dyr. Helena Czarniecka, klas 8, oddz. 11.
96. Lublin, Namiestnikowska 37/39, 8-kl. gimn. handlowe Władysława Kunickiego, żeńskie, dyr. Władysław Kunicki, klas 8, oddz. 10.
97. Lublin, Namiestnikowska 8, 8-kl. gimn. fil. Św. Urszuli Zgromadzenia sś. Urszulanek, żeńskie, dyr. Marja C. Łubieńska, klas 6, oddz. 9.
98. Lublin, Królewska 15, 8-kl. gimn. fil. Aleksandra Radzikowskiej i Ewy Czerwińskiej, żeńskie, dyr. Aleksandra Radzikowska, klas 6, oddz. 9.
99. Lublin, Foksal 10, 8-kl. gimn. realne Michaliny Sobolewskiej, żeńskie, dyr. Michalina Sobolewska, klas 7, oddz. 9.
100. Lublin, Zamoyska 12, 8-kl. gimn. realne Szymona Szpera, męskie, dyr. Szymon Szper, klas 7, oddz. 9.
101. Lublin, Zamoyska 12, 8-kl. gimn. realne Szymona Szpera, żeńskie, dyr. Szymon Szper, klas 7, oddz. 9.
102. Łask, Warszawska 101, 4-kl. szkoła fil. miejska, koed., dyr. Roman Racięcki, klas 4, oddz. 4.
103. Łęczna, 4-kl. szkoła fil. Jana Wojciechowicza, koed., dyr. Jan Wojciechowicz, klas 3, oddz. 3.
104. Łęczycza, Sienkiewicza 31, 5-kl. szkoła realna ks. Antoniego Żydanowicza, męska, dyr. ks. Antoni Żydanowicz, klas 5, oddz. 9.
105. Łęczycza, Al. 3 Maja, 7-kl. szkoła filolog. miejska, żeńska, dyr. Helena Salska, klas 4, oddz. 6.

- ✓ 106. Łomża, Adamowska 5, 8-kl. gimn. fil. im. Tad. Kościuszki Jana Hellmanna, męskie, dyr. Jan Hellmann, klas 8, oddz. 12.
107. Łomża, Wiejska 11, 8-kl. gimn. realne Marji Korzeniowskiej, żeńskie, dyr. Włodzimierz Dobrowolski, klas 8 oddz. 11.
108. Łomża, Dworna 9, 4-kl. szkoła fil. ks. Wiktora Supińskiego, męska, dyr. ks. Wiktor Supiński, klas 3, oddz. 3.
109. Łomża, Dworna 22, 8-kl. gimn. fil. D-ra Szymona Goldlusta, koed. dyr. D-r Szymon Goldlust, klas 4, oddz. 6.
110. Łowicz, St. Rynek, 8-kl. gimn. fil. Rady Opiekuńczej, męskie, dyr. Jan Sianożęcki, klas 8, oddz. 10.
111. Łowicz, St. Rynek, 7-kl. szkoła fil. Rady Opiekuńczej, żeńska, dyr. Bronisława Bronikowska, klas 7, oddz. 9.
112. Łódź, Dzielna 57, 8-kl. gimn. fil. Bogumiła Brauna, męskie, dyr. Bogumil Braun, klas 8, oddz. 14.
113. Łódź, Nowo-Cegielniana 9, 8-kl. gimn. fil. T-wa „Uczelnia“, męskie, dyr. Jan Czeraszewicz, klas 8, oddz. 12.
114. Łódź, Płacowa 13, 8-kl. gimn. fil. Anny Witanowskiej, męskie, dyr. Wacław Dawison, klas 8, oddz. 9.
115. Łódź, Dzielna 58, 8-kl. gimn. realne Zgromadzenia Kupców, męskie, dyr. Wacław Kloss, klas 8, oddz. 16.
116. Łódź, Targowa 85/87, 8-kl. gimn. fil. Aleksego Zimowskiego, męskie, dyr. Stanisław Przeździecki, klas 6, oddz. 10.
117. Łódź, Ogrodowa 26, 8-kl. gimn. fil. Kazimierza Tomaszewskiego, męskie, dyr. Kazimierz Tomaszewski, klas 6, oddz. 9.
118. Łódź, Dzielna 50A, 8-kl. gimn. realne Stow. Popierania Wykształcenia Handlowego, męskie, dyr. Konstanty Wiśniewski, klas 8, oddz. 10.
119. Łódź, Długa 61, 4-kl. szkoła fil. Edmunda Krygiera, męska, dyr. Edmund Krygier, klas 4, oddz. 6.
120. Łódź, Rzgowska 39, 4-kl. szkoła fil. Parafji Przemienienia Pańskiego, koed., dyr. ks. Ryszard Malinowski.
121. Łódź, N. Targowa 16, 4-kl. szkoła fil. miejska, męska, dyr. Leon Starkiewicz, klas 4, oddz. 8.
122. Łódź, Piotrkowska 157, 8-kl. gimn. realne Lucyny Siennickiej, żeńskie, dyr. Karol Bajer, klas 8, oddz. 10.
123. Łódź, Długa 90, 8-kl. gimn. fil. Romany Konopczyńskiej-Sobolewskiej, żeńskie, dyr. Mieczysław Barszczewski, klas 8, oddz. 11.
124. Łódź, Al. Kościuszki 21, 8-kl. gimn. fil. T-wa Szkoły im. Orzeszkowej, żeńskie, dyr. Alfred Dominikiewicz, klas 8, oddz. 11.
125. Łódź, Sienkiewicza 37, 8-kl. gimn. fil. Stanisławy Rajskiej, żeńskie, dyr. Brunon Gutke, klas 7, oddz. 8.
126. Łódź, Sienkiewicza 61, 8-kl. gimn. realne Heleny Miklaszewskiej, żeńskie, dyr. Edmund Pfajfer, klas 8, oddz. 13.
127. Łódź, Wólcańska 55, 8-kl. gimn. fil. Wiktorji Macińskiej i Zofji Pętkowskiej, żeńskie, dyr. Jan Kaczanowski, klas 8, oddz. 11.
128. Łódź, Kamienna 10, 7-kl. szkoła realna Marji Pruszyńskiej, żeńska, dyr. Marja Pruszyńska, klas 7, oddz. 9.
129. Łódź, Sienkiewicza 35, 7-kl. szkoła fil. Janiny Pryssewiczówny, żeńska, dyr. Janina Pryssewiczówna, klas 7, oddz. 10.
130. Łódź, Długa 10, 7-kl. szkoła fil. Julji Zbijewskiej, żeńska, dyr. Julja Zbijewska, klas 4, oddz. 7.
131. Łódź, Ewangelicka 9, 4-kl. szkoła realna Marji Berlachowej, żeńska, dyr. Marja Berlachowa, klas 4, oddz. 7.
132. Łódź, Piotrkowska 120, 4-kl. szkoła fil. Heleny Cholewickiej, żeńska, dyr. Helena Cholewicka, klas 4, oddz. 7.
133. Łódź, Zielona 8, 8-kl. gimn. filolog. męskie Józefa Ab, dyr. Józef Ab, klas 7, oddz. 10.
134. Łódź, Magistracka 7A, 8-kl. gimn. realne, męskie, T-wa Żyd. Szkół Średnich, dyr. Abram Perelman, klas 8, oddz. 17.
135. Łódź, Piotrkowska 115, 4-kl. szkoła filolog., męska, magistratu, dyr. Aleks. Rusak, klas 3, oddz. 3.
136. Łódź, Średnia 46/48, 6-kl. wydziałowa filolog., męska, T-wa „Talmud Tora“, dyr. Abraham Szwajzer, klas 6, oddz. 12.

137. Łódź, Południowa 20, 4-kl. szkoła filolog., męska, Lejby Szakina, dyr. Mojżesz L. Szwajzer, klas 4, oddz. 7.
138. Łódź, Długa 31, 4-kl. szkoła filolog., żeńska, E. Kwall-Beźdeżskiej, dyr. E. Kwall-Beźdeżska, klas 4, oddz. 7.
139. Łódź, Olgińska 7, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, T-wa Szk. Śr. Żyd., dyr. Zygmunt Bromberg, klas 5, oddz. 8.
140. Łódź, Kamienna 2, 4-kl. szkoła filolog., żeńska, Anny Gajst-Malarskiej, dyr. Anna Gajst-Malarska, klas 4, oddz. 4.
141. Łódź, Wschodnia 62, 8-kl. gimn. filog., żeńskie, Luby Solowiejczyk-Magalifowej, dyr. Edward Haberman, klas 7, oddz. 10.
142. Łódź, Wólczańska 23, 8-kl. gimn. realne, żeńskie, Marji Hochstein, dyr. Marja Hochstein, klas 7, oddz. 11.
143. Łódź, Południowa 18, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Eugenji Jaszunskiej-Zeligmanowej, dyr. Eugenja Jaszunska-Zeligmanowa, klas 7, oddz. 10.
144. Łódź, Zawadzka 23, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Klary Wolfsohn, dyr. Klara Wolfsohn, klas 7, oddz. 12.
145. Łódź, Piotrkowska 209, 4-kl. szkoła filolog., żeńska, Małgorzaty Hansenówny, dyr. Małgorzata Hansenówna, klas 4, oddz. 7.
146. Łódź, Rozwadowska 7, 8-kl. gimn. realne, męskie, Niemieckiego Stow. Gimnazjum, jęz. wykl. niem., dyr. Hugo v. Eltz, klas 8, oddz. 20.
147. Łódź, Widzewska 103, 4-kl. szkoła realna, jęz. wykl. niem., męska, magistratu, dyr. Zygmunt Siede, klas 4, oddz. 7.
148. Łódź, Nawrót 12, 4-kl. szkoła filol., żeńska, jęz. wykl. niem., Karola Weigelt, dyr. Karol Weigelt, klas 2, oddz. 5.
149. Łódź, Sienkiewicza 44, 7-kl. liceum, żeńskie, jęz. wykl. niem., Treuta, dyr. Treut, klas 7, oddz. 12.
150. Łódź, Widzewska 111, 5-kl. szkoła filolog., żeńska, jęz. wykl. niem., Pelagji Cyrkowskiej, dyr. Pelagja Cyrkowska, klas 5, oddz. 8.
151. Łódź, Al. Tad. Kościuszki 71, 7-kl. szkoła realna, żeńska, jęz. wykl. niem. Anieli Rothert, dyr. Emil Follak, klas 7, oddz. 10.
152. Łódź, Piotrkowska 145, 6-kl. szkoła filolog., żeńska, jęz. wykl. niem., Melidy Schnelke, dyr. Melida Schnelke, klas 6, oddz. 9.
153. Łódź, Nawrót 12, 4-kl. szkoła filolog., męska, jęz. wykl. niem., Karola Weigelta, dyr. Karol Weigelt, klas 4, oddz. 7.
154. Łódź, Targowa 43, 4-kl. szkoła filolog., koed., jęz. wykl. niem., Marty Wenske, dyr. Marta Wenske, klas 4, oddz. 4.
155. Łuków, ul. Lubelska, 6-kl. szkoła realna, męska, Bronisława Przedpełskiego, dyr. Bronisław Przedpełski, klas 6, oddz. 10.
156. Łuków, Stodolna 5, 4-kl. szkoła filolog., żeńska, Zofji Karyszkowskiej, dyr. Zofja Karyszkowska, klas 4, oddz. 5.
157. Maków, Bazar, 4-kl. szkoła filolog., męska, Polskiej Macierzy Szkolnej, dyr. Antoni Kasprowicz, klas 4, oddz. 6.
158. Maków, Bazar, 4-kl. szkoła filolog., żeńska, Polskiej Macierzy Szkolnej, dyr. Antoni Kasprowicz, klas 2, oddz. 2.
159. Maków, Rynek, 4-kl. szkoła filolog., żeńska, Cylli Perelman, dyr. Jerzy Heryng, klas 2, oddz. 4.
160. Miechów, z. Kieleckiej, 8-kl. gimn. realne, męskie, Komitetu Gimnazjalnego, dyr. Tadeusz Lech, klas 7, oddz. 10.
161. Miechów, z. Kieleckiej, 4-kl. szkoła realna, żeńska, Komitetu Gimnazjalnego, dyr. Tadeusz Lech, klas 4, oddz. 4.
162. Mińsk Mazowiecki, Kolejowa, dom Rodkiewicza, 4-kl. szkoła realna, męska, Polskiej Macierzy Szkolnej, dyr. Ignacy Rowicki, klas 4, oddz. 4.
163. Mińsk Mazowiecki, Foksalna 3, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Marji Grochowskiej, dyr. Marja Grochowska, klas 4, oddz. 6.
164. Mława, Nowy Rynek, 8-kl. gimn. filolog., męskie, Grona Obywateli, dyr. Mieczysław Pogonowski, klas 7, oddz. 10.
165. Mława, Nowy Rynek 21, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Antoniny Mrozowskiej, dyr. Antonina Mrozowska, klas 6, oddz. 6.
166. Mława, Warszawska 43, 4-kl. szkoła filolog., męska, Żydowskiego Związku Szkolnego, dyr. Dawid Kunowski, klas 4, oddz. 5.
167. Mława, Krzynowłodzka 2, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Żydowskiego Związku Szkolnego, dyr. Dawid Kunowski, klas 5, oddz. 7.

168. Nasielsk, Szeroka 53, 4-kl. szkoła filolog., męska, Polskiej Macierzy Szkolnej, dyr. Alfred Syruczek, klas 2, oddz. 2.
169. Niemce pod Dąbrową, Kopalnia Kazimierz, 4-kl. szkoła realna, koed., Stanisława Koterwas, dyr. Stanisław Koterwas, klas 4, oddz. 4.
170. Nowe Miasto, pow. Rawski, 5-kl. szkoła filolog., koed., Stanisławy Gołębiowskiej, dyr. Jerzy Lewandowski, klas 3, oddz. 6.
171. Niwka, pow. Dąbrowski, 4-kl. szkoła realna, koed., Włodzimierza Kolańskiego, dyr. Włodzimierz Kolański, klas 4, oddz. 4.
172. Olkusz, z. Kielecka, 8-kl. gimn. filolog., męskie, Komitetu Ratunkowego, dyr. Jan Rzepecki, klas 7, oddz. 7.
173. Olkusz, z. Kielecka, 8-kl. liceum filolog., żeńskie, Komitetu Ratunkowego, dyr. Marja Gruzewska, klas 6, oddz. 7.
174. Opatów, 8-kl. gimn. realne im. Głowackiego, męskie, Komitetu Włociańskiego, dyr. Jan Słomka, klas 4, oddz. 5.
175. Ostrołęka, z. Łomżyńska, 4-kl. szkoła filolog., męska, Dyonizego Majewskiego, dyr. Dyonizy Majewski, klas 2, oddz. 3.
176. Ostrowiec, 7-kl. szkoła filolog., męska, Rady Opiekuńczej, dyr. Benedykt Hulewicz, klas 7, oddz. 12.
177. Ostrowiec, Przejazd 8, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Walerji Makarewiczówny, dyr. Walerja Makarewiczówna, klas 6, oddz. 7.
178. Ostrów, z. Łomżyńska, 8-kl. gimn. filolog., męskie, magistratu, dyr. Wacław Topoliński, klas 7, oddz. 8.
179. Ostrów, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, T-wa Udziałowego, dyr. Paweł Topoliński, klas 4, oddz. 4.
180. Ozorków, z. Łęczyska, 5-kl. szkoła filolog., koed., Stanisława Olczaka, dyr. Julja Olczakowa, klas 5, oddz. 7.
181. Pabjanice, Kościelna 11, 4-kl. szkoła filolog., męska, magistratu, dyr. ks. Stefan Rylski, klas 4, oddz. 5.
182. Pabjanice, Kościuszki 47, 8-kl. gimn. realne, żeńskie, Józefy Jędrychowskiej, dyr. Alfred L. Rubach, klas 6, oddz. 9.
183. Pabjanice, Kościuszki 54, 8-kl. gimn. realne, koed., Rady Opiekuńczej, dyr. Henryk Lipski, klas 8, oddz. 9.
184. Pabjanice, Kościuszki, 4-kl. szkoła filolog., koed., Gminy Żydowskiej, dyr. Izaak Zieliński, klas 2, oddz. 7.
185. Pabjanice, 5-kl. szkoła realna, jęz. wykl. niem., koed., Hugona Siebörgera, dyr. Hugo Siebörger, klas 5, oddz. 8.
186. Pilica, pow. Olkuski, 4-kl. szkoła filolog., koed., Felicjana Boryslawskiego, dyr. Henryk Żórawski, klas 4, oddz. 5.
187. Pińczów, ul. 3 Maja 4, 4-kl. szkoła filolog., żeńska, Julji Waręskiej, dyr. Julja Waręska, klas 4, oddz. 4.
188. Pińczów, 8-kl. gimn. filolog. państwowe, męskie, dyr. Ferdynand Sliwiński, klas 3, oddz. 5.
189. Piotrków, Pijarska 22, 8-kl. gimn. filolog. państwowe, im. Bolesława Chrobrego, męskie, dyr. Jan Fabiani, klas 8, oddz. 14.
190. Piotrków, 3 Maja 34, 8-kl. gimn. filolog., męskie, Ks. Mieczysława Janowskiego, dyr. Ks. Mieczysław Janowski, klas 7, oddz. 8.
191. Piotrków, Kaliska 9, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Henryki Domańskiej, dyr. Henryka Domańska, klas 8, oddz. 10.
192. Piotrków, Pl. Kościuszki 5, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Heleny Trzciskiej, dyr. Helena Trzciska, klas 8, oddz. 16.
193. Płock, ul. 3 Maja 32, 8-kl. gimn. filolog., męskie, państwowe, im. Władysława Jagielly, dyr. Konstanty Dąbrowski, klas 8, oddz. 14.
194. Płock, Gimnazjalna 1, 8-kl. gimn. filolog., męskie, Polskiej Macierzy Szkolnej, dyr. Mieczysław Olszowski, klas 8, oddz. 10.
195. Płock, 4-kl. liceum (V, VI, VII i VIII k.), męskie, Djecezji Płockiej, dyr. Ks. Piotr Borniński, klas 4, oddz. 4.
196. Płock, Kolegjalna 19, II 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Stowarzyszenia Szkoły Żeńskiej, dyr. Julja Kisielewska, klas 8, oddz. 11.
197. Płock, Kolegjalna 23, I 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Stowarzyszenia Szkoły, dyr. Marcelina Rościszewska, klas 6, oddz. 12.
198. Płock, 4-kl. szkoła filolog., męska, Piotra Wernika, dyr. Piotr Wernik, klas 4, oddz. 5.

199. Płock, Kolegjalna 28, 8-kl. gimn. realne, męskie, Rady Opiekuńczej, dyr. Samuel Helling, klas 5, oddz. 7.
200. Płock, Kolegjalna 28, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Rady Opiekuńczej, dyr. Samuel Helling, klas 5, oddz. 7.
201. Płońsk, ul. Płocka, d. Czerwińskiego, 4-kl. szkoła filolog., męska, Polskiej Macierzy Szkolnej, dyr. Janusz Karczewski, klas 4, oddz. 4.
202. Płońsk, ul. Płocka, d. Czerwińskiego, 4-kl. szkoła filolog., żeńska, Polskiej Macierzy Szkolnej, dyr. Janusz Karczewski, klas 4, oddz. 4.
203. Płońsk, ul. Płocka, 4-kl. szkoła filolog., koed., Teofila Hindesa, dyr. Teofil Hindes, klas 2, oddz. 5.
204. Praszka, 4-kl. szkoła realna, męska, Rady Nadzorczej, klas 4, oddz. 6.
205. Przysucha, 4-kl. szkoła filolog., koed., Tow. Szerzenia Oświaty, dyr. Stanisław Albin Kowalski, klas 3, oddz. 4.
206. Pyzdry, z. Kaliska, 4-kl. szkoła realna, koed., Polskiej Macierzy Szkolnej, dyr. Aleksander Pawłowski, klas 3, oddz. 4.
207. Puławy, 8-kl. gimn. realne im. ks. Adama Czartoryskiego, męskie, państwowe, dyr. Stanisław Eustachiewicz, klas 3, oddz. 5.
208. Puławy, Czartoryskich 6, 8-kl. gimn. handlowe, żeńskie, Jadwigi Hollakowej, dyr. Jadwiga Hollakowa, klas 2, oddz. 3.
209. Pułtusk, 8-kl. gimn. filolog. im. P. Skargi, męskie, państwowe, dyr. Lucjan Kwiek, klas 8, oddz. 11.
210. Pułtusk, 8-kl. gimn. filolog. im. P. Skargi, żeńskie, państwowe, dyr. Lucjan Kwiek, klas 6, oddz. 6.
211. Pułtusk, 8-kl. gimn. filolog., męskie, Zw. Żyd. Szk. Śred., dyr. Izer Bornstein, klas 4, oddz. 7.
212. Pułtusk, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Zw. Żyd. Szk. Śred., dyr. Izer Bornstein, klas 6, oddz. 9.
213. Radom, Skaryszewska 9, 8-kl. gimn. filolog., męskie, Komisji Szkolnej, dyr. Stanisław Egiejman, klas 8, oddz. 13.
214. Radom, Długa 4, 8-kl. gimn. realne, męskie, magistratu, dyr. Prosper Jarzyński, klas 8, oddz. 10.
215. Radom, Lubelska 41, 8-kl. gimn. handlowe, żeńskie, T-wa Szkoły, dyr. Stefan Soltyk, klas 8, oddz. 13.
216. Radom, Długa 19, 8-kl. gimn. hum., żeńskie, Marji Gajl, dyr. Marja Gajl, klas 8, oddz. 14.
217. Radom, Górki Lubelskie 13, 6-kl. szkoła filolog., męska, Józefa Temerson, dyr. dr. Marjan Odrzywolski, klas 6, oddz. 8.
218. Radom, Marjańska 4, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Józefa Temersona, dyr. dr. Marjan Odrzywolski i Antonina Heybowicz-Jankowska, klas 4, oddz. 7.
219. Radomsko (Nowo), Częstochowska 9, 8-kl. gimn. realne, męskie, Stanisława Niemca, dyr. Stanisław Niemiec, klas 8, oddz. 11.
220. Radomsko (Nowo), Żabia 5, 4-kl. szk. filolog., męska, Antoniego Żylińskiego, dyr. Antoni Żyliński, klas 4, oddz. 6.
221. Radomsko (Nowo), Pl. 3 Maja 6, 8-kl. gimn. realne, żeńskie, Jadwigi Chomiczówny, dyr. Jadwiga Chomiczówna, klas 7, oddz. 8.
222. Radomsko (Nowo), Krakowska 73, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Zofji Idzikowskiej, dyr. Zofja Idzikowska, klas 6, oddz. 6.
223. Radomsko (Nowo), Strzałkowska 18, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Ludwiki Weintraubówny, dyr. Ludwika Weintraubówna, klas 4, oddz. 5.
224. Radziejów, p. Nieszawski, 4-kl. szkoła filolog., męska, ks. Mateusza Grabowskiego, dyr. ks. Mateusz Grabowski, klas 4, oddz. 5.
225. Radziejów, p. Nieszawski, 4-kl. szkoła filolog., żeńska, Marji Malczewskiej, dyr. Marja Nowacka, klas 4, oddz. 4.
226. Rawa Mazowiecka, z. Piotrkowska, Rynek, 4-kl. szkoła realna, męska, Mirosławy Składkowskiej, dyr. Władysław Trzeciak, klas 2, oddz. 3.
227. Rawa Mazowiecka, Pasieczna, 4-kl. szkoła realna, żeńska, Mirosławy Składkowskiej, dyr. Mirosława Składkowska, klas 4, oddz. 4.
228. Ruda Pabjanicka, pod Łodzią, 4-kl. szkoła filolog., koed., Polskiej Macierzy Szkolnej, dyr. Leonard Neuman, klas 3, oddz. 4.
229. Rypin, z. Płocka, 5-kl. szkoła filolog. „Udziałowa”, męska, T-wa Szkoły, dyr. ks. Władysław Makowski, klas 4, oddz. 4.

230. Rypin, Wydmuchowa 35, 4-kl. szkoła filolog., żeńska, T-wa Szkoły, dyr. Marja Jagodzińska, klas 3, oddz. 3.
231. Rypin, Rynek 22, 4-kl. szkoła filolog., żeńska, Estery Grünszpán, dyr. Tadeusz Czajkowski, klas 3, oddz. 4.
232. Sandomierz, Gołębicza 4, 7-kl. szkoła filolog., męska, Rady Opiekuńczej, dyr. Jan Łopuszański, klas 7, oddz. 11.
233. Sandomierz, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, konsorcjum, dyr. Regina Targowska, klas 6, oddz. 6.
234. Siedlce, Florjańska 14, 8-kl. gimn. filolog. im. hetm. Żółkiewskiego, męskie, państwowe, dyr. Mieczysław Aslanowicz, klas 8, oddz. 16.
235. Siedlce, Długa 4, 8-kl. gimn. realne, żeńskie, Jadwigi Barszczewskiej-Michałowskiej, dyr. Jadwiga Barszczewska-Michałowska, klas 8, oddz. 11.
236. Siedlce, Ogrodowa 16, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Marji Zembrzuskiej, dyr. Sławomir Szwedowski, klas 8, oddz. 11.
237. Siedlce, Ogrodowa 69, 4-kl. szkoła filolog., żeńska, Judyty Halberstadt i Jadwigi Białeńkówny, dyr. Judyta Halberstadt i Jadwiga Białeńkówna, klas 4, oddz. 6.
238. Sieradz, z. Kaliska, 4-kl. szkoła filolog., koed., Czesława Bagińskiego, dyr. Aleksander Kwiatkowski, klas 4, oddz. 5.
239. Sierpc, Piastowska 15, 5-kl. szkoła filolog., męska, Polskiej Macierzy Szkolnej, dyr. Antoni Władysław, klas 5, oddz. 6.
240. Sierpc, 4-kl. szkoła filolog., żeńska, Anny Piniarowiczówny, dyr. Anna Piniarowiczówna, klas 4, oddz. 6.
241. Skierniewice, 8-kl. gimn. realne, męskie, Polskiej Macierzy Szkolnej, dyr. Jan Kurtz, klas 8, oddz. 9.
242. Skierniewice, Lelewela, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Bronisławy Kuczyńskiej, dyr. Bronisława Kuczyńska, klas 7, oddz. 9.
243. Skierniewice, Galeckiego, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Marji Niewęglowskiej i Zygmunta Grzymskiego, dyr. Zygmunt Grzymski, klas 7, oddz. 9.
244. Sokołów, Węgrowska 5, 8-kl. gimn. filolog., męskie, ks. Andrzeja Mazurkiewicza, dyr. Teodor Szumski, klas 5, oddz. 7.
245. Sokołów, Węgrowska 5, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, ks. Andrzeja Mazurkiewicza, dyr. Teodor Szumski, klas 5, oddz. 5.
246. Sompolno, z. Kaliska, pow. Kolski, 4-kl. szkoła realna, koed., Zofji Wilczyńskiej, dyr. Zofja Wilczyńska, klas 4, oddz. 5.
247. Sompolno, z. Kaliska, pow. Kolski, 6-kl. szkoła realna, jęz. wykł. niem., koed., Niem. Zw. Szkół Średnich, dyr. dr. Haase, klas 3, oddz. 6.
248. Sosnowiec, Targowa 12, 8-kl. gimn. realne, męskie, Karola Araszkiewicza, dyr. Karol Araszkiewicz, klas 8, oddz. 10.
249. Sosnowiec, Zygmunta, 8-kl. gimn. realne, męskie, T-wa Pop. Wyksz. Handlowego, dyr. Edward Warchoł, klas 8, oddz. 13.
250. Sosnowiec, Sielce, 8-kl. gimn. filolog., męskie, Rady Opiekuńczej, dyr. Gabryel Tołwiński, klas 8, oddz. 9.
251. Sosnowiec, Kołłątaja 11, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Stanisławy Podkajowej, dyr. Stan. Podkajowa, klas 4, oddz. 5.
252. Sosnowiec, Dęblińska 1, 7-kl. szkoła realna, żeńska, Heleny Rzakiewiczowej, dyr. Helena Rzakiewiczowa, klas 7, oddz. 10.
253. Sosnowiec, Małachowskiego 7, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Polskiej Macierzy Szkolnej, dyr. Józefa Siwikowa, klas 7, oddz. 10.
254. Sosnowiec, Dęblińska 11, 6-k. gimn. fil., żeńskie, Rady Opiekuńczej, dyr. Marja Tołwińska, klas 5, oddz. 6.
255. Sosnowiec, Kowalska 6, 7-k. szkoła fil., żeńska, Leokadji Liberman, dyr. Leokadja Liberman, k. 6, oddz. 7.
256. Staszów, 4-k. szkoła fil., męska, Polskiej Macierzy Szkolnej, dyr. Józef Dąbrowski, k. 2, oddz. 2.
257. Suchoń, p. Kielecki, 7-k. szkoła fil., koed., Aleksandry Szumskiej, dyr. Aleksandra Szumska, k. 7, oddz. 8.
258. Sulejów, z. Piotrkowska, 4-k. szkoła fil., żeńska, Polskiej Macierzy Szkolnej, dyr. Kazimierz Święcicki, k. 3, oddz. 3.
259. Szczekociny, 4-k. szkoła fil., męska, Polskiej Macierzy Szkolnej, dyr. Zyg. Jesionowski, k. 2, oddz. 2.
260. Szydłowiec, z. Radomska, 4-k. szkoła realna, męska, Rady Opiekuńczej, dyr. Wiesław Gołaszewski, k. 4, oddz. 4.

261. Tarnogród, z. Lubelska, 4-k. szkoła fil., koed., Polskiej Macierzy Szkolnej, dyr. Jan Składnik, k. 2, oddz. 2.
262. Tomaszów Lubelski, 8-k. gimn. realne państwowe, męskie, dyr. Ludwik Kobierzycki, k. 2, oddz. 2.
263. Tomaszów Rawski, Ś-go Antoniego 29, 8-k. gimn. realne, męskie, Oskara Knothe i Stanisława Narewskiego, dyr. d-r Eug. Kiernożycki, k. 3, oddz. 5.
264. Tomaszów Rawski, Ś-go Antoniego 41, 8-k. gimn. realne, żeńskie, Oskara Knothe i Stanisława Narewskiego, dyr. d-r Eug. Kiernożycki, k. 3, oddz. 3.
265. Tomaszów Rawski, Piliczna 22, 8-k. gimn. fil., koed., Stow. Kupców, dyr. Waclaw Antosiewicz, k. 8, oddz. 8.
266. Tomaszów Rawski, Piliczna 10, 4-k. szkoła fil., żeńska, Emilji Kurosz, dyr. Emilja Kurosz, k. 4, oddz. 5.
267. Tomaszów Rawski, Kaliska 26, 4-k. szk. fil., koed., Rady Opiekuńczej, dyr. Szymon Fiżycki, k. 2, oddz. 5.
268. Tomaszów Rawski, Kaliska 17, 8-k. gimn. fil., żeńskie, Anny Wajksselfisz, dyr. Anna Wajksselfisz, k. 7, oddz. 9.
269. Turek, z. Kaliska, Kolska 30, 8-k. gimn. handlowe, żeńskie, ks. Ignacego Kasprzykowskiego i Marji Blochówny, dyr. Aleksandra Butrymowiczówna, k. 5, oddz. 6.
270. Turek, z. Kaliska, 8-k. gimn. fil., męskie, T-wa Szkolnego, dyr. Waclaw Sikorski, k. 8, oddz. 10.
271. Ujazd, 4-k. szkoła fil., koed., Komitetu Szkolnego, dyr. Eufemja Bobowska, k. 4, oddz. 4.
272. Uniejów, z. Kaliska, 4-kl. szkoła fil., męska, Komitetu Szkolnego, dyr. Edmund Wegner, k. 3, oddz. 4.
273. Uniejów, z. Kaliska, 4-kl. szkoła fil., żeńska, T-wa Szkolnego, dyr. Edmund Wegner, k. 3, oddz. 3.
274. Urzędów, z. Lubelska, p. Janowski, 4-k. szkoła fil., koed., Spółki Szkolnej, dyr. Kazimierz Korciepiński, k. 4, oddz. 4.
275. Wąchock, z. Radomska, 8-k. gimn. fil., koed., ks. Edwarda Chrzanowskiego i dr. Michała Barszczewskiego, dyr. Waclaw Skąpski, k. 3, oddz. 3.
276. Warka, 4-kl. szkoła fil., koed., Witolda Smoszewskiego, dyr. Józef Alichniewicz, k. 2, oddz. 2.
277. Warszawa, Wilcza 41, 8-kl. gimn. fil. i realne dla b. wojskowych, męskie, państwowe, dyr. Jan Chmieliński, kl. 4 (V, VI, VII i VIII), oddz. 4.
278. Warszawa, Kapucyńska 21, 8-k. gimn. mat. przyr. im. St. Batorego, męskie, państwowe, dyr. Zdzisław Rudzki, k. 2, oddz. 4.
279. Warszawa, Ujazdowska 20, 8-k. gimn. hum. im. Królowej Jadwigi, żeńskie, państwowe, dyr. Jadwiga Sikorska, k. 7, oddz. 8.
280. Warszawa, Składowa 3, 8-k. gimn. realne im. T. Czackiego, męskie, państwowe, dyr. Witold Wróblewski, k. 8, oddz. 9.
281. Warszawa, Polna 60, 8-k. gimn. fil. im. Staszica, męskie, państwowe, dyr. Jan Zydler, k. 8, oddz. 12.
282. Warszawa, Przejazd 5, 8-k. gimn. fil., męskie, Stefana Chrupczalowskiego, dyr. Stefan Chrupczalowski, k. 8, oddz. 10.
283. Warszawa, Leszno 84, 8-k. gimn. realne, męskie, Teofila Sadkowskiego, dyr. Wiktor Fusiecki, k. 8, oddz. 10.
284. Warszawa, Polna 3, 8-k. gimn. realne reemigracyjne, męskie, Władysława Giżyckiego, dyr. Władysław Giżycki, k. 7, oddz. 7.
285. Warszawa, Hortensja 2, 8-kl. gimn. fil., męskie, Wojciecha Górskiego, dyr. Wojciech Górski, k. 8, oddz. 9.
286. Warszawa, Traugutta 1, 8-k. gimn. fil., męskie, Koła Szkolnego im. św. Stanisława, dyr. Adam Jaczynowski, k. 8, oddz. 9.
287. Warszawa, Długa 50, Pasaż Simonsa, 8-k. gimn. fil., męskie, Stanisława Kopczyńskiego, dyr. Stanisław Kopczyński, k. 8, oddz. 8, (zamknięte).
288. Warszawa, Pl. Małachowskiego 2, 8-k. gimn. fil. im. Reja, męskie, Zboru Ewangelickiego, dyr. Jan Kozakiewicz, k. 8, oddz. 19.
289. Warszawa, Wilcza 41, 8-k. gimn. fil., męskie, Michała Kreczmar, dyr. Michał Kreczmar, k. 8, oddz. 13.
290. Warszawa, Klonowa 16, 8-k. gimn. fil., męskie, T-wa Szkoły Mazowieckiej, dyr. Kazimierz Kujawski, k. 8, oddz. 9.
291. Warszawa, Pl. Ś-go Aleksandra 8, 8-k. gimn. fil. i realne, męskie, R. G. O., dyr. Kazimierz Kulwiec, k. 13, oddz. 19.

292. Warszawa-Praga, Wileńska 31, 8-kl. gimn. fil., męskie, Komitetu Praskiego, dyr. Stanisław Kurowski, klas 8, oddz. 9.
293. Warszawa, Żorawia 49, 8-kl. gimn. fil., męskie, konsorcjum, dyr. Andrzej Lipski, klas 8, oddz. 9.
294. Warszawa, Bracka 18, 8-kl. gimn. fil., męskie, Ludwika Lorentza, dyr. Ludwik Lorentz, klas 2, oddz. 3.
295. Warszawa, Złota 58, 8-kl. gimn. filolog. z oddz. handl., męskie, Zygmunta Niklewskiego, dyr. Zygmunt Niklewski, klas 8, oddz. 9.
296. Warszawa, Prosta 14/16, 8-kl. gimn. handl. i 5 fil. męskie, Zgromadzenia Kupców, dyr. Szczepan Nowakowski, klas 8, oddz. 17.
297. Warszawa, Sewerynowka 4, 8-kl. gimn. filolog. i realne, męskie, grona nauczycieli, dyr. Michał Rowiński, klas 8 fil. i 8 real., oddziałów 18.
298. Warszawa, Książęca 4, 8-kl. gimn. realne i filolog., męskie, Marjana Rychłowskiego, dyr. Marjan Rychłowski, klas 8, oddz. 17.
299. Warszawa, Smolna 30, 8-kl. gimn. filolog. hr. Zamoyskiego, męskie, T-wa Szkoły, dyr. Witold Sowiński, klas 8, oddz. 9.
300. Warszawa, Świętokrzyska 27, 8-kl. gimn. filolog., męskie, Rocha Kowalskiego, dyr. Aleksy Strzeszewski, klas 8, oddz. 9.
301. Warszawa, Złota 53, 8-kl. gimn. filolog., męskie, Zygmunta Korzeniowskiego, dyr. Ludwik C. Uthke, klas 8, oddz. 11.
302. Warszawa, Marszałkowska 151, 8-kl. gimn. realne, męskie, Kazimierza Nawrockiego, dyr. Antoni Złotkowski, klas 8, oddz. 10.
303. Warszawa, Piękna 38, 8-kl. gimn. filolog., męskie, Stefana Żuchowskiego, dyr. Bolesław Gawecki, kl. 8, oddz. 9.
304. Warszawa, Marszałkowska 111, 4-kl. szkoła filolog., męska, Jerzego Flecka, dyr. Jerzy Fleck, klas 4, oddz. 4.
305. Warszawa, Miodowa 12, 4-kl. szkoła filolog., męska, Jana Kołodziejczyka, dyr. Jan Kołodziejczyk, klas 4, oddz. 5.
306. Warszawa-Praga, Szeroka 26, 4-kl. szkoła filolog., męska, Zygmunta A. Maciejewskiego, dyr. Zygmunt A. Maciejewski, klas 4, oddz. 5.
307. Warszawa, Wielka 57, 4-kl. szkoła filolog., męska, Bolesława Muszyńskiego, dyr. Bolesław Muszyński, klas 4, oddz. 6.
308. Warszawa, Żorawia 2, 4-kl. szkoła filolog., męska, Karola Schultza, dyr. Karol Schultz, klas 4, oddz. 7.
309. Warszawa, Polna 2, 8-kl. gimn. realne, męskie, Eweliny Rontalerowej, dyr. Konstanty Żorawski, klas 8, oddz. 9.
310. Warszawa, Krochmalna 48, 4-kl. szkoła filolog., męska, Seweryna Wyrzykowskiego, dyr. Jadwiga Żaboklicka-Ochimowska, klas 3, oddz. 6.
311. Warszawa, Foksal 18, 8-kl. gimn. realne, żeńskie, Stow. Szkoły, dyr. Zimowit Arlitewicz, klas 8, oddz. 10.
312. Warszawa, Krak.-Przedm. 6, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Sabiny Tegazzo-Chmielewskiej, dyr. Sabina Tegazzo-Chmielewska, klas 8, oddz. 10.
313. Warszawa, Marszałkowska 74, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Julji Czarneckiej, dyr. Julja Czarnecka, klas 5, oddz. 6.
314. Warszawa, Polna 30, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Instytutu Pedag. Wolnej Wszchnicy Polskiej, dyr. Justyna Dobkowa, klas 7, oddz. 8.
315. Warszawa, Senatorska 30, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Józefy Gagatnickiej, dyr. Józefa Gagatnicka i Władysław Majewski, klas 8, oddz. 12.
316. Warszawa, Moniuszki 8, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Haliny Gepnerówny, dyr. Halina Gepnerówna, klas 8, oddz. 10.
317. Warszawa, Mazowiecka 4, 7-kl. szkoła realna, żeńska, Anieli Hoene-Przesmyckiej, dyr. Aniela Hoene-Przesmycka, klas 7, oddz. 8.
318. Warszawa, Pl. Trzech Krzyży 18, 8-kl. gimn. filolog. reemigracyjne, żeńskie, Anny Jakubowskiej, dyr. Anna Jakubowska, klas 8, oddz. 10.
319. Warszawa, Św. Barbary 4, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, M. i G. Tołwińskich, dyr. Tadeusz Gutkowski, klas 8, oddz. 9.
320. Warszawa, Nowogrodzka 58, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Julji Jankowskiej-Statkowskiej, dyr. Julja Jankowska-Statkowska, klas 7, oddz. 8.
321. Warszawa, Elektoralna 11, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Wiktorji Jędrzyckowskiej, dyr. Wiktorja Jędrzyckowska, klas 7, oddz. 9.
322. Warszawa, Marszałkowska 122, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Pauliny Helwówny, dyr. Irena Jezierska, klas 8, oddz. 10.

323. Warszawa, Leszno 29, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Eweliny Kacprowskiej i Reginy Gaczeńskiej, dyr. Ewelina Kacprowska i Regina Gaczeńska, klas 8, oddz. 12.
324. Warszawa, Złota 47, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Stefanji Kaczorowskiej, dyr. Stefanja Kaczorowska, klas 8, oddz. 8.
325. Warszawa, Złota 38, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Kazimierzy Kochanowskiej, dyr. Kazimiera Kochanowska, klas 8, oddz. 10.
326. Warszawa, Wiejska 5, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Jadwigi Kowalczykówny i Jadwigi Jawurkówny, dyr. Jadw. Kowalczykówna i Jadw. Jawurkówna, kl. 8, oddz. 9.
327. Warszawa, Koszykowa 13, 8-kl. szkoła filolog., żeńska, Zofji Kudasiewicz-Koltoniakowej, dyr. Zofja Kudasiewicz-Koltoniakowa, klas 8, oddz. 9.
328. Warszawa, Bracka 9, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Zofji Kurmanowej, dyr. Zofja Kurmanowa, klas 8, oddz. 10.
329. Warszawa, Senatorska 6, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Władysławy Lange, dyr. Józef Jaroszyński, klas 7, oddz. 9.
330. Warszawa, Leszno 50, 8-kl. gimn. realne, żeńskie, Marji Lipskiej, dyr. Marja Lipska, klas 5, oddz. 7.
331. Warszawa, Nowowiejska 21, 7-kl. szkoła realna, żeńska, Marji Łojkówny, dyr. Marja Łojkówna, klas 7, oddz. 9.
332. Warszawa, Marszałkowska 80, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Krystyny Malczewskiej, dyr. Krystyna Malczewska, klas 8, oddz. 10.
333. Warszawa, Świętokrzyska 35, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Zofji Matysek, dyr. Władysław Niżyński, klas 8, oddz. 9.
334. Warszawa, Koszykowa 43, 4-kl. szkoła realna, żeńska, Marji Olszewskiej, dyr. Marja Olszewska, klas 4, oddz. 5.
335. Warszawa, Chmielna 80, 7-kl. szkoła realna, żeńska, Wandy Posseltówny, dyr. Wanda Posseltówna, klas 7, oddz. 9.
336. Warszawa, Mokołowska 61, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Kłosa-Milkowskiego, dyr. K. Strumpfowa, klas 4, oddz. 6.
337. Warszawa-Praga, Szeroka 38, 4-kl. szkoła filolog., żeńska, Stanisławy Rabskiej, dyr. Stanisława Rabska, klas 4, oddz. 6.
338. Warszawa, Piękna 24, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Cecylji Platerówny, dyr. Jadwiga Reuttówna, klas 8, oddz. 11.
339. Warszawa, Zielna 13, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Leonji Rudzkiej, dyr. Leonja Rudzka, klas 8, oddz. 10.
340. Warszawa, Piękna 62, 7-kl. szkoła realna, żeńska, Marji Rybickiej, dyr. Marja Rybicka, klas 5, oddz. 7.
341. Warszawa-Praga, Konopacka 4, 4-kl. szkoła filolog., żeńska, Heleny Rzeszotarskiej, dyr. Helena Rzeszotarska, klas 4, oddz. 6.
342. Warszawa, Marszałkowska 63, 8-kl. szkoła filolog., żeńska, Zofji Sierpińskiej, dyr. Zofja Sierpińska, klas 8, oddz. 10.
343. Warszawa-Praga, Targowa 37, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Marji Słońskiej, dyr. Marja Słowska, klas 6, oddz. 7.
344. Warszawa, Mazowiecka 12, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Emilji Steinbóköwny, dyr. Emilja Steinbóköwna, klas 7, oddz. 8.
345. Warszawa, Żórawia 9, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Zofji Stiche, dyr. Zofja Stiche, klas 7, oddz. 9.
346. Warszawa, Marszałkowska 149, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Jadwigi Taczanowskiej, dyr. Jadwiga Taczanowska, klas 8, oddz. 10.
347. Warszawa, Marszałkowska 153, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Marji Taniewskiej, dyr. Marja Taniewska, klas 8, oddz. 10.
348. Warszawa, Traugutta 6-8, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Janiny Tymińskiej, dyr. Janina Tymińska, klas 8, oddz. 11.
349. Warszawa, Chmielna 48, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Marji Turkiewiczówny, dyr. Marja Turkiewiczówna, klas 4, oddz. 5.
350. Warszawa, Krucza 44, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Antoniny Walickiej, dyr. Antonina Walicka, klas 8, oddz. 10.
351. Warszawa, Trzech Krzyży 8, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Adeli Waligórskiej, dyr. Adela Waligórska, klas 7, oddz. 9.
352. Warszawa-Praga, Kępna 17, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Zofji Łabusiewiczówny, dyr. Feliks Wóycicki, klas 7, oddz. 9.
353. Warszawa, Piękna 28, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, T-wa szkolnego „Dzieci Marji”, dyr. Zofja Wołowska, klas 7, oddz. 10.

354. Warszawa, Chłodna 68, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Jadwigi Zaborowskiej, dyr. Jadwiga Zaborowska, klas 7, oddz. 10.
355. Warszawa, Bagatela 15, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Janiny Zdzienickiej i Janiny Popielewskiej, dyr. Janina Zdzienicka, klas 7, oddz. 11.
356. Warszawa, Dzika 4, 4-kl. szkoła filolog., męska, Szejndli Ajzenberga, dyr. Szejndla Ajzenberg, klas 4, oddz. 6.
357. Warszawa, Przejazd 5, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Cecylji Goldman-Landauowej, dyr. Cecylja Goldman-Landauowa, klas 8, oddz. 11.
358. Warszawa, Pl. Krasińskich 3, 8-kl. gimn. filolog., męskie, T-wa Szkoły „Chinuch”, dyr. Adam Cygielstrajch, klas 8, oddz. 13.
359. Warszawa, Leszno 14, 8-kl. gimn. filolog., męskie, Jakóba Finkla, dyr. Jakób Finkiel, klas 8, oddz. 9.
360. Warszawa, Miodowa 1, 8-kl. gimn. realne, męskie, Szymona Kryńskiego, dyr. Michał Kryński, klas 8, oddz. 12.
361. Warszawa, Tomackie 9, 8-kl. gimn. filolog., męskie i żeńskie, T-wa Szkoły „Ascola”, dyr. Samuel Weinberg, klas 7, oddz. 12.
362. Warszawa, S-to Jerska 22, 8-kl. gimn. realne, męskie, Eweliny Meyzlerowej, dyr. Ewelina Meyzlerowa, klas 5, oddz. 5.
363. Warszawa, Dzielna 26, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Cecylji Brojdo, dyr. Cecylja Brojdo, klas 3, oddz. 6.
364. Warszawa, Orla 11, 4-kl. szkoła filolog., koeduk., Felicji Buki, dyr. Felicja Buki, klas 3, oddz. 6.
365. Warszawa-Praga, Brzeska 20, 4-kl. szkoła filolog., żeńska, Heleny Dworeckiej, dyr. Helena Dworecka, klas 4, oddz. 5.
366. Warszawa, Nowolipki 30, 4-kl. szkoła filolog., żeńska, Heleny Filskrautówny, dyr. Helena Filskrautówna, klas 2, oddz. 4.
367. Warszawa, Sienna 5-7, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Heleny Muchy-Szpryngerowej, dyr. Ignacy Gliksman, klas 6, oddz. 7.
368. Warszawa, Św. Jerska 18, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Ewy Strauch-Szlezynskiej, dyr. Marja Glikson, klas 7, oddz. 10.
369. Warszawa, Wielka 74, 4-kl. szkoła filolog., „Chawaceles”, żeńska, T-wa Ortodoksów, dyr. Salomea Tenenwurclowa, klas 4, oddz. 7.
370. Warszawa, Nowolipie 3, 4-kl. szkoła realna, żeńska, Heleny Halpernowej, dyr. Helena Halpernowa, klas 4, oddz. 5.
371. Warszawa, Elekoralna 3, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Marji Hercbergowej, dyr. Stanisław Krysztal, klas 5, oddz. 6.
372. Warszawa, Nowolipki 25, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Zofji Kaleckiej, dyr. Zofja Kalecka, klas 8, oddz. 10.
373. Warszawa, Ceglana 7, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Rebeki Perla-Lubińskiej, dyr. Lucjan Komarnicki, klas 8, oddz. 10.
374. Warszawa, Kupiecka 16, 4-kl. szkoła filolog., żeńska, Leonji Mayznerówny, dyr. Leonja Mayznerówna, klas 4, oddz. 6.
375. Warszawa, Muranowska 16, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Rozalji Nachtigal, dyr. Zofja Nachtigal, klas 4, oddz. 7.
376. Warszawa, Rymarska 12, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Róży Lejbsonowej i S-ka, dyr. Tadeusz Oryng, klas 8, oddz. 12.
377. Warszawa, Zielna 27, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Heleny Paprockiej, dyr. Helena Paprocka, klas 6, oddz. 8.
378. Warszawa, Pl. Grzybowski 7, 7-kl. szkoła, żeńska, Emilji Perkalowej, dyr. Emilja Perkalowa, klas 7, oddz. 9.
379. Warszawa, Twarda 27, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Fanny Posnerowej, dyr. Fanny Posnerowa, klas 6, oddz. 8.
380. Warszawa, Nowolipki 6, 4-kl. szkoła filolog., żeńska, Sary Pryłuckiej, dyr. Judyta Pryłucka, klas 2, oddz. 5.
381. Warszawa, S-to Jerska 32, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Zofji Rosenfeld, dyr. Zofja Rosenfeld, klas 7, oddz. 10.
382. Warszawa, Długa 50, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, F. Mirlasowej, dyr. Mieczysław Rotbard, klas 8, oddz. 10.
383. Warszawa, Leszno 19, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Marji Rubinstein, dyr. Paulina Rubinstein, klas 5, oddz. 6.
384. Warszawa, Jasna 11, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Anny Kryńskiej, dyr. Franciszek Srokowski, klas 8, oddz. 9.

385. Warszawa, Prosta 8, 5-kl. gimn. filolog. żeńskie, Róży Strumpfman, dyr. Róża Strumpfman, klas 5, oddz. 6.
386. Warszawa, Pl. Trzech Krzyży 11, 4-kl. szkoła filolog., żeńska, Cywji Szapiro, dyr. Cywja Szapiro, klas 3, oddz. 5.
387. Warszawa, Plac Krasińskich 8, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Fryderyki Thalgrünowej, dyr. Fryderyka Thalgrünowa, klas 8, oddz. 10.
388. Warszawa, Ś-to Jerska 22, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Marji Tenenbaum, dyr. Marja Tenenbaum, klas 5, oddz. 7.
389. Warszawa, Długa 55, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, T-wa szkoły „Jetudyjah“, dyr. Stefanja Szwajerowa, klas 4, oddz. 6.
390. Warszawa, Ś-to Jerska 16, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Estery Turynowej, dyr. Estera Turynowa, klas 5, oddz. 7.
391. Warszawa, Twarda 6, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Emilji Winawer, dyr. Emilja Winawer, klas 4, oddz. 5.
392. Warszawa, Miodowa 15, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Perli Zaksowej, dyr. Perla Zaksowa, klas 6, oddz. 8.
393. Warszawa, Nowolipki 22, 4-kl. szkoła filolog., żeńska, Felicji Zyssfildowej, dyr. Felicja Zyssfildowa, klas 4, oddz. 6.
394. Warta, 4-kl. szkoła realna, koed., Marjana Kieruczenko, dyr. Kazimierz Kieruczenko, klas 2, oddz. 3.
395. Węgrów, z. Siedlecka, ul. Ogrodowa, 4-kl. szkoła filolog., koed., Polskiej Macierzy Szkolnej, dyr. Stefan Czaplński, klas 3, oddz. 4.
396. Wieluń, 8-kl. szkoła filolog., męska, grona obywateli, dyr. Wacław Kutyłowski, klas 8, oddz. 9.
397. Wieluń, Gaszyńska 8, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Pelagji Zasadzińskiej, dyr. Pelagja Zasadzińska, klas 7, oddz. 10.
398. Wieruszów, 4-kl. szkoła filolog., koed., Związku Katolickiego, dyr. Włodzimierz Kokowski, klas 2, oddz. 2.
399. Włocławek, Szkolna 6, 8-kl. gimn. realne, męskie, Rady Opiekuńczej, dyr. Wacław Biernacki, klas 8, oddz. 15.
400. Włocławek, 8-kl. gimn. filolog., męskie, ks. biskupa Zdzitowieckiego, dyr. Seweryn Brzozowski, klas 6, oddz. 9.
401. Włocławek, Kościuszki 5, 8-kl. gimn. realne, żeńskie, Władysławy Aspissowej, dyr. Władysława Aspissowa, klas 8, oddz. 9.
402. Włocławek, Brzeska 8, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Towarzystwa Spóldz., dyr. Zofja Degen, klas 7, oddz. 9.
403. Włocławek, Cyganka 30, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Janiny Steinbokówny, dyr. Janina Steinbokówna, klas 6, oddz. 8.
404. Włocławek, Kaliska 12, 8-kl. gimn. realne, męskie, gminy żydowskiej, dyr. Benjamin Efron, klas 4, oddz. 6.
405. Włocławek, Nowa 25, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, gminy żydowskiej, dyr. Regina Trokenheimówna, klas 4, oddz. 6.
406. Włocławek, Cyganka 16, 4-kl. szkoła filolog., koed., M. B. Sanickiej, dyr. M. B. Sanicka, klas 4, oddz. 5.
407. Włocławek, 4-kl. filolog., język wykł. niemiecki, koed., Albricha, dyr. Albrich, klas 3, oddz. 3.
408. Wyszaków, 8-kl. gimn. realne, koed., ks. Bronisława Lutyńskiego, dyr. ks. Bronisław Lutyński, klas 6, oddz. 8.
409. Zacisze Piotrków., Sulejewska pał. Psarskich, 8-kl. gimn. filolog., męskie, Arkadiusza Bielskiego, dyr. Władysław Rutkowski, klas 4, oddz. 4.
410. Zambrów, z. Łomżyńska, 4-kl. szkoła filolog., koed., Polskiej Macierzy Szkolnej, dyr. Franciszek Wądołowski, klas 3, oddz. 3.
411. Zamość, 8-kl. gimn. im. hetm. Jana Zamoyskiego, męskie, państwowe, dyr. Kazimierz Lewicki, kl. 5, oddz. 5.
412. Zamość, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Polskiej Macierzy Szkolnej, dyr. Kazimierz Lewicki, klas 4, oddz. 4.
413. Zawiercie, Kościuszki 10, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Władysławy Karczewskiej, dyr. Wanda Karczewska, klas 7, oddz. 9.
414. Zawiercie, 8-kl. gimn. filolog., męskie, Tow. Szkoły Średniej, dyr. Józef Kubiński, klas 8, oddz. 10.
415. Zawiercie, Sadowa 4, 8-kl. gimn. filolog., żeńskie, Heleny Malczewskiej, dyr. Helena Malczewska, klas 8, oddz. 10.

416. Zduńska Wola, Królewska, 8-kl. gimn. filolog., koed, T-wa Szkoły, dyr. ks. Władysław Wojtasik, klas 7, oddz. 9.
417. Zduńska Wola, Łaska 10, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Zofji Węckiewiczówny, dyr. Zofja Węckiewiczówna, klas 6, oddz. 8.
418. Zgierz, Szczęśliwa, 8-kl. gimn. filolog. im. St. Staszica, koed., państwowe, dyr. Stefan Pogorzelski, klas 5, oddz. 7.
419. Zgierz, 6-kl. szkoła filolog., koed., Niemieckiego Związku Szkolnego, dyr. dr. Wolff A., klas 6, oddz. 6.
420. Złoczew, z. Kaliska, 4-kl. szkoła realna, magistratu, dyr. Stanisław Gądziński, klas 2, oddz. 2.
421. Żelechów, z. Siedlecka, 4-kl. szkoła realna, Polskiej Macierzy Szkolnej, klas 2, oddziałów 2.
422. Żyrardów, Wiślicka 14, 7-kl. szkoła filolog., żeńska, Celiny Jaworowskiej, dyr. Celina Jaworowska, klas 5, oddz. 7.
423. Żyrardów, ul. Foksal, 4-kl. szkoła realna męska, Zespołu Nauczycieli dyr. Janina Motylińska, kl. 4, oddz. 4.

TABLICA XXIII *).

Statystyka szkół średnich i uczniów według wyznań w dn. 1.XII.1917 r.

		Licz- ba szkół	LICZBA UCZNIÓW WG. WYZNAŃ							Razem d. 1.XII 1917 r.	
			rz.- katol.	gre- ko- katol.	ewan- gelik.	refor- mow.	pra- wosl.	ży- dów	in- nych		
męskie ogólne	filolog. (warszaw. pełne) (prowincej.	14 17	4169 5572	— —	264 299	44 8	6 20	1352 1319	— 3	5835 7221	
	realne (warszaw. pełne) (prowincej.	7 11	1516 3489	— —	24 226	4 4	4 6	1012 1255	— —	2560 4974	
	filolog. (warszaw. niepełne) (prowincej.	4 23	405 4899	— 1	8 121	1 1	1 10	28 418	— —	443 5450	
	realne (warszaw. niepełne) (prowincej.	1 5	309 1157	— —	9 30	8 2	— 4	20 165	— —	346 1358	
	handl. (warszaw. (prowincej.	1 4	? 825	? —	? 35	? —	? 2	? 122	? —	493 984	
	7-kl. prowincjonalne.	2	269	—	—	—	—	7	—	276	
	6-kl. (warszaw. (prowincej.	1 1	155 117	— —	3 —	— —	— —	4 —	— —	162 117	
	4-kl. (warszaw. (prowincej.	6 13	683 1801	— —	8 39	— —	3 2	39 100	— 4	733 1946	
	przygotowawcze prowincjonalne	2	103	—	4	—	2	—	—	109	
	Razem szkoły męskie ogólne		112	25463	1	1070	72	60	5841	7	32514 +493
	mes. dla dzieci wyzn. mojz.	różnego typu (warszaw. (prowincej.	5 13	— —	— —	— —	— —	1786 3132	— —	— —	1786 3132
	Razem szkoły męskie dla dzieci wyzn. mojz.		18	—	—	—	—	4918	—	—	4918
	mes. niem.	różnego typu prowincjonalne	2	31	—	299	—	7	43	—	380
Razem szkoły męsk. niem.		2	31	—	299	—	7	43	—	380	
Ogółem szkoły męskie		132	25494	1	1369	72	67	10802	7	37812 +493	

*) W ogłoszonej w № 7—8 „Przeglądu Pedagogicznego“ z r. 1918 statystyce szkół średnich podana została przez p. H. J. Rygiera liczba szkół 391. Różnica polega na tem, że w obecnym zestawieniu uwzględniono tylko szkoły o charakterze ściśle ogólnokształcącym, t. j. nie uwzględniono 1 szkoły agronomicznej i 5 szkół handlowych, oraz policzono jako 1 szkołę te szkoły, w których od klasy piątej prowadzone są równoległe oddziały realne i filologiczne. W „Przeglądzie Pedagogicznym“ szkoły takie liczone, jako 2 szkoły oddzielne: realną i filologiczną.

		Licz- ba szkół	LICZBA UCZENNIC WG. WYZNAŃ							Razem d. 1.XII 1917 r.
			rz.- katol.	gre- ko- katol.	ewan- gelik.	refor- mow.	pra- wosl.	ży- dów	in- nych	
e	filolog. (warszaw. pełne) (prowincej.	10 13	2078 3198	— 1	100 85	13 3	— 4	469 1260	— —	2660 4551
	realne (warszaw. pełne) (prowincej.	1 1	204 241	— —	9 —	6 —	— —	103 141	— —	322 382
o	filolog. (warszaw. niepełne) (prowincej.	19 17	2915 2410	6 —	87 72	15 —	5 3	876 454	— 1	3904 2940
	realne (warszaw. niepełne) (prowincej.	1 1	? 253	? —	? 10	? —	? —	? 25	? —	? 288
i	7-kl. (warszaw. (prowincej.	13 29	1745 4312	2 —	53 233	— 1	— 29	263 2073	— 6	2063 6654
	6-kl. prowincjonalne.	2	171	—	14	—	—	64	—	249
e	handlowe „	5	1040	—	36	3	1	379	—	1459
	4-kl. (warszaw. (prowincej.	4 19	377 1196	— 22	1 34	— 75	2 6	75 271	— 2	455 1606
przygotowawcze prowincjonalne		1	45	—	—	—	—	—	—	45
Razem szkoły żeńskie ogólne		136	20185	31	734	116	50	6453	9	27578
żeńskie dla dzieci wyzn. mojz.	różnego typu (warszaw. (prowincej.	34 25	— —	— —	— —	— —	— —	5934 4327	— —	5934 4327
	Razem szkoły żeńskie dla dzieci wyzn. mojz.		59	—	—	—	—	—	10261	—
żeńskie niemieckie	różnego typu	6	86	—	543	—	30	10	—	669
	prowincjonalne	6	86	—	543	—	30	10	—	669
Razem szkoły żeńskie niemieckie		6	86	—	543	—	30	10	—	669
Ogółem szkoły żeńskie		201	20271	31	1277	116	80	16724	9	38508

		Licz- ba szkół	LICZBA UCZNIÓW WG WYZNAŃ							Razem d. LXII 1917 r.
			rz.- katol.	gre- ko- katol.	ewan- gelik.	refor- mow.	pra- wosl.	ży- dów	in- nych	
koedukacyjne ogólne	realne pełne prow.	1	301	—	30	—	—	128	—	459
	filolog. niep. prow.	8	1276	—	68	—	3	285	—	1632
	realne niep. prow.	1	216	16	—	1	1	70	—	314
	4-klasowe prow. in.	19	1309	—	31	1	5	180	1	1527
	przygotowawcze prowincjonalne	3	161	—	3	—	—	2	—	166
Razem koedukacyjne ogólne		32	3263	16	132	2	9	665	1	4088
koeduk. dla dzieci wyznania mojż.	różnego typu									
	warszawskie	1	—	—	—	—	—	62	—	62
	prowincjonalne	3	—	—	—	—	—	596	—	596
Razem koedukacyjnych dla dzieci wyzn. mojż.		4	—	—	—	—	—	658	—	658
koedukac. niemieckie	prowincjonalne	2	—	—	242	—	1	—	—	243
Razem koeduk. niemiec.		2	—	—	242	—	1	—	—	243
Ogółem szkoły koeduk.		38	3263	16	374	2	10	1323	1	4989
ZESTAWIENIE:										
1. szkoły męskie		132	25494	1	1369	72	67	10802	7	37812
2. „ żeńskie		201	20271	31	1277	116	80	16724	9	33508
3. „ koedukac.		38	3263	16	374	2	10	1323	1	4989
O g ó ł e m		371	49028	48	3020	190	157	28849	17	81309 +493

T A B L I C A XXIV.
Statystyka egzaminów dojrzałości w 1917/18 r. szk.

W maju i czerwcu 1918 r. odbyły się w szkołach średnich egzaminy maturalne przed komisjami, powołanymi przez Ministerstwo W. R. i O. P. Powołano 68 komisji dla przeprowadzenia egzaminów w 78 szkołach średnich (49 szkół męskich i 29—żeńskich) zarówno w Warszawie jak i na prowincji (w Warszawie 37 szkół, na prowincji—41). Egzaminy odbyły się w 4 różnych terminach, rozpoczynając od 10 maja. W każdej szkole pracowała bądź własna komisja (t.j. składająca się z nauczycieli, wykładowców w danej szkole), bądź mieszana (z nauczycieli danej szkoły i nauczycieli innych szkół), bądź wreszcie komisja obca. W każdej komisji uczestniczył delegat ministerstwa.

Z liczby 1916 uczniów i uczennic kl. ósmych, rady pedagogiczne szkolne dopuściły do egzaminów maturalnych 1624 osoby (1235 uczniów i 389 uczennic). Otrzymało matury 790 uczniów i 292 uczennice, co stanowi 66,5 proc. dopuszczonych do egzaminów.

W ogólnym zestawieniu rezultaty egzaminów maturalnych w r. szk. 1917/18 w szkołach średnich ogólnokształcących przedstawiają się jak następuje:

KOMISJE	Liczba szkół	Uczniowie		Uczennice	
		dopusz- czono do egz.	liczba matur	dopusz- czono do egz.	liczba matur
I. własne, delegat minist. nie przewodniczył	27	526	451	92	83
II. własne, przewodniczył delegat ministerstwa	14	138	93	138	112
III. mieszane	21	259	165	134	86
IV. obce	16	312	81	24	11
Razem . . .	78	1,235	790	389	292

Było w klasach ósmych uczniów i uczennic 1916, dopuszczono do egzaminów maturalnych 1624, t. j. 84,7 proc. ogółu uczniów i uczennic klas ósmych, otrzymało matury 1082, t. j. 56,5 proc. ogółu uczniów i uczennic klas ósmych, czyli 66,5 proc. ogółu dopuszczonych do egzaminów.

Szkolnictwo zawodowe.

Otwieranie szkół zawodowych dziennych w większej ilości jest obecnie niewykonalne z powodu braku odpowiednich pomieszczeń, sił nauczycielskich oraz niemożności zaopatrzenia tych szkół w niezbędne pomoce naukowe i narzędzia warsztatowe. Z powyższych względów sekcja szkolnictwa zawodowego Ministerstwa Oświecenia kładła narażenie większy nacisk na zawodowe szkolnictwo uzupełniające — wieczorne szkoły doksztalające.

Przy szkołach tych w miarę, jak przygotowany będzie potrzebny personel nauczycielski, powstaną szkoły zawodowe dzienne.

Jednocześnie tam, gdzie pozwalają na to warunki miejscowe, powstają i powstawać będą szkoły zawodowe dzienne, przy, o ile to możliwe, równomiernem uwzględnieniu potrzeb handlu, rolnictwa, rzemiosł i przemysłu, mając jednak przede wszystkim na uwadze realne potrzeby środowiska, dla którego szkoła jest przeznaczona.

Zaniedbane u nas dotąd szkolnictwo zawodowe, uwzględniające zawody, którym wyłącznie poświęcają się kobiety, otoczone będzie specjalną troskliwością, jak również kursy gospodarstwa domowego.

Opracowany przez sekcję szkolnictwa zawodowego ogólny schemat typów szkolnictwa zawodowego przedstawia się, jak następuje:

ZASADY OGÓLNE.

1. Szkoły zawodowe dzielą się na: A. wieczorne szkoły doksztalające, B. szkoły zawodowe dzienne (jednego, dwu lub trzech typów), C. specjalne kursy kształcenia zawodowego.

2. Każda ze szkół zawodowych, wymienionych pod A. i B., stanowi całość w sobie zamkniętą i nie daje prawa wstępu do innej szkoły zawodowej wyższego typu.

3. Wstęp do każdej ze szkół zawodowych, wymienionych pod A. i B., uzależniony jest od minimalnego wieku kandydata i świadectwa, stwierdzającego stopień jego ogólnego przygotowania. O ile kandydat nie może się wykazać świadectwem, zdaje przepisany egzamin wstępny.

4. Zadaniem szkół doksztalających jest wyposażyć jednostkę, już w zawodzie pracującą, w taki zasób ogólnych i zawodowych wiadomości, który pozwoliłby wytworzyć z uczeni tych szkół obywatelsko uświadomionych i zawodowo wykwalifikowanych rzemieślników.

5. W środowiskach mniejszych, gdzie ze względu na niewielką liczbę osób, pracujących w jednym zawodzie, nie można wyodrębnić uczniów szkół doksztalających w oddzielne grupy zawodowe, szkoły doksztalające posiadają program uwzględniający potrzeby rzemieślnika wogóle.

6. W środowiskach większych powstają specjalne szkoły doksztalające dla jednego tylko zawodu lub kilku pokrewnych sobie. Np. szkoła doksztalająca dla ślusarzy, dla elektromonterów, dla fryzjerów i perukarzy, dla szwaczek i bieliźniarek i t. d.

7. Uczeń szkoły doksztalającej winien posiadać co najmniej ukończone 4 oddziały szkoły powszechnej. Wiek minimalny zależy od zawodu, jakiemu się poświęca (od 13 lat ukończonych do 16).

8. Zadaniem szkół zawodowych dziennych jest: albo 1. przez kształcenie w szkole zastąpić szkolenie zawodowe w warsztacie, albo 2. wyszkolenie zawodowców, posiadających wiedzę ogólną i zawodową, potrzebną do zajmowania stanowisk sił pomocniczych w przemyśle i handlu, albo też 3. wytworzenie sił zawodowych, zdolnych do samodzielnego kierowania zbiorową pracą wytwórczą lub handlową.

9. Zadaniem krótko i długoterminowych kursów specjalnych jest: 1. zadośćuczynić potrzebom kształcenia zawodowego przez zróżniczkowanie specjalności w takim zakresie, w jakim szkoła uczynić tego nie jest w stanie, 2. udostępnić jak najszerszemu ogółowi możliwość doskonalenia się w zawodzie, któremu praktycznie jednostka już się poświęca.

I. SZKOŁY TECHNICZNE I RZEMIOSŁ.

1. A. Szkoły doksztalujące wieczorne.

1. Kurs zasadniczy szkół doksztalujących trwa lat 4. Lekcje tygodniowo ogółem 14 godzin. Nauka w szkole trwa od 8 do 10 miesięcy.

2. B. Szkoły dzienne.

1. *Szkoła rzemieślnicza.* Jako warunek wstępu ukończenie 5 oddziałów szkoły powszechnej i 14 rok życia. Kurs trwa lata 2, 3 i 4 w zależności od zawodu. Lekcje 18 godzin tygodniowo, wasztatów 20—24. Po ukończeniu uczeń otrzymuje świadectwo czeladnicze.

2. *Szkoła techniczna.* Zadaniem jej jest przygotować siły pomocnicze, obdarzone jednak pewną samodzielnością (majstrów, drobnych przedsiębiorców budowlanych i t. p.). Kurs 2 lub 3 letni zależnie od zawodu. Warunki wstępu: 7 oddziałów szkoły powszechnej lub odpowiedni egzamin. Szkoła po ukończeniu wydaje tymczasowe świadectwo ukończenia. Abiturjent po 2 lub 3-letniej praktyce zdaje egzamin państwowy na stopień technika. Uprawnienia i przywileje techników określili osobna ustawa w zależności od zawodu.

3. *Szkoła przemysłowa.* Zadaniem szkoły jest wykształcenie samodzielných sił kierowniczych w przemyśle. Warunkiem wstępu jest zdanie odpowiedniego egzaminu z języka polskiego, matematyki, rysunków i nauk przyrodniczych w zakresie „szkoły przygotowawczej do szkół przemysłowych.“ Do „szkoły przygotowawczej“ przyjmowani są kandydaci z ukończonym 7 oddziałem szkoły powszechnej (ewentualnie po zdaniu odpowiedniego egzaminu). Program szkoły przygotowawczej o kursie 2-letnim, oprócz języka polskiego, nauki o Polsce i jednego języka obcego, zawiera matematykę w zakresie odpowiadającym 3 klasom gimnazjum, fizykę, chemję, rysunek odręczny i techniczny oraz encyklopedję zawodów technicznych. Zależnie od zawodu kurs szkoły przemysłowej trwa 3 i 3 i pół roku. Abiturjent po ukończeniu szkoły odbywa praktykę i po przedstawieniu świadectw zdaje ostateczny egzamin, który uprawnia go do używania tytułu inżyniera przemysłowego.

4. *Szkoła majstrów.* Kurs 2-letni; od kandydatów wymagane świadectwo ukończenia szkoły doksztalającej lub rzemieślniczej i praktyka conajmniej 5-letnia w tym samym zawodzie. Program — kształcenie zawodowe, zaznajomienie z postęпами techniki wytwarzania oraz

pogłębienie wiedzy zawodowej: konstrukcji rzemieślniczych, znajomości rysunku, kalkulacji technicznej i t. d.

5. C. *Kursy specjalne* lotne i stałe, krótko i długoterminowe.

II. SZKOŁA HANDLOWA.

1. A. *Wieczorna szkoła dokształcająca*. Kurs 3-letni. Godzin wykładowych 14 tygodniowo. Program obejmuje oprócz języka polskiego i nauki o Polsce podstawy umiejętności handlowych: księgowstwo, stylistykę handlową, towaroznawstwo, arytmetykę handlową.

B. Szkoły dzienne.

2. *Szkoła dla drobnych kupców*. Zadaniem szkoły jest przygotować kadry drobnych kupców, drobnego mieszczaństwa polskiego. Kurs 2-letni. Kandydat musi mieć ukończone 5 oddziałów szkoły powszechnej i 12 lat wieku. Po ukończeniu szkoły kandydaci odbywają praktykę kupiecką 3-letnią i stają się samodzielnymi kupcami.

3. *Szkoła kupiecka*. Celem szkoły jest wytworzenie kadrów pracowników handlowych i biurowych. Kurs szkoły trwa 3 lata. Od kandydatów wymaga się ukończenia 7 oddziałów szkoły powszechnej. Program szkoły pomyślany jest tak, aby abiturjent był praktycznie zupełnie przygotowany do zajęcia stanowiska w handlu lub biurze.

4. *Szkoła handlowa*. Celem szkoły jest wykształcić jednostki mające świadomość warunków ekonomicznych i przemysłowych kraju, jednostki, które przez samodzielną inicjatywę mogłyby tworzyć pracować w handlu i przemyśle. Kandydat musi mieć ukończone 7 oddziałów szkoły powszechnej. Kurs trwa 4 lata. Program odpowiada pod względem zakresu całkowitemu gimnazjum (podstawą wychowania są nauki społeczne i ekonomiczno-handlowe), z pewnym rozszerzeniem chemii (technologia) i dodaniem nauki organizacji biurowej i stenografii.

5. C. *Kursy specjalne*: obejmują wszystkie dziedziny życia przemysłowego, handlowego, organizacji biurowej, administracji i t. p. Oprócz tego są specjalne stałe i lotne kursy języków obcych i księgowości dla kupców i praktykantów kupieckich.

III. SZKOŁY OGRODNICZE I ROLNICZE.

1. A. *Szkoły dokształcające dla praktykantów ogrodniczych*. Kurs 3-letni. Wykłady wieczorne w miesiącach zimowych.

B. Szkoły dzienne.

2. *Szkoła dla ogrodników*. Zadaniem szkoły jest kształcenie młodzieży w zawodzie ogrodniczym lub rolniczym zaraz po ukończeniu szkoły powszechnej w celu dania jej podstaw do pracy praktycznej na roli lub w ogrodzie. Kurs 2-letni. Od kandydatów wymagane jest ukończenie 5-iu oddziałów szkoły powszechnej.

3. *Szkoła ogrodnicza lub rolnicza*. Celem szkoły jest wytworzyć jednostki, posiadające wiedzę zawodową w tym zakresie, który umożliwi im samodzielne wykonywanie zawodu na większym terenie go-

spodarczym. Od kandydata wymagana jest praktyka conajmniej roczna i skończenie 7 oddziałów szkoły powszechnej. Kurs trwa 2 lata.

4. C. *Kursy specjalne* lotne i stałe z różnych gałęzi ściślejszej specjalizacji w dziedzinie zawodów rolniczych.

IV. SZKOLNICTWO ZAWODOWE SPECJALNE DLA DZIEWCZĄT.

1. A. *Szkoła dokształcająca* dla pracownic zawodów, wykonywanych wyłącznie przez kobiety. Kurs trwa 3 lata. 14 godzin tygodniowo. Program różni się od programu innych szkół dokształcających wprowadzeniem nauki gospodarstwa domowego.

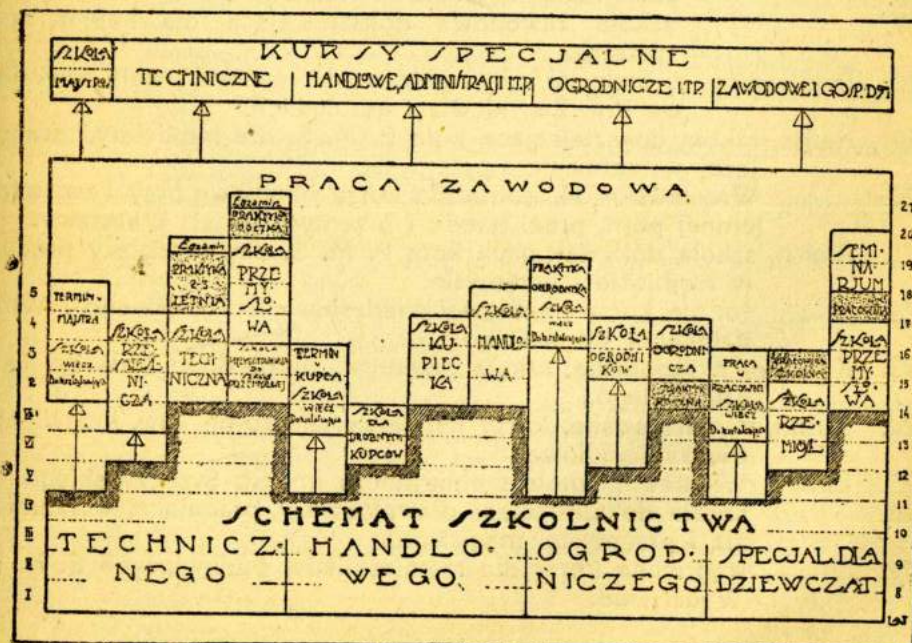
B. Szkoły dzienne.

2. *Szkoła rzemieśln.* Celem szkoły jest wykształcenie dziewcząt na pracownice zawodowe w dziedzinie zawodów ściśle kobiecych. Kurs trwa 3 lata. Kandydatki muszą mieć ukończone 5 oddziałów szkoły powszechnej i 13 lat wieku. Po ukończeniu szkoły przebywają rok w pracowni szkolnej, w której odbywają praktykę zawodową.

3. *Szkoła przemysłowa*. Celem szkoły jest przygotować samodzielne pracowniczki i kierowniczkę pracowni w zawodach ściśle kobiecych. Kurs trwa 3 lata. Kandydatki muszą ukończyć 7 oddziałów szkoły powszechnej. Po ukończeniu szkoły roczna praktyka w pracowni szkolnej.

4. *Seminarjum dla nauczycielek żeńskich szkół zawodowych*. Kandydatka musi mieć świadectwo ukończenia szkoły przemysłowej i co najmniej roczną praktykę zawodową. Kurs 2-letni.

5. C. *Kursy specjalne* zawodów kobiecych i gospodarstwa domowego.

Wykaz szkół zawodowych.

(I. V. 1919 r.).

1. Aleksandrów Kujawski, Cesarska 10, szkoła rzemiosł.
2. Bełchatów, szkoła rzemieślnicza tkacka.
3. Będzin, kursy rysunkowe dla murarzy.
4. " wieczorne kursy handlowe Tadeusza Rokowskiego i Karola Stättlera.
5. Biłgoraj, 6-kl. szkoła handlowa koła Polskiej Macierzy Szkolnej.
6. Chełm, roczne kursy handlowe, państwowe.
7. Ciechanów, kursy rękodzielnicze Anny Gadowskiej i Janiny Miśkiewiczówny.
8. Chyliczki, wyższa szkoła gospodarcza, żeńska, Cecylji Plater-Zyberkówny.
9. Częstochowa, Aleja III. № 67, szkoła rzemieślnicza przemysłu drzewnego Tow. opieki szkolnej z piotrkowskiej.
10. " Garncarska 8, szkoła rzemiosł „Talmud Tory“.
11. " Aleja II. № 35, kursy wieczorne rzemieślniczo-przemysłowe przy Stow. rzemieśl.-przemysłowym.
12. " Szkolna 5, kursy buchalterji i stenografji Róży Szumacher.
13. " Szkolna 7, kursy buchalteryjne wieczorne Estery Zalcman.
14. " wójtostwo Aniołów, przedm. Częstochowy, ferma ogrodnicza gminy starozakonnych.
15. " ul. Panny Marji 58, 7-kl. żeńska szkoła zawodowa ś. ś. Zmartwychwstaniek.
16. " Kościuszki 21, szkoła zawodowa Tow. opieki szkolnej.
17. " szkoła zawodowa dokształcająca dla kobiet, magistratu.
18. Działoszyce, z. kielecka, obw. pińczowski, żeńska szkoła zawodowa Pol. Zw. niewiast katolickich.
19. Kalisz, szkoła dokształcająca koła P. M. S. dla młodzieży, pracującej w rzemiośle i przemyśle.
20. " Wrocławska 34, półroczne kursy handlowe przy Tow. wzajemnej pom. prac. handl. i przemysł. m. st. Warszawy.
21. Kielce, szkoła dokształcająca koła P. M. S. dla młodzieży pracuj. w rzemiośle i przemyśle.
22. " roczne kursy handlowe Władysława Borkowskiego i Włodzimierza Wrońskiego.
23. Końskie, z. radomska, szkoła przemysł. rzemieśl. im. Jul. hr. Tarnowskiego.
24. Kutno, z. warszawska, kursy handlowe wieczorne Tow. krzewienia wiedzy handlowej.
25. Lublin, Wieniawa, szkoła rzemieślnicza im. St. Syroczyńskiego.
26. " szkoła dokształcająca dla młodzieży, pracującej w rzemiośle i przemyśle, magistratu.
27. " wędrownie kursy dla rzemieślników budowlanych S. K. P. Wydz. Bud.

28. Lublin, Krak. Przedm. 6, kursy handlowe im. St. Sulimierskiego.
29. " Lipowa 3, polska szkoła zawodowa żeńska.
30. " Bernardyńska 14, niższa szkoła handlowa wieczorowa przy 8-kl. szkole handl. męsk.
31. " kursa handl. wiecz. przy Tow. wzajem. pom. prac. handl. i przem.
32. Łask, Warszawska 101, szkoła dokształcająca koła P. M. S.
33. Łomża, szkoła dokształcająca koła P. M. S. dla młodzieży prac. w rzem. i przem.
34. Łowicz, szkoła dokształcająca koła P. M. S. dla młodzieży prac. w rzem. i przem.
35. Łódź, Pańska 9, szkoła techniczna „Technikum“ Benjamina Judelewicza.
36. " Średnia 46/48, szkoła rzemieślnicza Tow. „Talmud-Tora“.
37. " Wodna 9, szkoła rzemiosł przy Chrześc. Tow. Dobroc.
38. " Średnia 14, polskie kursy dla terminatorów p. wydz. szkolnym m. Łodzi.
39. " Zawadzka 42, miejskie kursy dla terminatorów rzem. wyznania mojż.
40. " Szajblera 13, państwowa szkoła handlowa dla drobnych kupców.
41. " Zielona 15, VII-kl. szkoła handlowa żeńska C. Waszczyńskiej.
42. " Długa 45, IV-kl. szkoła handl. Tow. szerzenia wiedzy handl.
43. " Sienkiewicza 3/5, kursy handl. Stow. prac. handl. chrześc.
44. " Piotrkowska 79, kursy handl. Henryka Lubińskiego.
45. " Piotrkowska 108, wieczorowe kursy handl. Stow. wzajem. pom. pracujących w przemyśle i handlu.
46. " Długa 45, szkoła handlowa niedzielna i wieczorna Stow. pol. kupców chrześc.
47. " Przejazd 12, prywatne kursy buchalt. S. Mantinbanda.
48. " Dzielna 36b, wieczorne kursy języków nowożytnych Marty Leder.
49. " Dzielna 7, szkoła elementarno-rękodzielnicza dla dziewcząt łódz. żyd. tow. dobr. „Pomoc“.
50. " Karola 16, szkoła rękodzielnicza dla kobiet A. Krowickiej i L. Jasińskiej.
51. " Piotrkowska 82, szkoła kroju i szycia oraz robót ręcznych Ajdli Małki Jawitz.
52. " Piotrkowska 154, szkoła rzemiosł zawodow. wykształcenia kobiet A. Kopydłowskiej.
53. " roczne kursy robót ręcznych H. Lipińskiej.
54. Marjówka, z. radomska, szkoła gospodarczo-rzemieślnicza dla dziewcząt wiejskich Bożenny Kahlówny.
55. Nałęczów, z. lubelska, szkoła rzemiosł.
56. Nowe-Miasto nad Pilicą, szkoła dokształcająca koła P. M. S.
57. Olkusz, z. łomżyńska, 4-kl. miejska szkoła rzemieślnicza.
58. Ostrów, z. łomżyńska, 2-kl. żeńska szkoła zawodowa koła P. M. S.
59. Pińczów, z. kielecka, ul. 3 Maja, zawodowa szkoła koszykarska im. Staszica.
60. Piotrków, Bykowska 37, kursy wiecz. rzemieśl. handl. przy Stow. rzem.

128. Warszawa, Konopacka 4, szkoła zawodow. Heleny Rzeszotarskiej.
 129. " Dzika 74, miejska szkoła rękodzielnicza.
 130. " Śliska 26, szkoła zawodowa im. Pauliny Bauman.
 131. " Złota 41, szkoła gospodarstwa domowego (Tow. schroniska dzieci Marji)
 132. " Bracka 17, wyższa szkoła gospodarstwa domowego Marty Norkowskiej.
 133. " Szpitalna 10, szkoła zawodowa gospodarstwa dla dziewcząt.
 134. " Nowy Świat 61, szkoła zawodowa dla rękodzielniczek przy chrześc. Związ. Rękodziel. „Dźwignia“.
 135. " Chłodna 27, szkoła dokształcająca dla dziewcząt.
 136. " Nowowiejska 27a, miejska szkoła rękodzielnicza.
 137. " Sienna 16, zakład mech. gimnastyki szwedzkiej i leczniczej Wandy Nowackiej.
 138. " Hoża 41, zakład gimnastyczno-leczniczy W. Pieńkowskiego.
 139. " Chłodna 22, szkoła dla głuchoniemych oraz zakład leczniczy dla jąkałów Salomona Żyłkiewicza.
 140. " Złota 58, kursy dla drogistów.
 141. " Hoża 39, zakład gimn. rytm. oddech. i solfeggio.
 142. " Złota 58, kursy uzupełniające dla felczerów.
 143. " Plac Trzech Krzyży 14, szkoła kroju Antoniny Leszczyńskiej.
 144. " Niecała 8, szkoła kroju i szycia Heleny Cichockiej.
 145. " Szpitalna 12, " " " " Michaliny Głinojeckiej.
 146. " Mazowiecka 12, szkoła modniarstwa Adeli Pistor.
 147. " Nowogrodzka 39, szkoła kroju i szycia Marji Heleny Gałęckiej.
 148. " Krak. Przedm. 6, szkoła krawieczyzny, bielizny i haf-tu B. Jasielowiczówny.
 149. " Wspólna 39, szkoła kroju i szycia Anieli Czarnowskiej.
 150. " Długa 26 " " " " Ludwiki Głodzińskiej.
 151. " Al. Jerozolimska 43, cechowa szkoła kroju i nauki szycia E. Pilniakowskiej.
 152. " Czackiego 5, kurs fotogr. praktycznej Pol. tow. mi-łośników fotogr.
 153. " Hoża 61, kursy kaligrafji i pisma ozdobnego T. Głębockiego.
 154. " Wspólna 37, warsz. szkoła kroju Czesława Kurowskiego.
 155. " — kursy specjalne dla instruktorów i maj-strów ceglarskich.
 156. " Plac Małachowskiego, szkoła handlowa wieczorna żeńska Zgromadz. kupców m. st. Warszawy.
 157. " Prosta 14, 8-kl. szkoła handlowa Zgromadz. kupców st. m. Warszawy.
 158. " Nowy Świat 8, kursy dla szoferów St. W. Kopczyńskiego.
 159. " — kursy krawieckie Wojciecha Górskiego.

160. Warszawa, Nowy Świat 8, roczne kursy kroju i szycia Felicji Kalickiej.
 161. Wieluń, z. kaliska, szkoła dokształcająca koła P. M. S.
 162. Włocławek, kursy zawodowe wieczorne włocławsk. koła P. M. S.
 163. " Żabia 9, 2-letnie kursy handlowe.
 164. " Wspólna 12, kursy zawodowe dla telegrafistów J. Baliszewskiego i Fr. Wiśniewskiego.
 165. Zamość, szkoła dokształcająca koła P. M. S.
 166. Zawiercie " " " P. M. S.
 167. Zgierz " " " P. M. S.
 168. Żyrardów, Wiślicka 14, niższa szkoła zawodowa żeńska Marceliny Jaworowskiej.

TABLICA XVII.

Stan szkolnictwa zawodowego.

(1. I. 1919 r.).

W dniu 1 maja 1919 r. na terytorjum obu b. generalnych gubernatorstw: Warszawskiego i Lubelskiego było zarejestrowanych 168 szkół zawodowych, z tej liczby w Warszawie 82, na prowincji 75. W niniejszej tablicy podajemy daty statystyczne dla 153 szkół (78 w Warszawie i 75 na prowincji).

	Szkół	Liczba nauczycieli	Liczba uczniów
Szkoły techniczne	9	149	1159
" rzemiosł	16	97	1459
" dokształcające	33	217	2070
" handlowe	40	349	5279
" ogrodnicze i rolnicze	6	53	469
" zawodowe kobiece	27	174	1252
" inne	22	50	300
Razem	153	1089	11988

IV.

Szkolnictwo wyższe.

W Y K A Z

w y ż s z y c h z a k ł a d ó w n a u k o w y c h.
(I. V. 1919 r.).

- 1) Uniwersytet Warszawski: rektor profesor Antoni Kostanecki, prorektor prof. Stanisław Thugutt,
Wydział teologiczny: dziekan prof. ks. Antoni Szlagowski.
" prawa i nauk politycznych: dziekan prof. Zygmunt Cybichowski.
" lekarski: dziekan prof. Władysław Mazurkiewicz.
" filozoficzny: dziekan prof. Zygmunt Wóycicki.
- 2) Uniwersytet Krakowski: rektor prof. ks. Maciej Sieniatycki, prorektor prof. Kazimierz Żórawski.
Wydział teologiczny: dziekan prof. ks. Józef Kaczmarczyk.
" prawniczy: dziekan prof. Stanisław Estreicher.
" lekarski: dziekan prof. Emil Godlewski jun.
" filozoficzny: dziekan prof. Walerjan Klecki.
- 3) Uniwersytet Lwowski: rektor prof. Antoni Jurasz, prorektor prof. Kazimierz Wais.
Wydział teologiczny: dziekan prof. ks. Franciszek Lisowski.
" prawniczy: dziekan prof. Stanisław Starzyński.
" lekarski: dziekan prof. Wład. Sieradzki.
" filozoficzny: dziekan prof. Marcin Ernst.
- 4) Uniwersytet Lubelski: rektor prof. ks. Idzi Radziszewski, prorektor prof. Konstanty Chyliński.
Wydział teologiczny: dziekan prof. ks. Piotr Kremer.
" prawa kanonicznego i nauk moralnych: dziekan prof. ks. Bronisław Zongołłowicz.
" prawa i nauk społeczno-ekonomicznych: dziekan prof. Antoni Peretiatkiewicz (ostatnio w Poznaniu).
" nauk humanistycznych: dziekan prof. Stanisław Ptaszycki.
- 5) Politechnika Warszawska: rektor prof. Jan Zawadzki, prorektor prof. Zygmunt Straszewicz.
Wydział inż. budowl.: dziekan prof. Henryk Czopowski.
" " wodnej: dziekan prof. Czesław Skotnicki.
" budowy maszyn i elektrotechniki: dziekan prof. Czesław Witoszyński.
" chemji: dziekan prof. Wojciech Świętosławski.
" architektury: dziekan prof. Czesław Domaniewski.
- 6) Politechnika Lwowska: rektor prof. Tadeusz Godlewski, prorektor prof. Zdzisław Krygowski.
Wydział inżynierji: dziekan prof. Karol Wątopek.
" " wodnej: dziekan prof. Alfred Denizot.
" budownictwa lądowego: dziekan prof. Jan Sas Zubrzycki.
" budowy maszyn: dziekan prof. Karol Miłkowski.
" chemji technicznej: dziekan prof. Tadeusz Wiśniowski.
- 7) Akademia Sztuk Pięknych w Krakowie: rektor Wojciech Weiss.
- 8) Szkoła Główna Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie: rektor prof. Józef Mikułowski-Pomorski.
Wydział leśny: dziekan prof. Stefan Biedrzycki.
" agronomiczny: dziekan prof. Ryszard Biehler,

- 9) Instytut Weterynarji w Warszawie: kurator tymczasowy prof. Mieczysław Konopacki. (Na razie czynny jako studjum przy Uniwersytecie Warszawskim).
- 10) Akademia Weterynarji we Lwowie: rektor prof. Kazimierz Panek.
- 11) Instytut Pedagogiczny w Warszawie: dyrektor prof. Paweł Sosnowski.
- 12) Wyższa Szkoła Handlowa im. Zielińskiego (szkoła społeczna): dyrektor prof. Bolesław Miklaszewski.
- 13) Akademia Górnicza w Krakowie: przewodniczący komitetu organizacyjnego prof. Józef Morozowicz, p. o. rektora prof. Józef Płuzański.
- 14) Uniwersytet w Poznaniu: rektor prof. Heljodor Święcicki.
Wydział filozoficzny: dziekan prof. Michał Sobeski.
" prawny: dziekan prof. Antoni Peretiatkiewicz.
- 15) Wolna Wszechnica Polska w Warszawie: rektor prof. Stanisław Kalinowski, prorektor prof. Ludwik Krzywicki.
Wydział matematyczno-przyrodniczy: dziekan prof. Bronisław Rydzewski.
" humanistyczny: dziekan prof. Jan Jakubowski.
" nauk politycznych i społecznych oraz kursa administracyjne: dziekan prof. Feliks Ochimowski.
" pedagogiczny — instytut pedagogiczny: dziekan prof. Stanisław Słoński.
- Wyższa szkoła ogrodnicza: dziekan prof. Piotr Hoser.
Kursa dla techników, mechaników i elektrotechników, kursa dla inżynierów kolejowych oraz kursa dla techników komunikacyj lądowych i wodnych.
Wyższe kursa leśne.
Szkoła dziennikarska: dziekan prof. W. Trojanowski.
Studjum psychologiczne: dziekan prof. Wacław Radecki.
- 16) Szkoła nauk politycznych: dyr. prof. Edmund Jan Reyman.
Wydział polityczny (dyplomatyczno-konsularny): dziekan prof. Michał Sokolnicki.
" społeczny: dziekan prof. Antoni Sujkowski.
" administracji państwowej i komunalnej: dziekan prof. Juljan Makowski.
" finansowo-ekonomiczny: dziekan prof. Jerzy Loth.
" publicystyki i dziennikarstwa: dziekan prof. Bolesław Koskowski.

T A B L I C A XVIII.

Statystyka studentów Uniwersytetu Warszawskiego.

Na podstawie wykazu statystycznego Uniwersytetu Warszawskiego podajemy w streszczeniu następujące zestawienia.

STUDENCI UNIWERSYTETU WARSZAWSKIEGO.

Studentów	S E M E S T R Z I M O W Y											
	1915/16 r. szk.		1916/17 r. szk.		1917/18 r. szk.							
	wszczegółe		ogółem		wszczegółe		ogółem					
	liczba	%	liczba	%	liczba	%	liczba	%				
Wg. płci:												
mężczyzn	945	91,0			1441	88,9			1816	81,8		
kobiet	94	9,0	1,039	—	180	11,1	1,621	—	404	18,2	2,220	—
Wg. wyznania:												
rz.-katolików	472	46,0	} 512	49,6	792	48,8	} 864	53,3	1111	50,1	} 1202	54,0
ew.-augstur	34	3,0			57	3,6			71	3,2		
ew.-reform.	6	0,6			15	0,9			20	0,9		
mojżesz.	522	50,0	—	—	750	46,1	—	—	1007	45,3	—	—
bezwyzn.	5	0,4	—	—	7	0,6	—	—	11	0,5	—	—
Wg. język. ojczyst.:												
polski	865	83,2	—	—	1430	88,2	—	—	2027	91,3	—	—
żydowski	114	11,0	—	—	53	3,3	—	—	109	4,9	—	—
hebrajski	56	5,4	—	—	134	8,3	—	—	78	3,5	—	—
francuski	—	—	—	—	—	—	—	—	1	0,1	—	—
niemiecki	2	0,2	—	—	3	0,1	—	—	3	0,1	—	—
rosyjski	2	0,2	—	—	1	0,1	—	—	2	0,1	—	—
Wg. świad. dojrzał.:												
I gimn. filolog.	—	—	—	—	—	—	1206	75,4	—	—	1712	77,1
szkoły realne	—	—	—	—	—	—	93	5,6	—	—	147	6,6
„ handl.	—	—	—	—	—	—	322	19,0	—	—	361	16,3
II szkoły polskie	—	—	—	—	—	—	952	58,7	—	—	1704	76,8
„ rosyjsk.	—	—	—	—	—	—	669	41,3	—	—	516	23,2
Wg. wydział. i wyzn.:												
prawni { chrześ.	—	—	—	—	336	61,8	—	—	581	67,0	—	—
{ żydów.	—	—	—	—	207	38,2	543	32,4	285	33,0	867	39,0
lekarz. { chrześ.	—	—	—	—	310	41,0	—	—	331	35,2	—	—
{ żydów.	—	—	—	—	461	59,0	771	47,7	610	64,8	941	42,4
filozof. { chrześ.	—	—	—	—	201	65,4	—	—	290	70,4	—	—
{ żydów.	—	—	—	—	106	34,6	307	19,9	122	29,6	412	18,6
Wg. wydział. i płci:												
prawni { męzc.	214	99,0	—	—	525	96,6	—	—	781	90,1	—	—
{ kobiet	2	1,0	216	20,8	18	3,4	543	32,4	85	9,9	867	39,0
lekarz. { męzc.	504	93,5	—	—	683	88,6	—	—	829	88,1	—	—
{ kobiet	34	6,5	538	51,8	88	11,4	771	47,7	112	11,9	941	42,4
filozof. { męzc.	227	79,3	—	—	233	75,9	—	—	206	50,0	—	—
{ kobiet	58	20,7	285	27,4	74	24,1	307	19,9	206	50,0	412	18,6

SŁUCHĄCZE KURSÓW FARMACEUTYCZNYCH.

Słuchaczów	S E M E S T R Z I M O W Y					
	1915/16 r. szk.		1916/17 r. szk.		1917/18 r. szk.	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Ogółem	77	—	108	—	141	—
Według płci:						
mężczyzn	70	90,0	98	97,5	130	92,2
kobiet	7	10,0	10	2,5	11	7,8
Wg. wyznania:						
rz.-katolików	50	64,9	79	73,3	105	74,5
ew.-augstur	2	2,6	5	4,5	7	4,9
mojżesz.	25	32,5	24	22,2	29	20,6
Wg. jęz. ojczystego:						
polski	57	74,0	94	87,1	130	92,2
żydowski	19	24,0	13	12,3	10	7,1
niemiecki	1	2,0	1	0,6	1	0,7

Statystyka studentów Politechniki Warszawskiej. Według opracowanego przez Politechnikę Warszawską wykazu, statystyka studentów przedstawia się jak następuje:

STUDENCI POLITECHNIKI WARSZAWSKIEJ.

Studentów	R O K S Z K O L N Y							
	1915/16		1916/17		1917/18			
					I półrocze		II półrocze	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Ogółem	654	—	1182	—	1273	—	1310	—
Wg. wyznań:								
chrześcijan	440	67,3	786	66,5	847	66,5	870	66,4
żydów	214	32,7	396	33,5	426	33,5	440	33,7
Wg. wydziałów.								
1. inżyn. budowlanej	—	—	—	—	363	28,7	373	28,4
2. „ wodnej	—	—	—	—	73	5,6	74	5,7
3. budowy maszyn i elektrotechniki	—	—	—	—	320	25,1	336	25,7
4. chemji	—	—	—	—	107	8,5	105	8,0
5. architektury	—	—	—	—	290	22,7	295	22,5
	—	—	—	—	120	9,4	127	9,7

Ministerstwo Sztuki i Kultury.

Ministerstwo dzieli się na 2 sekcje:

SEKCJA I. SZTUK PLASTYCZNYCH.

Szef sekcji — podsekretarz stanu. Kierownictwo zwierzchnie prac w wydziałach: Architektury i Opieki nad Krajobrazem, Malarstwa, Rzeźby i Sztuk Zdobniczych oraz Zabytków i Muzeów. Kierownictwo specjalne (w porozumieniu z Sekcją II) wspólnej pracy wydziałów nad prawem autorskim i nad utworzeniem Narodowej Biblioteki Sztuki.

WYDZIAŁ I. ARCHITEKTURY I OPIEKI NAD KRAJOBRAZEM.

Kierownik wydziału — starszy referent. Kierownik wydziału prowadzi:

a) Referat szkolnictwa architektonicznego, obejmujący programy szkół budowlanych i architektonicznych niższych, średnich i wyższych. Pomoce naukowe, modele, biblioteki i wydawnictwa podręczników teorii i historii architektury z specjalnym uwzględnieniem architektury polskiej.

Wizytacja szkół, opieka nad stowarzyszeniami uczniów o charakterze artystyczno-zawodowym.

b) Referat architektury współczesnej, obejmujący:

Czuwanie nad rozwojem działalności architektonicznej współczesnej w zabudowaniu osiedli (plany regulacyjne wsi, miast i miasteczek), budynków użyteczności publicznej i prywatnej, pomników i tablic pamiątkowych o charakterze publicznym, budownictwa drogowego, kolejowego, wodnego i wojskowego ze stanowiska artystycznego i dążności do zachowania charakteru polskiego w architekturze. Kontrola nad wykonywaniem zamierzeń ministerstwa przez opinjowanie ze stanowiska artystycznego o wszelkich projektach z zakresu wyżej określonego, składanych do zatwierdzenia w sekcji techniczno-budowlanej Ministerstwa Robót Publicznych lub podwładnych jej organów, oraz sprawdzanie wykonania na miejscu. Wpływ w zaznaczonym kierunku na prawodawstwo budowlane. Wydawnictwa, popularyzujące zadania architektury współczesnej. Opinjowanie o zamierzeniach organów rządowych w wymienionym zakresie ich działalności.

c) Referat opieki nad artystami, obejmujący:

Stypendja dla młodych architektów. Zapomogi dla architektów bez zajęcia. Pomoc dla starców i inwalidów. Fundacje na specjalne studia architektoniczne w kraju i zagranicą. Rozpisywanie konkursów i udzielanie nagród konkursowych. Opracowywanie projektów prawodawczych z dziedziny prawa autorskiego i piecza nad jego wykonywaniem.

Starszy referent budownictwa ludowego prowadzi referat, obejmujący: badania źródłowe charakteru ogólnego, odmian dzielnicowych i rozprzestrzenienia topograficznego budownictwa ludowego w Polsce. Rejestracja ogólna i inwentaryzacja szczegółowa zabytków dawnego budownictwa ludowego. Studja nad literaturą, dotyczącą danego przedmiotu, polską i obcą. Opracowywanie ankiet i kwestionariuszów. Opracowywanie wydawnictw jako przyczynków źródłowych do zbadania budownictwa ludowego oraz wydawnictw popularyzacyjnych w zakresie omawianych zagadnień. Piecza nad zachowaniem charakteru właściwego we współczesnym budownictwie wiejskim.

Starszy referent opieki nad krajobrazem prowadzi referat, obejmujący: studja nad stanem współczesnym opieki nad krajobrazem w państwach kulturalnych. Opracowywanie projektów prawodawczych i rozporządzeń administracyjnych, dotyczących opieki nad krajobrazem. Piecza i kontrola nad zachowaniem charakteru krajobrazu polskiego i jego obrona przed zniszczeniem przez czynniki spekulacyjno-przemysłowe. Tworzenie i utrzymywanie t. zw. „parków natury”. Opinjowanie o projektach i kontrola nad wykonywaniem ogrodów, parków i plantacji publicznych. Inwentaryzacja piękniejszych fragmentów krajobrazowych. Działalność uświadamiająca i popularyzacyjna.

WYDZIAŁ II. MALARSTWA, RZEŻBY I SZTUK ZDOBNICZYCH.

Kierownik wydziału — starszy referent obejmuje całość spraw wydziału, opracowuje w porozumieniu z referentami poszczególne zagadnienia i przedstawia wnioski ministrowi. Jednocześnie pełni on funkcje *referenta do spraw szkolnictwa* (sztuki w szkole). Referat ten obejmuje szkoły wszelkich typów w zakresie rysunku, modelowania, robót ręcznych i kaligrafji. Kształci nauczycieli, przygotowuje programy, opracowuje pomoce szkolne (wzory, modele, kolekcje liści, owadów i t. p.) i wydawnictwa w zakresie pedagogiki omawianych przedmiotów. Zajmuje się tablicami poglądowymi i ozdobą ścian szkolnych.

Starszy referent popierania prac artystycznych i opieki nad artystami. Kierownictwo prac nad planem organizacyjnym dekoracji gmachów i placów publicznych. Zamówienia i zakupy dzieł sztuki w pracowniach, zakupy i nagrody w salonie dorocznym i na wystawach prywatnych. Zamówienia i zakupy odlewów gipsowych, sztychów, medaliów i ich repartycja. Nadzór nad misjami artystycznymi. Opieka nad instytucjami, stowarzyszeniami i wystawami artystycznymi. Pomoc dla artystów na wykonanie zamierzonych lub rozpoczętych dzieł sztuki, subwencje i subskrypcje na wydawnictwa poświęcone sztuce. Zakupy dzieł sztuki zdobniczej. Nadzór nad estetyką miasta, reklamy, szyldy. Opinie o zamówieniach państwowych na pieczęcie, marki pocztowe, stemple i znaki państwowe, monety i t. p. Ubiory wojska, uczniów, woźnych. Programy uroczystości państwowych. Umieblowanie gmachów państwowych.

Opieka nad artystami: repartycja i kontrola zapomóg stałych i doraźnych dla artystów zasłużonych lub ubogich i chorych oraz dla ich wdów i sierot. Prace organizacyjne nad stworzeniem wydziału

sztuk plastycznych w Narodowej Bibliotece Sztuki. Prace wspólne z innymi wydziałami nad prawem autorskim.

Inspektor szkolnictwa ogólnokształcącego wizytuje szkoły i prowadzi kontrolę nad wykonywaniem programów i wskazówek ministerjalnych. Zdaje sprawę ze stanu szkół i wartości pedagogicznej nauczycieli. Prowadzi rejestry nauczycieli. Czuwa nad odnośniami działaniami bibliotek szkolnych. Jest instruktorem nauczycieli w miarę potrzeby.

Inspektor szkolnictwa zawodowego pełni te same funkcje w zakresie szkół zawodowych.

Inspektor szkolnictwa artystyczno-zawodowego jest wizytatorem referentem szkół tej kategorii i pośrednikiem pomiędzy nimi a Ministerstwem Sztuki i Kultury.

WYDZIAŁ 3. ZABYTEKÓW I MUZEÓW.

Naczelnik Wydziału Zabytków i Muzeów:

- a) prowadzi inwentaryzację przy pomocy konserwatorów i referenta do spraw inwentaryzacji;
- b) kieruje działalnością konserwatorów i przygotowuje wszelkie potrzebne instrukcje;
- c) organizuje w razie potrzeby delegacje do zabytków zagrożonych;
- d) opiniuje o projektach przebudów, restauracji, zmian i t. p. w gmachach kościelnych i świeckich oraz o wszelkich sprawach, co do których konserwator odmówił swego pozwolenia;
- e) rozstrzyga opiekę nad zbiorami;
- f) interwenjuje w razie sprzedaży zabytku w nieodpowiednie ręce;
- g) udziela fachowych rad i wskazówek oraz ewentualnie stara się o wyjednanie pomocy dla osób interesowanych, które się do niego zwracają.

Starszy referent muzeów opiniuje o potrzebach muzeów, podlegających Ministerstwu Sztuki i Kultury, o sprawach dotacyjnych, budżetowych i administracyjnych, w których dyrektorzy muzeów państwowych zwracają się do Ministra Sztuki i Kultury, oraz o subwencjach, przywilejach, darach, depozytach, zakupach i t. p. dla poszczególnych muzeów, utrzymywanych przez jednostki społeczne; bierze udział w Komisji Nadzorczej, opracowuje zarządzenia i okólniki, wpływające z Ustawy Muzealnej.

Inspektor objazdowy muzeów — starszy referent prowadzi inwentaryzację muzeów, odbywa lustrację poszczególnych muzeów celem stwierdzenia: a) bezpieczeństwa i odpowiedzialności pomieszczenia, b) należytej konserwacji i klasyfikacji okazów, c) pilnowania się ścisłego wymienionych w ustawie celów muzealnych oraz regulaminu, daje inicjatywę co do przenoszenia przedmiotów z jednego muzeum do drugiego i t. p.

Referent inwentaryzacji, łącznie z dodanymi mu do pomocy młodszym referentem, rysownikiem i sekretarzem, bada zabytki budownictwa, zaznaczając geograficzne i topograficzne położenie budowli, oraz rodzaj ich i styl na specjalnych mapach. Sporządza niezbędne zdjęcia

techniczne i plany oraz dokonywa opisu stanu obecnego budowli inwentaryzowanych. Bada zabytki sztuk plastycznych i zdobniczych, gromadzi ich wizerunki i sporządza opisy.

Rysownik kreśli mapy topograficzne i statystyczne, schematy, plany architektoniczne i t. p.

Sekretarz inwentaryzacji przepisuje pomocnicze materiały naukowe, prowadzi katalogi kartkowe i jest kustoszem archiwum rysunków i fotografii.

9-ciu konserwatorów, działając we wskazanych okręgach na terenie Królestwa Kongresowego, zaznajamiają się, o ile możliwości, dokładnie z zabytkami, znajdującymi się na obszarze, podlegającym władzy każdego z nich, dokonywują objazdów, prowadzą inwentaryzację swych okręgów w stałym porozumieniu z centralnym biurem inwentaryzacji, sporządzają inwentarze i tworzą miejscowe archiwa zabytków, czuwają nad stanem zabytków ich pieczy podlegających oraz mają nadzór nad robotami konserwatorskimi, wykonywanymi w ich okręgach, udzielają porad i wskazówek fachowych wszystkim do nich zgłaszającym się; czynności konserwatorów wynikają z ustawy o opiece nad zabytkami sztuki i kultury.

9-ciu sekretarzy konserwatorów stanowią niezbędną dla konserwatorów pomoc techniczną i kancelaryjną w zakresie biurowym.

SEKCJA II. LITERATURY, MUZYKI I TEATRU.

Szef sekcji. Kierownictwo zwierzchnie prac w wydziałach: literatury, muzyki i teatru. Kierownictwo specjalne (w porozumieniu z sekcją I.) wspólnej pracy wydziałów nad prawem autorskim i nad utworzeniem Narodowej Biblioteki Sztuki.

WYDZIAŁ 1. LITERATURY.

Kierownik wydziału — starszy referent. Utrzymywanie w ewidencji bieżącej twórczości literackiej. Jej inwentaryzacja. Publikacja biuletynów bibliograficznych. Organizacja misyj literackich przy ważniejszych ambasadach zagranicznych i nadzór nad ich pracami sprawozdawczymi. Popieranie twórczości literackiej. Organizacja rozdawnictwa subsydjów na prace zamierzone lub rozpoczęte, nagród za dzieła ogłoszone książkowo lub w czasopiśmie, subwencji na wydawnictwa wysokiego poziomu, subskrypcyj na publikacje wybitne, zasiłków na audycje publicznych dzieł literackich dawnych i współczesnych, zapomóg dla stowarzyszeń szerczących kulturę literacką. Opieka nad artystami. Rozdawnictwo pensyj i zapomóg doraźnych dla ubogich, chorych, wdów i sierot. Kierownictwo prac organizacyjnych celem utworzenia narodowego instytutu wydawniczego. Wprowadzenie w wykonanie wypracowanych planów i nadzór nad działalnością instytutu.

Referent. Kierownictwo prac przygotowawczych do reformy nauczania literatury w szkołach ogólnokształcących. Prowadzenie ankiet. Objazdy inspekcyjne, publikacja kwestionariuszy, organizacja zjazdów

literatów i nauczycieli, wydawanie opracowań itp. Organizacja i kierownictwo prac przygotowawczych celem stworzenia fachowej szkoły literackiej dla przyszłych literatów i nauczycieli literatury. Nadzór nad stypendjami szkolnymi i bursami abiturjentami dla uzdolnionych literacko jednostek.

WYDZIAŁ 2. MUZYKI.

Kierownik wydziału — starszy referent. Kierownik wydziału odpowiedzialny jest za wszystkie czynności wydziału, a oprócz tego należą do niego bezpośrednio:

a) referat szkół muzycznych wyższych, obejmujący wszystkie szczegóły natury administracyjnej i pedagogicznej. Referent wgląda w oba rodzaje czynności szkół tych przez częste wizytacje;

b) referat opery i koncertów. W razie upaństwowienia szkół wyższych i opery jest kierownik łącznikiem między ministerstwem a instytucją, jego też zadaniem jest np. projektowanie i pośrednie organizowanie koncertów lub przedstawień operowych, urządzanych staraniem ministerstwa stosownie do pozycji budżetu, wydawanie potrzebnych opinii o wydawnictwach i t. p.;

c) referat opieki nad artystami t. j. wydawanie opinii w sprawie udzielania zasiłków artystom młodym lub starym zasłużonym.

Referent szkolnictwa ogólnokształcącego oraz muzycznego średniego i niższego. Referent ma pod nadzorem swoim wszystkie sprawy natury pedagogicznej, odnoszące się do szkół muzycznych niższych i średnich. W ciągłych wizytacjach obserwuje referent naukę w tych szkołach, składa sprawozdania szczegółowe, wpływa na poprawę nauczania, o ile to jest potrzebne, składa wnioski w sprawie udzielania koncesyj, ewentualnie zamykania szkół prywatnych oraz w sprawie udzielania subwencji tym szkołom. Zadaniem jego jest także wizytacja lekcji śpiewu i gry w szkołach ogólnokształcących, kontrolowanie, czy nauka ta odbywa się ściśle według przyjętego programu; składanie odpowiednich raportów i wniosków.

Starszy referent inwentaryzacji oraz biblioteki muzycznej i muzeum. Kierunek inwentaryzacji niewydanych dzieł muzyki polskiej dawnej i zabytków muzycznych, jako przygotowanie do zgromadzenia tych dzieł w dziale muzycznym Narodowej Biblioteki Sztuki i do ich specjalnego wydawnictwa. Wyjazd do Lipska w celu zapoznania się dokładnego z organizacją Biblioteki Petersa i w celu nawiązania stosunków z wydawcami. Ułożenie spisu najważniejszych dzieł nutowych i książkowych, które do biblioteki należy zakupić, ewentualne podanie kosztorysu. Ułożenie ustawy dla działu muzycznego Narodowej Biblioteki Sztuki. Kontrola nad wydawnictwami dzieł polskich większych rozmiarów (partytury orkiestrowe, większe wyciągi fortepianowe i t. p.), wnioski w sprawie tych wydawnictw i kwalifikowanie ich po specjalnej konferencji całego wydziału muzyki.

WYDZIAŁ 3. TEATRU.

Kierownik wydziału — starszy referent. Nadzór nad istniejącymi teatrami dramatycznymi, stołecznymi i prowincjonalnymi. Rozdawnictwo subwencji i kontrola nad spełnianiem zastrzeżonych warunków. Opracowywanie planów upaństwowienia. Kierownictwo prac organizacyjnych, dotyczących teatru ludowego, teatru objazdowego, teatrów eksperymentalnych, artystycznego użytkowania kinematografów. Organizacja ankiet i zjazdów. Wydawanie kwestionariuszy i opracowań. Statystyka widowisk. Prace organizacyjne celem stworzenia wydziału teatralnego w Narodowej Bibliotece Sztuki.

Referent. Nadzór nad szkołami dramatycznymi. Rozdawnictwo stypendjów i burs uczniom i abiturjentom. Udzielanie stypendjów prywatnym zakładom szkolnym. Wyznaczanie subwencji dla autorów i artystów dramatycznych na wykończenie zamierzonych lub rozpoczętych prac i studjów. Rozdawnictwo tymże nagród za wybitne kreacje sceniczne. Subskrypcje i subsydja na wydawnictwa poświęcone teatrowi. Opieka nad dramaturgami i artystami dramatycznymi. Rozdzielanie pensyj stałych i zapomóg doraźnych zasłużonym, ubogim, chorym, wdowom i sierotom. Współpraca wydziału z innymi wydziałami nad opracowaniem prawa autorskiego (zbieranie materiału dotyczącego dramaturgji i teatru, organizacja potrzebnych komisji i ankiet, publikacja kwestionariuszów i opracowań).

W Y K A Z

urzędników Ministerstwa Sztuki i Kultury.

(Czerwiec 1919 r.).

Przesmycki Zenon, minister

Heurich Jan, podsekretarz stanu.

Sekcja I. Sztuk Plastycznych. Szef sekcji, podsekretarz stanu p. Jan Heurich. Sekcja dzieli się na następujące wydziały:

1) *Architektury i Opieki nad Krajobrazem:* kierownik wydziału p. Juljusz Kłos, starszy referent budownictwa ludowego p. Tymoteusz Sawicki, starszy referent opieki nad krajobrazem p. Władysław Woydyno.

2) *Malarstwa, Rzeźby i Sztuk Zdobniczych:* kierownik wydziału p. Eligjusz Niewiadomski, inspektor szkolnictwa ogólnokształcącego referent p. Franciszek Janczyk, inspektor szkolnictwa artystyczno-zawodowego p. Jan Skotnicki.

3) *Zabytków i Muzeów:* naczelnik wydziału p. Jarosław Wojciechowski, inspektor objazdowy muzeów starszy referent p. Józef Młodecki, referent inwentaryzacji p. Jan Lauterbach, pomocnik referenta p. Zdzisław Zalewski, sekretarz inwentaryzacji p. Lech Sawicki, rysownik p. Piotr Koziński. Konserwatorzy zabytków sztuki i kultury: konserwator na Warszawę i okręg warszawski p. Teofil Wiśniowski, sekretarz rysownik p. Helena Marcoin; konserwator na Łódź i okręg łódzki p. Józef Piotrowski, sekretarz rysownik p. Zygmunt Morwitz; konserwator na Radom i okręg radomski ks. Józef Rokoszyński, sekretarz rysownik p. Jan Bogucki; konserwator na Częstochowę i okręg piotrkowski p. Jerzy Romer; konserwator na Lublin i okręg lubelski p. Jerzy Siennicki, sekretarz rysownik p. Korneli Gottman; konserwator na Płock i okręg płocki p. Zygmunt Rokowski, sekretarz rysownik p. Antoni Kowalski; konserwator na Kalisz i okręg kaliski p. Józef Raciborski, sekretarz rysownik p. Józef Piasecki; konserwator na Łomżę i okręg łomżyński ks. Piotr Śledziński, sekretarz rysownik p. Antoni Skiński; konserwator na Siedlce i okręg siedlecki p. Wacław Husarski, sekretarz rysownik p. Konstanty Opęchowski.

Sekcja II. Literatury, Muzyki i Teatru. Szef sekcji p. Edward Porębowicz. Sekcja dzieli się na wydziały:

1) *Literatury*: (stanowisko kierownika nieobsadzone), referent p. Emil Zegadłowicz.

2) *Muzyki*: kierownik wydziału p. Felicjan Szopski, starszy referent inwentaryzator dzieł muzycznych p. Leopold Binental; referent szkolny p. Mieczysław Skolimowski.

3) *Teatru*: kierownik wydziału starszy referent p. Stanisław Wyrzykowski, referent p. Stanisław Miłaszewski.

Oprócz wymienionych istnieją w ministerstwie: *Sekretariat Generalny*: sekretarz generalny p. Roman Walewski, zastępca sekretarza generalnego p. Natalia Kowalska. *Referat Prawny*: radca prawny ministerstwa p. Adolf Jagowd. *Referat Finansowy*: starszy rachmistrz referent p. Kazimierz Toporski, buchalter p. Stanisław Kłosiński, pomocnik referenta p. Stanisław Antoniewicz. *Referat statystyczno-prasowy*: referent p. Leon Chrzanowski.

Kancelarja: naczelnik p. Witold Lewandowski, dzennikarka p. Marja Przewalska, archiwistka p. Zofja Grodzieńska, maszynistki: pp. Zofja Świerczyńska, Eugenia Plocharska i Stefanja Bobrowna. Biura Ministerstwa mieszczą się obecnie w tymczasowym lokalu przy ulicy Ordynackiej № 15. Ministerstwo posiada następujące telefony: ministra № 5420, ogólny № 5021 i sekretariatu generalnego № 5023.

WYKAZ SZKÓŁ

(1 III. 1919 r.).

Szkoły muzyczne.

1. Warszawa, Okólnik 1, Konserwatorium, państwowe, wyższe, kierownik Stanisław Barcewicz.
2. Warszawa, Sienkiewicza 2, szkoła muzyczna Warszawskiego Tow. Muzycznego, prywatna, kierownik Bolesław Domaniewski.
3. Warszawa, Al. Jerozolimska 21, szkoła muzyczna M. J. Piotrowskiego, prywatna, kierownik Michał Juljan Piotrowski.
4. Warszawa, Zgoda 8, szkoła muzyczna Zofji Iwanowskiej-Płoszko, prywatna, kierownik Elżbieta Wolfke.
5. Warszawa, Al. Jerozolimska 51, Warszawskie kursy muzyczne, prywatne, kierownik Antoni Grudziński.
6. Warszawa, Długa 19, szkoła plastyki rytmicznej i muzyki S. i T. Wysoczych, prywatna, kierownik Stanisław Wysocki.
7. Częstochowa, Centralna 5, szkoła muzyczna Ludwika Wawrzynowicza, prywatna, kierownik Ludwik Wawrzynowicz.
8. Dąbrowa Górnicza, Trzeciego Maja 30, szkoła muzyczna Dąbrowskiego Tow. Muzycznego, prywatna, kierownik Karol Guzikowski.
9. Kraków, Konserwatorium Towarzystwa Muzycznego, prywatne, kierownik Władysław Żeleński.
10. Lublin, szkoła muzyczna im. Stanisława Moniuszki, prywatna, kierownik Janusz Miketta.
11. Lwów, Konserwatorium Lwowskiego Tow. Muzycznego, prywatne, kierownik Mieczysław Sołtys.
12. Łódź, Liceum muzyczne, prywatne, kierownik Helena Kijeńska.
13. Płock, szkoła dla organistów przy kościele katedralnym, prywatna, kierownik ks. kanonik Józef Antoniak.
14. Rawa, początkowa szkoła muzyczna, niższa, prywatna, kierownik Władysław Szulcowa.
15. Sosnowiec, Wawel 3, szkoła muzyczna Sosnowieckiego Tow. Muzycznego, prywatna, kierownik Stefan Jakubowicz.

Szkoły rysunku, malarstwa, rzeźby i sztuk zdobniczych.

1. Warszawa, Wybrzeże Kościuszkowskie, Warszawska Szkoła Sztuk Pięknych, społeczna, wyższa, kierownik Stanisław Lentz.

2. Warszawa, Wybrzeże Kościuszkowskie, kursy dla nauczycieli rysunku, państwowe, wyższe, kierownik Karol Tichy.

3. Warszawa, Piękna 28, szkoła artystyczna rysunku, malarstwa i rzeźby, prywatna, wyższa, kierownik A. Słupski.

4. Warszawa, Żórawia 10, szkoła dekoracyjno-artystyczna, prywatna, średnia, kierownik Cecylja Chalus.

5. Warszawa, Koszykowa 24, szkoła malarstwa i rzeźby, prywatna, średnia, kierownik Konrad Krzyżanowski.

6. Warszawa, Żórawia 13, szkoła rysunku i malarstwa, prywatna, średnia, kierownik Felicja Kossowska.

7. Warszawa, Park Sielce, szkoła artystyczno-plenerowa, prywatna, średnia, kierownik Antoni Austen.

8. Warszawa, Natolińska 8, szkoła rysunku i malarstwa, prywatna, średnia, kierownik Mieczysław Borkowski.

9. Warszawa, Ujazdowska 22, szkoła rysunkowa początkowa, prywatna, niższa, kierownik Nina Bobińska.

10. Warszawa, Koszykowa 45, kursy malarstwa, rysunków i modelowania, prywatne, średnie, kierownik Józef Janowski.

11. Warszawa, Piękna 41, kursy męskie rysunku i malarstwa, prywatne, średnie, kierownik Bolesław Kuźmiński.

12. Warszawa, Chmielna 30, Kolegium sztuk zdobniczych, prywatne, średnie, kierownik Franciszek Polkowski.

13. Łódź, kursy zawodowe rysunku i kreślenia, prywatne, średnie, kierownik Walenty Piaskowski.

14. Łódź, Karola 8, szkoła rysunkowa, prywatna, niższa, kierownik Jerzy Loman.

MINISTERSTWO

Zdrowia Publicznego.

Departament Opieki nad Dziećmi i Młodzieżą.
(Lipiec 1919 r.).

Utworzenie departamentu.

„Każda społeczność powinna budować i układać ludzi podług swoich potrzeb i celu, do którego dąży, a zatem powinna wychowanie młodzieży opisać prawami.“

W powyższy sposób przed stu prawie laty, w roku 1822 wielki nasz uczonej Jędrzej Śniadecki określił zadania społeczeństwa na polu opieki nad dziećmi.

Wychowanie umysłowe i moralne już w r. 1773 „określiła prawami“ Rzeczpospolita Polska w ustawach Komisji Edukacji Narodowej, tego pierwszego na świecie Ministerstwa Oświecenia Publicznego.

Śmiało rzec można, że gdyby samodzielny byt Polski nie był przerwany, to wobec tego, że już twórcy ustaw Komisji Edukacyjnej głęboko rozumieli potrzeby starań około dziecięcia od pierwszych jego życia początków, około zdrowia, czerstwości i sił jego, „starań, stosowanych do pomnażającego się wieku, a zawsze za cel mających uczynić człowieka szczęśliwym i do wykonania powinności zdolnym“, — już dawno w Polsce również i higiena dziecka oraz jego hodowanie

byłoby „określone prawami.“ Niestety, trzeba było czekać przeszło 125 lat, aby rząd polski odradzającej się Niepodległej Rzeczypospolitej Polskiej nawiązał przerwana nić tradycji z twórczą, organizacyjną pracą Komisji Edukacyjnej i stworzył już nietylko naczelny państwowy urząd, czuwający nad wychowaniem umysłowym i moralnym młodzieży szkolnej, Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, lecz również powołał do życia państwowy centralny urząd, czuwający nad zdrowiem ludności wogóle, a przede wszystkim nad zdrowiem, rozwojem i hodowaniem dzieci; Ministerstwo Zdrowia Publicznego, które powstało jako wyraz nowego, rozszerzonego pojmowania swych obowiązków przez państwo, rozumiejąc, że „największym bogactwem państwa — jest człowiek“, i dlatego też do najważniejszych obowiązków państwa winna należeć piecza nad zdrowiem i rozwojem ludności, przede wszystkim zaś dzieci, tej przyszłości narodu.

Gdy w maju 1918 r. instytucje społeczne, opiekujące się dziećmi, zwróciły się do rządu polskiego o pomoc, motywując swą prośbę tem, że, o ile nie otrzymają należytej pomocy ze strony państwa, to będą musiały wiele istniejących zakładów zamknąć, rząd polecił Ministerstwu Zdrowia zająć się tą sprawą. Wtedy opracowano zadania państwa na polu opieki nad dziećmi, zasady organizacji opieki, ministerstwo otrzymało odpowiednie fundusze na te cele, i istniejący już od czerwca 1917 roku referat został przekształcony na wydział, a obecnie od pierwszego stycznia 1919 roku na Departament Opieki nad Dziećmi i Młodzieżą, składający się z 2-ch wydziałów: 1) Wydziału Opieki nad Dzieckiem i Matką i 2) Wydziału Higjeny Szkolnej.

Organizację opieki nad dziećmi departament pragnie oprzeć głównie na następujących zasadach:

Opieka nad dziećmi winna należeć do obowiązkowych zadań samorządów przy współudziale towarzystw i instytucyj społecznych, państwo zaś winno pomagać samorządom i instytucjom społecznym, kontrolować i dozorować istniejące zakłady. Opieka nad dzieckiem nie jest dobroczynnością, nie jest darem, który można dać lub nie dać, lecz jest obowiązkiem społeczeństwa i państwa, gdyż każde dziecko, jako takie, jako istota żyjąca, która bez obcej pomocy nie jest w stanie zachować swego życia, wymaga opieki i ma do niej prawo.

Opieka nad dziećmi winna być zastosowana do najważniejszych właściwości wieku dziecięcego. Wspólną i najważniejszą cechą dziecka jest jego rozwój, który uwydatnia się najbardziej w cielesnym wzroście. Rozwój ten postępuje bez przerwy, i dlatego też kardynalną zasadą zorganizowanej i planowej opieki nad dziećmi jest ciągłość, t. j. trwanie bez przerwy, poczynając od niemowlęstwa, skończywszy na wieku pozaszkolnym. Rozwój cielesny jest ściśle złączony z rozwojem umysłowym, i w żadnym okresie życia człowieka stan cielesny nie wpływa tak głęboko na stan umysłowy i moralny, jak w wieku dziecięcym.

Zaczyna się opiekować dzieckiem jeszcze przed jego urodzeniem lekarz, opiekując się matką w ciąży i połogu, następnie wyłącznie lekarską jest rzeczą opieka nad niemowlętami i dziećmi do lat 4-ch, dalej w wieku przedszkolnym główne zadanie opieki polega na tem,

aby przygotować dziecko zdrowe do szkoły, i dlatego też opieka higieniczno-lekarska przy pomocy opieki społeczno-wychowawczej w tym wieku gra najważniejszą rolę.

Dziecko w wieku szkolnym winno się uczyć, i tutaj główną rolę gra nauczanie, które jednak winno być w ścisłym związku z higieną, i obecnie rola lekarza-higienisty szkolnego coraz bardziej jest rozumiana. Wreszcie w wieku młodzieńczym w wyborze zawodu, w higienie pracy fabrycznej, w walce z alkoholizmem, w walce z chorobami wenerycznymi opieka społeczno-higieniczna gra pierwszorzędną rolę. Jeden więc rodzaj opieki, a mianowicie opieka społeczno-higieniczna zgodnie z rozwojem dziecka ciągnie się bez przerwy od niemowlęstwa do wieku młodzieńczego, i dlatego też opieka nad dzieckiem winna leżeć w sferze działalności 2-ch Ministerstw, a mianowicie Ministerstwa Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, które ma za zadanie wychowywać dziecko pod względem umysłowym i moralnym, cała zaś opieka pod względem higienicznym i społecznym winna należeć do Ministerstwa Zdrowia Publicznego, które przy pomocy sił lekarskich, społeczno-wychowawczych i społeczno-prawnych tę opiekę sprawuje.

Te dwa Ministerstwa winny pozostawać w ciągłym kontakcie i wzajemnie się uzupełniać. Dlatego też opieka wychowawcza w tych instytucjach, które będą pod bezpośrednim dozorem i kontrolą Ministerstwa Zdrowia, winna być przeprowadzana zgodnie ze wskazaniami Ministerstwa Oświecenia w celu uniknięcia sprzeczności w programach nauczania, opieka zaś higieniczna we wszelkich zakładach naukowych winna być przeprowadzona zgodnie ze wskazaniami Ministerstwa Zdrowia Publicznego.

Działalność Departamentu.

Rozpoczynając w dniu 1 czerwca 1918 r. swą działalność, Departament postawił sobie następujące zadania:

- I. Organizowanie opieki nad dziećmi i matkami w Polsce.
- II. Wykonywanie dozoru i kontroli nad instytucjami i towarzystwami opieki.
- III. Prowadzenie instytucyj i działów opieki, mających znaczenie ogólnokrajowe. Rozumie się, że ten wielki zakres działalności można wykonać dopiero w ciągu wielu lat w sprzyjających warunkach. Przez ubiegłe kilka miesięcy można było tylko zapoczątkować pracę w poszczególnych działach, co przedstawia się jak następuje:

Badanie stanu opieki nad dziećmi i matkami, badanie śmiertelności dzieci, rejestracja wszystkich instytucyj opiekuńczych w kraju.

Podstawą walki ze śmiertelnością dzieci i planowej organizacji opieki nad dziećmi i ich matkami jest poznanie, jak wielką jest śmiertelność w poszczególnych okręgach i dzielnicach kraju, oraz stwierdzenie, co zrobiono w zakresie opieki nad dziećmi.

W celu zaznajomienia się ze śmiertelnością dzieci opracowano specjalny schemat statystyczny i rozesłano do wszystkich parafji na terenie dawnego Królestwa Polskiego.

Nie wszystkie parafje nadesłały wypełnione schematy, jednak będzie można opracować śmiertelność dzieci na zasadzie danych z 30 powiatów.

Będzie to pierwsza praca w tym kierunku u nas w Kongresówce. Dwadzieścia kilka powiatów jest opracowanych, i już w obecnej chwili można powiedzieć, że w różnych okolicach kraju śmiertelność niemowląt jest nadzwyczaj różnorodna: są wsie i miasta, w których śmiertelność wynosi 10%, są również takie, w których przekracza 25%, czyli, że gdy w pierwszych umiera z nowonarodzonych dzieci co 10-te dziecko w pierwszym roku życia, to w drugich co 4-te dziecko. Rozumie się, że w zależności od wielkości śmiertelności i środki zaradcze muszą być różne. Dalej w celu skoordynowania działalności poszczególnych instytucyj departament winien prowadzić stałą kontrolę wykazu instytucyj opiekuńczych oraz kontrolę osób, zajmujących się fachową opieką nad dziećmi i matkami.

Akcję organizacyjną pod tym względem rozpoczęto od zarejestrowania zakładów opiekuńczych. W tym celu opracowano, wydano i rozesłano specjalne kwestjonariusze. Dotychczas zarejestrowano 289 zakładów w Warszawie i 718 prowincjonalnych; dalej w celu zapoznania się ze stanem opieki higienicznej w szkołach opracowano, wydano i rozesłano do 118 magistratów miast i miasteczek w Kongresówce kwestjonariusz higieniczno-szkolny, dotyczący szkół utrzymywanych przez miasta; odpowiedź na ten kwestjonariusz otrzymano z 113 magistratów; otrzymany tą drogą materiał opracowano w pracy: „Co samorządy miejskie dla spraw higieny szkolnej zrobiły, a co zrobić powinny“. Co zaś się tyczy stanu pomocy położniczej, to na terenie 46 powiatów Kongresówki zarejestrowano 14 zakładów położniczych, z czego w Warszawie 7. Liczba akuserek na tym terenie wynosi 1435, z czego w Warszawie 466 i w Łodzi 141. Każda akuszerka, praktykująca w powiecie, jest wpisana do „Akt osobistych“, które dają możliwość lekarzowi powiatowemu nie tylko jednorazowego zanotowania danych, dotyczących osoby akuszerki, lecz pozwala lekarzowi na stałe notowanie całej działalności zawodowej akuszerki.

Przeciętny stosunek liczby akuserek do ludności wynosi: 1:3933 i waha się od 1:1460 w Warszawie i 1:2975 w Łodzi do 1:18300 w powiecie Przasnyskim; w 14 powiatach (32,5%) 1 akuszerka wypada na mniej, niż 5 tysięcy ludności, w 23 powiatach (53,5%) — 1 akuszerka na 5 do 10 tysięcy ludności, wreszcie w 6 powiatach (14%) — 1 akuszerka na 10 do 18 tysięcy. W stosunku do powierzchni przypada przeciętnie na jedną położną 61,7 wiorst kwadratowych; stosunek ten w poszczególnych powiatach waha się do 1:13,5 wiorst kw., w powiecie Będzińskim do 1:174,6 wiorst kw., w powiecie Makowskim 1:237,4 w. kw., w Ostrołęckim 1 na 409,3 wiorst kw. w powiecie Przasnyskim.

Dla porównania przytoczymy: że w Niemczech 1 akuszerka przypada przeciętnie na 20,8 kilometrów (wiorst) kwadratowych, w Ks. Badeńskim na 8,2 kilom., w Hesji na 7,8 kilom. kw.

Z powyższych danych wynika, że departament zbadał stan opieki nad dziećmi i matkami szczegółowo w Kongresówce, obecnie przystępuje do zbadania tego stanu na innych ziemiach Rzeczypospolitej Polskiej.

Opracowywanie i wydawanie różnych instrukcyj, planów organizacyj, linii wytycznych urzędzenia i prowadzenia poszczególnych zakładów.

W celu ułatwienia poszczególnym organizacjom samorządowym, instytucjom prywatnym, kierownikom i pracownikom zakładów organizowania racjonalnych instytucyj opiekuńczych departament opracował i wydał prócz różnych drobnych druków i wskazówek następujące rzeczy:

1. „Zasady organizacji opieki nad dziećmi.“
2. „Linje wytyczne urzędzenia i prowadzenia stacyj opieki nad dziećmi.“
3. „Wskazówki do badań higieniczno-szkolnych i do prowadzenia karty zdrowia dzieci.“
4. „Instrukcje dla lekarzy powiatowych z zakresu opieki nad dziećmi.“
5. „Instrukcje dla lekarzy powiatowych z zakresu położnictwa i opieki nad matkami.“
6. „Dziennik położnej“, do którego każda akuszerka obowiązana jest zapisywać każdy poród i poronienie ze swej praktyki.“
7. „Instrukcje dla lekarzy szkolnych w szkołach średnich.“
8. „Książkę sanitarną“ dla szkół średnich i powszechnych.
9. Uproszczony typ „Książki sanitarnej“ dla szkół wiejskich.
10. „Środki zwalczania przestępczości u dzieci“ (w druku).
11. „Rola lekarza powiatowego w dozorze higieniczno-lekarskim nad szkołami.“
12. „Wskazówki do badań psychologicznych w szkole dla lekarzy szkolnych“ (w druku).

Udzielanie wszelkich wskazówek i rad władzom państwowym, samorządowym, stowarzyszeniom i osobom prywatnym w sprawach, dotyczących opieki nad dziećmi i matkami; pobudzanie sił społecznych do należytej organizacji opieki.

Departament stara się stać się centralą, do której każdy pracujący na polu opieki mógłby się zwrócić o wskazówki i rady, departament pozostaje z poszczególnymi instytucjami w ciągłej styczności nie tylko na drodze piśmiennej, drodze okólników i sprawozdań, lecz co ważniejsza, na drodze osobistego porozumienia się; to też ze wszystkimi większymi instytucjami w Kongresówce departament jest w bezpośrednim kontakcie.

Zgłaszało się do departamentu codziennie przeciętnie 5 interesantów, którym w roku sprawozdawczym udzielano wskazówek i informacyj w zakresie organizowania i prowadzenia zakładów opiekuńczych. Korespondencja bieżąca wykazuje otrzymanych 2574 listów, wysłanych 1616. Aby utrzymać stały kontakt z instytucjami społecznymi utworzono przy departamencie „Radę“, w której skład wchodzi przedstawiciele większych instytucyj opiekuńczych, delegowani przez odpowiednie zarządy. Dzięki takiemu stosunkowi do instytucyj społecznych, dzięki stałemu pobudzaniu sił społecznych za pomocą wskazówek i okólników już w wielu działach opieki zaprowadzono postęp. Z ważniejszych zmian możemy zanotować co następuje. Wobec złego stanu pomocy położniczej na prowincji zwrócono się do sejmików o przeznaczenie odpowiednich funduszków na zapomogi dla akuserek gminnych, i już w początkach r. b. w 86 okręgach były subsydjowane gminne akuszerki. Rozpoczęto walkę ze znachorstwem w położnictwie i z gorączką połogową: ukarano w r. 1918 na drodze administra-

cyjnej lub sądowej 43 kobiety za nieprawne zajmowanie się położnictwem w tych miejscowościach, w których lub w pobliżu których są patentowane akuszerki lub babki. Ukarano 47 kobiet (19 akuszerek i 29 kobiet bez praw) za szerzenie gorączki połogowej, pociągnięto do odpowiedzialności 14 akuszerek za wywołanie sztucznych poronień.

Można stwierdzić, że już obecnie niema w Warszawie ani jednego żłobka, w którym nie byłoby dozoru nad dziećmi. Dzięki inicjatywie departamentu powstało kilka stacyj opieki nad dziećmi. Dzięki ciągłemu napominaniu osiągnięto to, że przy końcu bieżącego roku szkolnego nie będzie w Kongresówce ani jednej szkoły średniej, w której nie byłoby lekarza szkolnego, obecnie jest już zarejestrowanych 93 lekarzy szkolnych w Warszawie i 122 na prowincji. Co do lekarzy szkolnych dla szkół miejskich, to obecnie oprócz Warszawy, która dawniej miała zorganizowany dozór higieniczny szkolny, już wiele miast (Łódź, Płock, Częstochowa, Będzin, Sosnowiec, Siedlce, Łomża, Sieradz, Zduńska Wola, Stryków, Warta, Tuszyn i inne) zaprosiło lekarzy szkolnych dzięki ekscytacjom ze strony wydziału i rozesłania opracowanej przez wydział broszury: „Co samorzady miejskie dla spraw higieny szkolnej zrobiły, a co zrobić powinny.“

Udzielanie pomocy materialnej organizacjom, zajmującym się opieką nad dziećmi.

Jeżeliby działalność organizacyjna departamentu ograniczała się wyżej omówionymi punktami, to nie przyczyniłaby się w znacznym stopniu do przeprowadzenia należytej opieki nad dziećmi w kraju. Niedosć jest poznać niedolę dziecięcą, niedosć „kazać“, niedosć dać wskazówki i rady, należy częstokroć udzielić pomocy materialnej, środków pieniężnych, niezbędnych do wykonania udzielonych rad i wskazówek, do należytego prowadzenia instytucji opiekuńczych. Szczególniej w czasach obecnych wobec nadzwyczajnych potrzeb, wywołanych wojną, i wyczerpania się środków samorządowych i prywatnych głównie w wielkich miastach i ośrodkach fabrycznych pomoc materialna z kasy państwowej winna być bardzo wydatna.

Niestety z powodu ubóstwa skarbu polskiego nie mogliśmy przyjść z taką pomocą, jakby należało.

Zwróciło się do Ministerstwa o subwencję 199 instytucji; z tych udzielono zapomóg 102 instytucjom obejmującym 751 zakładów, opiekujących się 139170 dziećmi. Ogólna suma wydanych do 1 lipca 1919 r. zapomóg wynosi mk. 7.660.946. Każda instytucja, zgłaszająca się o zapomogę, winna złożyć sprawozdanie ze swej działalności i szczegółowy budżet. Wiele z nich zwiedzono. Departament pokrywa tylko część niedoboru instytucji.

Następnie instytucje obowiązane są przedstawiać systematycznie sprawozdanie i rozrachunek z wydatków. Przytem okazało się, że w wielu instytucjach albo wcale nie prowadzono rachunkowości, albo prowadzono ją wadliwie, i dopiero z inicjatywy departamentu zorganizowano należycie rachunkowość i kontrolę administracyjną, i w związku z powyższym odbyto 170 konferencji z przedstawicielami zakładów opiekuńczych.

Wobec wielkiej drożyzny i złego odżywiania dzieci ministerstwo w r. b. będzie przychodziło instytucjom z pomocą żywnościową w celu poprawy stanu odżywiania dzieci i uratowania od wyniszczenia, od gruźlicy.

Wydawanie i opracowywanie norm prawno-administracyjnych w zakresie opieki nad dziećmi.

W tym dziale dotąd opracowano w wydziale higieny szkolnej, a wydano, jako rozporządzenie Ministra Oświecenia (w czasie okupacji tylko Ministerstwo Oświecenia i Ministerstwo Sprawiedliwości miały prawo wydawać rozporządzenia): „Przepisy zapobiegawcze przeciw szerzeniu się chorób zakaźnych przez szkoły i zakłady wychowawcze.“

Jest już opracowany projekt ustawy „O urzędach opieki nad dziećmi i młodzieżą“, który wkrótce będzie przedstawiony sejmowi. Gdy ta ustawa wejdzie w życie, dopiero wtedy departament będzie miał faktyczne organy wykonawcze.

Opracowano również projekt ustawy „O opiekunach zawodowych.“ Ustawa ta będzie wniesiona na sejm wspólnie przez Ministerstwo Zdrowia i Ministerstwo Sprawiedliwości.

Dozór i kontrola nad instytucjami opieki nad dziećmi i matkami.

Do chwili obecnej jedynymi organami ministerstwa oprócz referentów byli lekarze powiatowi, i na nich głównie leżał obowiązek wizytowania zakładów. Lekarze zwiedzili przeszło 300 zakładów wychowawczych na prowincji i 1950 szkół elementarnych. Sprawozdania z wizytacji sanitarnych przesyłali do departamentu, a odpisy tych sprawozdań przesyłali inspektorom okręgowym szkolnym. W Warszawie w związku z udzieleniem zapomóg zwiedzono i skontrolowano 141 większych instytucji. Protokoły z wizytacji wraz z odpowiednimi uwagami są przesyłane zarządom instytucji. Możemy powiedzieć, że instytucje chętnie witają naszych wizytatorów i stosują się do udzielonych rad i wskazówek. Do chwili obecnej tylko w jednym zakładzie stwierdzono tak złe warunki zdrowotne, że polecono zakład zamknąć, co też zarząd zakładu uczynił, przenosząc dzieci do innych zakładów. Departament zostaje zawiadamiany o posiedzeniach dorocznych różnych towarzystw, na których deleguje swych przedstawicieli. Niektóre towarzystwa zapraszają departament nawet na posiedzenia miesięczne; z zaproszeń tych departament korzysta, gdyż dzięki osobistemu zbliżeniu z zarządami poszczególnych towarzystw może następnie łatwiej przeprowadzić różne zmiany i ulepszenia.

W celu przeprowadzenia jednolitego dozoru higieniczno-lekarskiego odbywają się w departamencie zebrania lekarzy największych instytucji, opiekujących się dziećmi. Na zebraniach tych omawiane są kwestje bieżące, dotyczące stanu zdrowotnego instytucji i opracowywane różne środki zaradcze.

Do chwili obecnej tylko instytucje wspomagane przez departament obowiązane są do przesyłania do ministerstwa sprawozdań z działalności, obecnie zaś po porozumieniu się z lekarzami postanowiono żądać sprawozdań od lekarzy wszystkich instytucji opiekuńczych.

Popularyzacja i propaganda.

Tysiące dzieci ginie tylko dlatego, że matki nie wiedziały, jak należy je karmić, jak je pielęgnować, jak chronić od chorób zakaźnych. Dlatego też jednym z najpilniejszych i najważniejszych środków walki ze śmiertelnością dzieci jest pouczanie matek w sprawach higieny dziecka. Nauczanie matek dokonywa się za pomocą druku i słowa. Departament opracował „Rady dla matek” i wydał w liczbie 100.000 egzemplarzy. „Rady” zostały przez ks. biskupów rozesełane do wszystkich parafij, aby każda matka, umiejąca czytać po polsku, otrzymywała je przy chrzcie dziecka.

Co do pouczania matek za pomocą słowa, to prawie wszyscy lekarze powiatowi miewają pogadanki i odczyty na odpowiednie tematy, oprócz tego lekarze pouczają matki w kilkunastu stacjach opieki nad dziećmi. Dalej szerzyć odpowiednie wiadomości z dziedziny higieny wychowawczej dziecka mogą wykwalifikowane opiekunki zdrowia, które nauczają matki, jak mają zwalczać różne przeszkody przy karmieniu piersią, i wdrażają je do pełnienia obowiązków macierzyństwa, pokazują matkom, jak mają dzieci kąpać, jak je ubierać, jak je przewijać, nauczają, jak należy przygotować sztuczne pożywienie dla dziecka, gdzie i jak trzeba przechowywać mleko, dokąd udać się po poradę w razie choroby dziecka i t. d. Takich wykwalifikowanych opiekunek zdrowia u nas dotąd niema, i dlatego też departament przygotował program półrocznego kursu dla opiekunek, lecz otworzyć kursu nie mógł głównie z powodu tego, że w chwili obecnej najlepsze ideowe siły są zajęte w służbie sanitarnej w wojsku. Co do chorób zakaźnych, to wobec tego, że jednym z głównych źródeł szerzenia się tych chorób jest szkoła, wydział opracował odpowiednie przepisy dla szkół, wydał i rozpowszechnił je w liczbie 6000 egzemplarzy. Dalej w celu uświadomienia matek, jak zapobiegać chorobom nerwowym u dzieci, wydano i rozpowszechniono 25.000 odpowiednich odezwo.

Utworzenie Centralnego Komitetu Pomocy dla Dzieci.

Jednym z najważniejszych zadań, wysuwających się na czoło opieki, jest poprawa stanu odżywiania dzieci, dlatego też ministerstwo wyjednało 10.000.000 mk. kredytu dla obniżenia cen artykułów pierwszej potrzeby dla instytucji dziecięcych i szpitali.

Jednocześnie z akcją ministerstwa Wydział Ratunkowy Misji Amerykańskiej w Polsce podjął tę samą sprawę i zwrócił się do ministerstwa o utworzenie organizacji społecznej pod kierunkiem i dozorem departamentu, której zadaniem byłoby zorganizowanie żywienia dzieci w różnych instytucjach i kuchniach dziecięcych. W tym celu powstał w dniu 6 kwietnia r. b. Centralny Komitet Pomocy dla Dzieci.

Wydział Higieny Szkolnej.

Jesienią r. 1915 powstaje Sekcja Higieny Szkolnej przy Wydziale Oświecenia Komitetu Obywatelskiego, następnie przy Wydziale Szkolnym Magistratu m. st. Warszawy. Naczelnym lekarzem szkolnym został mianowany dr. Jan Szmurło.

W marcu r. 1917 Rada Departamentu Wyznań i Oświecenia Publicznego Tymczasowej Rady Stanu zaprasza do swego grona dra Stanisława Kopczyńskiego jako referenta do spraw higieny szkolnej.

1 sierpnia r. 1917 r. Dyrekcja Służby Zdrowia Publicznego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych (obecnie Ministerstwa Zdrowia Publicznego) tworzy Referat Higieny Szkolnej, przeznaczając to stanowisko dr. St. Kopczyńskiemu.

W styczniu r. 1918 Ministerstwo Zdrowia Publicznego w porozumieniu z Ministerstwem Wyznań i Oświecenia zaprowadza w szkołach książki sanitarne szkolne.

15 stycznia r. 1918 powstaje Referat Higieny Szkolnej w Ministerstwie Wyznań i Oświecenia, referentem został mianowany dr. Wł. Osmolski.

19 lutego Ministerstwo Wyznań i Oświecenia zatwierdza opracowane przez Ministerstwo Zdrowia Publicznego przepisy zapobiegawcze przeciw szerzeniu się chorób zakaźnych przez szkoły i zakłady wychowawcze, których § 1 głosi „*że każda szkoła, każdy zakład wychowawczy znajduje się pod stałą opieką lekarską*”.

9 marca r. 1918 powstaje organizacja centralnych władz higieniczno-szkolnych, jako Komisja Międzyministerjalna do spraw higieny szkolnej, złożona z przedstawicieli Ministerstwa Wyznań i Oświecenia i Ministerstwa Zdrowia Publicznego.

29 lipca r. 1918 Minister Wyznań i Oświecenia zatwierdza instrukcję dla lekarzy szkolnych, opracowaną przez Komisję Międzyministerjalną do spraw higieny szkolnej.

1 stycznia r. 1919 Referat Higieny Szkolnej w Ministerstwie Zdrowia Publicznego zamienia się na Wydział Higieny Szkolnej. Naczelnikiem wydziału jest dr. St. Kopczyński, referentem dr. Juljusz Wieliczko.

W świeżo powstających szkołach średnich i seminarjach państwowych lekarzowi szkolnemu Ministerstwo Wyznań i Oświecenia wyznacza bardzo doniosłą rolę i zabezpiecza poważnie jego byt materialny. Za 2½ godziny pracy dziennej w szkole lekarz szkolny otrzymuje 7200 marek rocznej pensji.

Samorządy miejskie stopniowo albo wprowadzają specjalnych lekarzy szkolnych do szkół miejskich, albo czynności te powierzają lekarzom miejskim.

Szkoły prywatne średnie na skutek polecenia Ministerstwa Zdrowia Publicznego i Ministerstwa Wyznań i Oświecenia niemal wszystkie zaprosiły lekarzy szkolnych, a te, które ich posiadały, podniosły im wynagrodzenie za zwiększoną wobec nowych wymagań pracę. Jako normę przyjęto: godzina pracy tygodniowo na każdych 50 uczniów

w szkole, wynagrodzenie takie, jak nauczyciela wykwalifikowanego (400—450 marek za godzinę pracy tygodniowej), czyli że np. szkoła z 300 uczniami płaci lekarzowi szkolnemu za 6 godzin pracy tygodniowej 2700 marek rocznie.

Lekarze powiatowi otaczają opieką higieniczną szkoły wiejskie.

Skład Departamentu Opieki nad Dziećmi i Młodzieżą.

Dyrektor Departamentu: Dr. Władysław Szenajch.
Naczelnik wydziału: Dr. Stanisław Kopczyński.
Starsi referenci: Dr. Tadeusz Jaroszyński.
Dr. Stanisław Zdanowicz.
Bronisław Krakowski.
Referenci: Dr. Jerzy Rostek.
Aleksander Frydrychs.
Marja Młodowska.

Skład Centralnego Komitetu Pomocy dla Dzieci.

Prezydjum.

Helena Paderewska, przewodnicząca Komitetu.
Józefa Klawerowa, zastępczyni przewodniczącej.
Dr. Władysław Szenajch, przedstawiciel Ministerstwa Zdrowia.
Oskar Saenger, przedstawiciel Komitetu w dyrekcji.
Stanisław Staniszewski, skarbnik.

Członkowie.

Dr. Ludwik Bondy.
Dr. Henryk Goldszmit.
Ks. Jan Mauersberger.
Jadwiga Pawińska.
Aleksandra Karszo-Siedlewska.
Aniela hr. Wielopolska.

Dyrekcja Centralnego Komitetu.

Tadeusz Gawlikowski, dyrektor.
Dr. Władysław Szenajch, przedstawiciel Ministerstwa Zdrowia.
Oskar Saenger, przedstawiciel prezydium Komitetu.
Jan Odechowski.

Komitet redakcyjny „Biuletynu”.

Dr. Wł. Szenajch, przedstawiciel Ministerstwa Zdrowia.
Por. Harry Dunn, przedstawiciel Amerykańskiego Wydziału Rantunkowego.

Jan Odechowski, przedstawiciel Centralnego Komitetu.
Redaktor odpowiedzialny-kierownik Wydziału Prasy i Propagandy,
Kazimierz Pollack.

Redakcja: Biuro C. K. P. D. czynne od godz. 1—3 po poł., telefon 21-33.

Biura Centralnego Komitetu.

Czynne od godz. 9—4 pp.
Ulica Karowa, róg Krak.-Przedm. (hotel Bristol) 1 p.
Telefony: № 21-33 (biuro), 249-55 (dyrekcja), 249-56 (wydział gospodarczy).
Składy C. K. P. D.: magazyny rządowe Państwowego Urzędu Zakupu Artykułów Pierwszej Potrzeby.
Magazyny Aprowizacji Sanitarnej — Boduena 4.
Garaże C. K. P. D. — Żytnia 15, tel. 126.

Lekarze szkolni w byłej Kongresówce.

(1918/1919 r. sz.).

Szkoły średnie.

WARSZAWA.

1.	8 kl.	gimn.	filolog.,	męskie,	państwowe,	dr. Witold Ettinger.
2.	8	„	realne	„	„	dr. Stanisław Kurtz.
3.	8	„	filolog.	„	im. Staszica, państwowa,	dr. Waclaw Gumiński.
4.	8	„	„	„	St. Chrupczalowskiego,	dr. Konstanty Buczyński.
5.	8	„	realne	„	T. Sadkowskiego,	dr. Babski.
6.	8	„	reemigracyjne,	męskie,	Wł. Giżyckiego,	dr. Stanisław Sawicki.
7.	8	„	filolog.,	męskie,	W. Górskiego,	dr. Józef Garbowski.
8.	8	„	„	„	Koła Szkolnego im. św. Stanisława,	dr. Jan Szmurło.
9.	8	„	„	„	im. Reja, Zboru Ewangel.,	dr. Bronisław Karpiński.
10.	8	„	„	„	M. Kreczmara,	dr. Witold Ettinger.
11.	8	„	„	„	Tow. Szkoły Mazowieckiej,	dr. Drabczyk.
12.	8	„	reemigrac.,	męskie,	Rady Główn. Opiek.,	dr. Władysław Kociatkiewicz.
13.	8	„	filolog.,	męskie,	Komitetu Praskiego,	dr. Zakrzewski.
14.	8	„	„	„	Konsorcjum Prywatnego,	dr. Minkiewicz.
15.	8	„	„	„	L. Lorentza,	dr. Bociański.
16.	8	„	„	„	Zgromadzenia Kupców,	dr. Stanisław Kopczyński.
17.	8	„	„irealne”	„	E. Konopczyńskiego i Juraszyńskiego,	dr. Drabczyk.
18.	8	„	realne	„	M. Rychłowskiego,	dr. Szultz.
19.	8	„	filolog.	„	T-wa Szkoły im. Zamoyskiego,	dr. Stefan Rottermund.
20.	8	„	„	„	R. Kowalskiego,	dr. Edward Przewoński.
21.	8	„	„	„	im. Mickiewicza, Z. Korzeniowskiego,	dr. Roszkowski.
22.	8	„	realne	„	K. Nawrockiego,	dr. Domiński.
23.	8	„	filolog.	„	S. Zuchowskiego,	dr. Bronisław Karpiński.
24.	4	„	szkoła	„	J. Flecka,	dr. Tuz.
25.	4	„	„	„	J. Kołodziejczyka,	dr. Remigjusz Stankiewicz.
26.	4	„	progimnazjum	praskie,	męskie, Z. Maciejewskiego,	dr. Juljusz Wieliczko.
27.	4	„	szkoła	filolog.,	męska, B. Muszyńskiego,	dr. Korsun.
28.	4	„	„	„	K. Szultza,	dr. Antoni Makowski.
29.	8	„	gimnazjum	realne,	męskie, E. Rontalerowej,	dr. Waclaw Biehler.
30.	8	„	„	„	filolog.	„ T-wa Szkoły „Chinoch”, dr. Bokser.

31. 8 kl. gimnazjum filolog., męskie J. Finkla, dr. Jakób Fryde.
 32. 8 " " realne " S. Kryńskiego, dr. Kohn.
 33. 8 " " męskie i żeńskie, Tow. Szkoły „Ascola”, dr. Frenkler.
 34. 8 " " żeńskie, państwowe, dr. Zofja Łapińska.
 35. 4 " progimnazjum " S. Wyrzykowskiego, dr. Eugenjusz Rabczyński.
 36. 8 " gimnazjum realne, żeńskie, Stow. Szkoły, dr. Winiarski.
 37. 8 " " żeńskie, B. Tegazzo-Chmielewskiej, dr. Matuszewiczówna.
 38. 8 " " " J. Gagatnickiej, dr. Wacław Biehler.
 39. 8 " " " H. Gepnerówny, dr. Matuszewiczówna.
 40. 8 " " " żeńskie, M. i G. Tolwińskich, dr. Wanda Piechowska.
 41. 8 " " " reemigrac., żeńskie, A. Jakubowskiej, dr. Noiszewska.
 42. 8 " " " J. Jankowskiej-Statkowskiej, dr. Zalewska.
 43. 8 " " żeńskie, W. Jędrzyckowskiej, dr. Czarkowski.
 44. 8 " " " P. Hewelkówny, dr. Alicja Ossowska.
 45. 8 " " " Kacprowskiej i Gaczeńskiej, dr. Jadwiga Korzon.
 46. 8 " " filolog., żeńskie, S. Kaczorowskiej, dr. Wagner.
 47. 8 " " " K. Kochanowskiej, dr. Budzyńska-Tylicka.
 48. 8 " " żeńskie, J. Kowalczykówny, dr. Koszańska-Szenerowa.
 49. 8 " " " Zofji Kudasiewicz, dr. Konarzewska.
 50. 8 " " filolog., żeńskie, Z. Kurmanowej, dr. Ojrzanowska,
 51. 7 " szkoła żeńska, W. Lange, dr. Łapińska.
 52. 8 " realna, żeńska, M. Lipskiej, dr. Babski.
 53. 7 " " żeńska, M. Łojkówny, dr. Matuszewiczówna.
 54. 8 " gimnazjum filolog., żeńskie, K. Malczewskiej, dr. Koszańska-Szenerowa.
 55. 8 " " żeńskie, Z. Matysek, dr. Horoszewicz.
 56. 7 " szkoła żeńska, W. Posseltówny, dr. Przedpeńska-Kołąkowska.
 57. 8 " gimnazjum żeńskie, Klos-Milkowskiego, dr. Pawłowska-Dąbrowska.
 58. 4 " szkoła żeńska, S. Babskiej, dr. Przedpeńska-Kołąkowska.
 59. 8 " gimnazjum żeńskie, C. Platerówny, dr. Rakowska.
 60. 8 " " " L. Rudzkiej, dr. Gozdziński.
 61. 7 " szkoła żeńska, M. Rybickiej, dr. Stanisław Rybicki.
 62. 4 " " " H. Rzeszotarskiej, dr. Dąbrowska.
 63. 8 " " " Z. Sierpińskiej, dr. Przedpeńska-Kołąkowska.
 64. 8 " " filolog., żeńska, M. Słońskiej, dr. Uszycki.
 65. 8 " " " E. Steinbokówny, dr. Matuszewiczówna.
 66. 7 " " żeńska, Z. Stiche, dr. Jan Królikowski.
 67. 8 " gimnazjum filolog., żeńskie, J. Taczanowskiej, dr. Gromadzki.
 68. 8 " " " " M. Taniewskiej, dr. Tylicka-Budzińska.
 69. 8 " " " " J. Tymińskiej, dr. Rudziński.
 70. 7 " szkoła filolog., żeńska, M. Turkiewiczówny, dr. Przywieczerski.
 71. 8 " gimnazjum żeńskie, A. Walickiej, dr. Grosserowa.
 72. 7 " szkoła żeńska, A. Waligórskiej, dr. Tylicka-Budzińska.
 73. 8 " gimnazjum żeńskie, Z. Łabusiewiczówny, dr. Wanda Wlekińska.
 74. 7 " szkoła żeńska, Z. Wołowskiej, dr. Wolska-Rościszewska.
 75. 8 " gimnazjum żeńskie, J. Zaborowskiej, dr. Antoni Wejssel.
 76. 8 " szkoła żeńska, Zdziennickiej i Popielewskiej, dr. Tylicka-Budzińska.
 77. 8 " gimnazjum żeńskie, Goldman-Landauowej, dr. Halina Pitzelówna.
 78. 7 " szkoła żeńska, C. Brojdo, dr. Bielawski.
 79. 7 " " " F. Buki, dr. Braude-Hallerowa.
 80. 8 " gimnazjum żeńskie, H. Szpryngerowej, dr. Mucha.
 81. 8 " gimnazjum filolog., żeńskie, E. Szlezyngerowej, dr. Jakób Fryde,
 82. 8 " " " " Z. Kaleckiej, dr. Lipowska.
 83. 8 " " " " R. Perły-Łubińskiej, dr. Pitzelówna.
 84. 4 " szkoła żeńska, L. Mayznerówny, dr. Ratnerówna.
 85. 7 " " " R. Nachtigal, dr. Steinkalk.
 86. 8 " gimnazjum żeńskie, R. Lejbson i S-ka, dr. Neufeldówna.
 87. 7 " szkoła żeńska, H. Paprockiej, dr. Betcherówna.
 88. 7 " " " E. Perkahlowej, dr. Bergonen.
 89. 8 " gimnazjum filolog., żeńskie, F. Posnerowej, dr. Zofja Lipowska.
 90. 4 " szkoła żeńska, S. Pryluckiej, dr. Lejpuner.
 91. 8 " gimnazjum żeńskie, Z. Rosenfeld, dr. Bergonen.
 92. 7 " szkoła żeńska, M. Rubinstein, dr. Steinkalk.

93. 8 kl. gimnazjum filolog., żeńskie, A. Kryńskiej, dr. Justman.
 94. 4 " szkoła żeńska, C. Szapiro, dr. Hurwiczówna.
 95. 7 " " " P. Zaksowej, dr. Szpinakówna.
 96. Instytut głuchoniemych i ociemniałych, państwowy, dr. Turkiewicz.

P r o w i n c j a.

ALEKSANDRÓW KUJAWSKI.

1. 4 kl. szkoła realna, męska, Polskiej Macierzy Szkolnej, dr. Jan Zaorski.

BĘDZIN.

1. 8 kl. gimnazjum realne, męskie, Zgromadzenia Kupców, dr. Wassercwajg.
 2. 4 " szkoła męska, towarzystwa „Jabne”, dr. Wassercwajg.
 3. 8 " gimnazjum żeńskie, W. Replińskiej, dr. Walewski.
 4. 7 " szkoła żeńska, J. Krzymowskiej, dr. Weincieher.
 5. 4 " " " M. Bojarskiej, dr. Wassercwajg.

BRZEZINY.

1. 4 kl. szkoła koed., Strykowskiego.

CHEŁM.

1. 8 kl. gimnazjum filolog. męskie, państwowe, dr. Teofil Gniazdowski.

CIECHANÓW.

1. 7 kl. szkoła żeńska, R. Grabowskiej, dr. Andrzej Lipka.
 2. 4 " " " P. Indykowej, dr. Brudnicki.

CZĘSTOCHOWA.

1. 8 kl. gimnazjum filolog., męskie, państwowe, dr. Lonczewski.
 2. 8 " " " " G. Kościńskiego, dr. Stanisław Nowak,
 3. 8 " " " " W. Szudejki, dr. Karol Tomaszewski.
 4. 4 " szkoła męska, Rady Opiekuńczej gimn., dr. Lipiński.
 5. 8 " gimnazjum filolog., żeńskie, Zgromadz. Sióstr Nazaretanek, dr. Stawnicki.
 6. 8 " " " " T. Buszówny, dr. Stawnicki.
 7. 8 " " " " W. Chrzanowskiego, dr. Karol Tomaszewski.
 8. 7 " szkoła żeńska, M. Stowikowskiej, dr. Finkelstein.
 9. 4 " " " S. Brysza, dr. Lipiński.

DĄBIE.

1. 4 kl. szkoła miejska, męska, magistratu m. Dąbia, dr. Margoński.

DĄBROWA GÓRNICZA.

1. 8 kl. gimn. filolog., męskie, magistratu m. Dąbrowy, dr. Leonard Wojciechowski.

GOSTYNIN.

1. 8 kl. gimnazjum filolog., męskie, państwowe, dr. Lutyński.
 2. 8 " " " żeńskie " " "

GRÓJEC.

1. 4 kl. szkoła powiatowa, męska, powiatu grójeckiego, dr. Mieczysław Wasiewicz

HRUBIESZÓW.

1. 4 kl. szkoła realna, koed., M. Przybyłowskiej, dr. Ludomir Dubiszewski.

KALISZ.

1. 8 kl. gimnazjum męskie, państwowe, dr. Koszutski.
 2. 8 " " " filol., miejskie, męskie, Magistratu m. Kalisza, dr. Łukasiewicz.

3. 8 kl. gimnazjum żeńskie, państwowe, dr. Krzymuski.
4. 8 " " filolog., żeńskie, Janowskiej i Radolińskiej, dr. Łukasiewicz.

KIELCE.

1. Szkoła filolog., męska, państwowa, dr. Nowakowski.
2. 8 kl. gimnazjum realne, męskie, Rady Opiekuńczej, dr. Nowakowski.
3. 8 " " handlowe, żeńskie, T-wa Opieki Szkolnej, dr. Nowakowski.
4. 8 " " żeńskie, M. Krzyżanowskiej, dr. Jankowski.
5. 7 " szkoła żeńska, im. Jadwigi, E. Znojkiwiczowej, dr. Sarnecki.
6. 4 " " żeńska, S. Rajzmanowej, dr. Klara Nowak.
7. 7 " " " S. Wolmanowej, dr. Klara Nowak.

KOŁO.

1. 7 kl. szkoła realna, męska, obywateli miasta, dr. Jankowski.
2. 6 " " żeńska, Pawłowskiej-Grzeszkiewiczowej, dr. Frankenstein.
3. 4 " " " R. Czarnożył, dr. Białostocki.

KONIN.

1. 7 kl. udziałowa szkoła handlowa, męska, Rady Szkolnej, dr. Tomasz Kabaty.
2. 7 " szkoła handlowa, żeńska, J. Komornickiej, dr. Honowski.

KOŃSKIE.

1. 8 kl. gimn. filolog., męskie, Polskiej Macierzy Szkolnej, dr. Adam Sarnecki.
2. 4 " szkoła żeńska, C. Juszcakiewiczowej, dr. Baczyński.

KRASNYSTAW.

1. 8 kl. gimnazjum męskie, państwowe, dr. Lickindorf.
2. 4 " " miejskie, męskie, magistratu, dr. Lickindorf.

KUTNO.

1. 8 kl. gimnazjum męskie, T-wa Krzewienia Wiedzy Handlowej, dr. Krysiński.
2. 4 " szkoła żeńska, B. Jelskiej, dr. Umiński.

LUBLIN.

1. 8 kl. gimnazjum realne, męskie, Zrzeszenia Nauczycieli, dr. Wacław Jasiński.
2. 8 " " handlowe, męskie, Zgromadzenia Kupców, dr. Wąsowski.
3. 8 " " filolog., męskie, G. Chmielewskiego, dr. Włodzimierz Talko.
4. 8 " " " żeńskie, H. Czarnieckiej, dr. Jankowska.
5. 8 " " " Radzikowskiej i Czerwińskiej, dr. Jankowska.
6. 6 " szkoła realna, żeńska, S. Szper, dr. Fanny Friedman.

ŁASK.

1. 4 kl. szkoła miejska, koed., magistratu, dr. Jankowski.

ŁĘCZYCA.

1. 4 kl. szkoła męska, ks. A. Żydanowicza, dr. Kołodziejcki.
2. 7 " " żeńska, magistratu, dr. Żółkowski.

ŁOŻMA.

1. 8 kl. gimnazjum męskie, państwowe, dr. Marconi.
2. 8 " " żeńskie, M. Korzeniowskiej, dr. Marconi.
3. 8 " " filolog., koed., S. Goldlusta, dr. Piątnicki.

ŁOWICZ.

1. 8 kl. gimnazjum filolog., męskie, Rady Opiekuńczej, dr. Wielobycki.
2. 7 " " żeńskie, Rady Opiekuńczej, dr. Wielobycki.

ŁÓDŹ.

1. 8 kl. gimnazjum filolog., męskie, B. Brauna, dr. Leopold Dengel.
2. 8 " " " " T-wa Uczelnia, dr. Skalski.
3. 8 " " " " A. Witanowskiej, dr. Łukasiewicz.
4. 8 " " realne " Zgromadzenia Kupców, dr. Smoleński.
5. 8 " " filolog. " A. Zimowskiego, dr. Łukasiewicz.
6. 8 " " " " K. Tomaszewskiego, dr. Goldenberg.
7. 8 " " realne " Stow. Papier. Wyksz. Hand., dr. Jelszański.
8. 8 " " filolog. " J. Ab, dr. Zelman.
9. 8 " " męskie, T-wa Żyd. Szkół Średnich, dr. Margolis.
10. 6 " szkoła wydziałowa, męska, Tow. „Talmud Tora“, dr. Tenenbaum.
11. 4 " " męska, L. Szakin, dr. Steinberg.
12. 8 " gimnazjum realne, żeńskie, L. Siennickiej, dr. Mieczysław Marks.
13. 8 " " im. Orzeszkowej, T-wa szkoły im. Orzeszkowej, dr. Handelsman.
14. 8 " " filolog. żeńskie, S. Rajskiej, dr. Rasiewicz.
15. 7 " szkoła żeńska, Macińskiej i Pętkowskiej, dr. Wacław Smoleński.
16. 7 " " realna, żeńska, M. Pruszyńskiej, dr. Siwiński.
17. 7 " " żeńska, J. Zbijewskiej, dr. Artyfikiewicz.
18. 4 " " " H. Cholewickiej, dr. Arkadiusz Goldenberg.
19. 4 " " " T-wa Szkół Średnich Żydowskich, dr. Margolis.
20. 8 " gimnazjum żeńskie, M. Hochstein, dr. Rajtlerówna.
21. 4 " szkoła żeńska, M. Hansenówny, dr. Łukasiewicz.
22. 7 " zakład naukowy niem., żeński, A. Rothert, dr. Smoleński.

ŁUKÓW.

1. 8 kl. gimnazjum realne, męskie, B. Przedpełskiego, dr. Podoski.
2. 4 " szkoła żeńska, Z. Karyszkowskiej, dr. Podoski.

MAKÓW.

1. 4 kl. szkoła żeńska, C. Perelman, dr. Margolis.

MIECHÓW.

1. 8 kl. gimnazjum realne, męskie, Komitetu Gimnazjalnego, dr. Alfred Bartel.

MIŃSK MAZOWIECKI.

1. 4 kl. szkoła realna męska, Polskiej Macierzy Szkolnej, dr. Hubert.

MŁAWA.

1. 8 kl. gimnazjum filolog., męskie, grona obywateli, dr. Korzybski.

OLKUSZ.

1. 8 kl. gimnazjum męskie, Komitetu Ratunkowego, dr. Julian Łapiński.
2. 8 " liceum żeńskie " " dr. Zofja Aleksandrowicz.

OSTROŁĘKA.

1. 8 kl. gimnazjum męskie, D. Majewskiego, dr. Piasecki.

OZORKÓW.

1. 5 kl. szkoła koed., S. Olczaka, dr. Klimaszewski.

PABJANICE.

1. Wyższa szkoła realna, koed., Rady Opiekuńczej, dr. Paweł Szroeter.
2. 7 kl. szkoła żeńska, J. Jędrychowskiej, dr. Ejchler.

PIŃCZÓW.

1. 8 kl. gimnazjum filolog., męskie, państwowe, dr. Ludwik Czyżewski.

PIOTRKÓW.

1. 8 kl. gimn. filolog., męskie, państwowe, dr. Henryk Kobos.
2. 8 " " T-wa Szkół Średn., męskie, ks. M. Janowskiego, dr. Ludomir Lipiński.
3. 8 " " żeńskie, H. Domańskiej, dr. Wanda Bondy.
4. 8 " " filolog, męskie (Zacisze), A. Bielskiego, dr. Sobański.

PŁOCK.

1. 8 kl. gimnazjum filolog., męskie, państwowe, dr. Jan Gołębiowski.
2. 8 " " męskie, Polskiej Macierzy Szkolnej, dr. Władysław Kosmociński.
3. 4 " liceum męskie, Djecezji Polskiej, dr. Zaleski.
4. 8 " gimnazjum realne żyd., męskie, Rady Opiekuńczej, dr. Kirstein.
5. 8 " " żyd., żeńskie, Rady Opiekuńczej, dr. Kirstein.
6. 8 " " filolog., " Stowarzyszenia Szkoły, dr. Waśniewski.
7. 8 " " żeńskie, Stowarzyszenia Szkoły Żeńskiej, dr. Waśniewski.
8. Seminarjum nauczycielskie, męskie, państwowe, dr. Le Brun.

PŁOŃSK.

1. 4 kl. szkoła koed., Polskiej Macierzy Szkolnej, dr. Zieliński.

PYZDRY.

1. 4 kl. szkoła koed., Polskiej Macierzy Szkolnej, dr. Grabowski.

PUŁAWY.

1. 8 kl. gimnazjum realne, męskie, państwowe, dr. Czesław Borawski.

PUŁTUSK.

1. 8 kl. gimnazjum filolog., męskie, państwowe, dr. Stawecki.
2. 8 " " męskie, Związku Żydowskiego Szkół Średnich, dr. Dylewski.
3. 8 " " filolog., żeńskie, państwowe, dr. Marja Surawska.

RADOM.

1. 8 kl. gimnazjum filolog., męskie, Komisji Szkolnej, dr. Korwin Kaczyński.
2. 8 " " realne, miejskie, męskie, magistratu, dr. Jan Olewiński.
3. 8 " " filolog., męskie, J. Temersona, dr. Finkelstein.
4. 8 " " żeńskie, M. Gajl, dr. Keller Krauz.

SANDOMIERZ.

1. 7 kl. szkoła filolog., męska, Rady Opiekuńczej, dr. Wacław Mrozowski.

SIEDLCE.

1. 8 kl. gimnazjum filolog., męskie, państwowe, dr. Bronisław Krakówka.
2. 8 " " realne, żeńskie, Barszczewskiej-Michałowskiej, dr. Rytlówna.
3. 8 " " filolog, żeńskie, M. Zembrzuskiej, dr. Rytlówna,

SIERADZ.

1. 4 kl. szkoła filolog., koed., C. Bagieńskiego, dr. Dunin-Wąsowicz.

SKIERNIEWICE.

1. 8 kl. gimnazjum realne, męskie, Polskiej Macierzy Szkolnej, dr. Kuryluk.
2. 7 " szkoła żeńska, B. Kuczyńskiej, dr. Kuryluk.
3. 7 " " " Niewęglowskiej i Grzymskiego, dr. Kuryluk.

SOSNOWIEC.

1. 8 kl. gimnazjum realne, męskie, K. Araszkievicza, dr. Lucjan Kołodzki.
2. 8 " " męskie, T-wa Popier. Wyksz. Handl., dr. Budzyński.
3. 8 " " filolog., męskie, Rady Opiekuńczej, dr. Faliński.
4. 7 " szkoła żeńska, S. Podkajowej, dr. Kołodzki.
5. 7 " " realna, żeńska, H. Rzakiewiczowej, dr. Kołodzki.
6. 8 " gimnazjum żeńskie, Polskiej Macierzy Szkolnej, dr. Adam Olszewski.
7. 7 " szkoła żeńska, L. Liberman, dr. Perelman.

SZYDŁOWIEC.

1. 4 kl. szkoła realna, męska, Rady Opiekuńczej, dr. Wędrychowski.

TOMASZÓW LUBELSKI.

1. 8 kl. gimnazjum męskie, państwowe, dr. Feliks Zawadzki.

TOMASZÓW RAWSKI.

1. 8 kl. gimnazjum realne, męskie i żeńskie, Knothe i Kiernożyckiego, dr. Biernacki.
2. 8 " " żydowskie, żeńskie, A. Wajkselisz, dr. Biernacki.
3. 8 " " filolog., koed., Stowarzyszenia Kupców, dr. Biernacki.
4. 4 " szkoła żydowska, koed., Rady Opiekuńczej, dr. Fabjan Warszawski.

TUREK.

1. 8 kl. gimnazjum męskie, Towarzystwa Szkolnego, dr. Marjan Wójcikowski.

WIELUŃ.

1. 8 kl. gimnazjum męskie, grona obywateli, dr. Kasiński.
2. 7 " szkoła żeńska, P. Zasadzińskiej, dr. Kasiński.

WŁOCŁAWEK.

1. 8 kl. gimnazjum realne, męskie, Rady Opiekuńczej, dr. Feliks Zawadzki.
2. 8 " " męskie, ks. biskupa Zdzitowieckiego, dr. Olszewski.
3. 8 " " żeńskie, J. Steinbokówny, dr. Piotrowski.
4. 8 " szkoła realna, męska, gminy żydowskiej, dr. Kaltman.

WYSZKÓW.

1. 8 kl. gimnazjum realne, ks. B. Lutyńskiego, dr. Siarkiewicz.

ZAMBRÓW.

1. 4 kl. szkoła koed., Polskiej Macierzy Szkolnej, dr. Henryk Wróblewski.

ZAMOŚĆ.

1. 8 kl. gimnazjum męskie, państwowe, dr. Kazimierz Porębski.
2. 8 " " żeńskie, Polskiej Macierzy Szkolnej, dr. Kazimierz Porębski.

ZAWIERCIE.

1. 8 kl. gimnazjum męskie, T-wa Szkoły Średniej, dr. Brzeziński.

ZGIERZ.

1. 8 kl. gimnazjum koed., państwowe, dr. Karol Neugebauer.

Spis lekarzy szkolnych szkół miejskich.

1) M. ST. WARSZAWA.

Dr. Jan Szmurlo, lekarz naczelny; dr. Hieronim Czarkowski; dr. Lucja Glińska; dr. Marcei Gromski; dr. Józef Garbowski; dr. Jadwiga Herynżanka; dr. Henryk Jankowski; dr. Michał Jędrzejowski; dr. Władysław Kowalewski; dr. Idalja Korsakówna; dr. Stanisław Kurtz; dr. Jadwiga Oyrzanowska; dr. Michalina Paschalis; dr. Przedpelska-Kołakowska; dr. Marjan Ronkowski; dr. Stefanja Rygier-Cekalska; dr. Feliks Rostkowski; dr. Kazimierz Skarzyński; dr. Władysław Sterling; dr. Zygmunt Stajnkalk; dr. Marja Surawska; dr. Henryk Uliński; dr. Wolska-Rościszewska; dr. Zylberlast-Landowa. Oprócz tego 11 higienistek szkolnych.

2) ŁÓDŹ.

Dr. Stefan Kopciński, lekarz naczelny i 6 lekarzy.

3) PŁOCK.

Dr. Józef Żenczykowski i dr. Mieczysław Themerson i 2 higienistki szkolne: Zofja Witkowska i Róża Kossoj.

RADOM.

Dr. Basiński.

SIEDLCE.

Dr. Rytłówna; dr. Prowalski.

SIERADZ.

Dr. Sulikowski.

WARTA.

Dr. Neumann.

ZDUŃSKA WOLA.

Dr. Manitus.

BĘDZIN.

Dr. Wejncieher; dr. Walewski; dr. Ryder.

ZAWIERCIE.

Dr. Brzeziński.

CZELADŹ.

Dr. Starzyński.

SOSNOWICE.

Dr. Mojkowski.

Lekarze szkolni w seminarjach nauczycielskich.

Warszawa.	Seminarjum	męskie, państwowe,	dr. Tadeusz Markowski.
"	"	żeńskie	dr. Woynówna.
"	"	"	im. Kollątaja, W. Strumpfówny, dr. Biehlerowa.
"	"	"	Wołowskiej, dr. Wolska-Rościszewska,
"	"	"	Stow. kobiet chrześcijań., dr. Sabina Dembowska.
Łowicz	"	męskie, państwowe,	dr. Roguski.
Siennica	"	"	dr. Karol Mitkiewicz.
Płock	"	"	prywatne, dr. Le Brun.
Siedlce	"	miejskie,	dr. Antonius.

Wizytacyj sanitarnych szkół powszechnych po wsiach dokonywują lekarze powiatowi i ich pomocnicy.

MINISTERSTWO

Pracy i Opieki Społecznej.

W zakresie kompetencji Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej wchodzi regulowanie polityki socjalnej przez stosowne zarządzenia administracyjne, leżące w zakresie kompetencji ministerstwa, przez przygotowywanie projektów ustawodawczych oraz załatwianie spraw bieżących, wynikających na tle zatargu pomiędzy pracą i kapitałem, jako też regulowanie niedomagań społecznych przy współdziałaniu społeczeństwa środkami państwowymi. Liczne przemiany, zachodzące w organizacji ministerstwa oraz w jego stosunku do związanych z nim przez pewien przeciąg czasu innych działów życia państwowego, jak na przykład dzisiejszego Ministerstwa Zdrowia, doprowadziło do częściowego rozproszenia poszczególnych prac przez przydzielenie do kilku sekcji wielu referatów, mających z natury rzeczy tworzyć jedną całość.

PODZIAŁ MINISTERSTWA.

Minister Jerzy Iwanowski.

Wiceminister Aleksander Prystor.

Sekcja I. Ochrona Pracy, szef Franciszek Sokal.

" II. Ubezpieczeń społecznych, szef Feliks Turowicz.

" III. Emigracji i Pośrednictwa Pracy w.z. szefa Feliksa Młynarski.

" IV. Opieki Społecznej p.o. szefa Konstanty Gordziakowski.

" V. Ogólna p. o. szefa Tadeusza Szubartowicz.

Opieka nad dziećmi i młodzieżą dotychczas skupia się w sekcjach następujących: I, III i IV.

W Sekcji I: Zofja Daszyńska-Golińska, kierownik referatu ochrony pracy kobiet i dzieci. Sekcja III: Seweryn Horszowski, pośrednictwo pracy dla młodzieży.

Sekcja IV Wydział II Opieki nad dziećmi i młodzieżą. Naczelnik wydziału dr. Serkowski, referent Jerzy Karol Kuncewicz.

W dziale prac ogólnych Sekcji Opieki Społecznej dużym natchowaniem zostały prace opiekuńcze, dotyczące dzieci i młodzieży. Ze szczupłego referatu w przeciągu jednego półrocza przekształca się ta gałąź prac na odrębny wydział, który staje, jak to wynika z poniżej zamieszczonego planu organizacji, przed licznymi zadaniami, stworzonymi dzięki konieczności opieki prawnej i socjalnej w stosunku do dzieci i młodzieży.

Krótki rys działalności Sekcji Opieki Społecznej w dziedzinie opieki nad dziećmi i młodzieżą.

Początkowa łączność organizacyjna pomiędzy Ministerstwem Pracy i Opieki Społecznej, a dzisiejszym Ministerstwem Zdrowia doprowadziła, przy rozgraniczeniu na dwa dzisiaj samodzielne Ministerstwa, do szeregu powikłań w dziedzinie kompetencji każdego z nich. Silnie odbiła się ta sprawa nierozstrzygniętego podziału prac w dziedzinie organizacji opieki nad dziećmi i młodzieżą. Znaczna część personelu, działającego na tym terenie, została przeniesiona do Ministerstwa Zdrowia, w Opiece Społecznej pozostawiono jako specjalistę do tego działu tylko jednego starszego referenta. W miesiącu grudniu roku ubiegłego powiększono ten personel do 2 osób, obecnie już liczy on osób kilkanaście. Początkowo praca musiała się ograniczać li tylko do akcji przygotowawczej, mającej doprowadzić do zgromadzenia materiałów faktycznych i teoretycznych. W tym celu zapoznano się ze stosowną literaturą francuską, niemiecką, rosyjską i polską. Materiał, zgrupowany na drodze dociekań teoretycznych i praktycznych poszukiwań wśród organizacji społecznych polskich, ich metod pracy i sposobu działania, doprowadził do skreślenia ogólnego planu organizacyjnego, mającego być powolnie, ale konsekwentnie wprowadzonym w życie przez szereg zmian ewolucyjnych i przystosowań. W pierwszym rządzie przystąpiono do organizowania większych środowisk, jakimi są powiaty i miasta powiatowe. Po porozumieniu z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych opracowano regulamin Komisji Opieki Społecznej przy radach miejskich i sejmikach powiatowych z uwzględnieniem przede wszystkim spraw opieki nad dziećmi i młodzieżą. Myślą przewodnią, kierującą tym projektem, było przeświadczenie o złych skutkach dorywczej akcji pomocy, opartej na wysiłkach jednostek i instytucji społecznych; postanowiono sprowadzić tę działalność, nie kępując jej bynajmniej w rozwoju, na właściwe tory organizacji pomocniczych, właściwą zaś akcję oprzeć w pierwszym rządzie o czynniki samorządowe, t. j. rady miejskie i sejmiki powiatowe. Dla skoordynowania tej akcji wyznaczono decydującą rolę w rzeczonych komisjach przedstawicielom dziś działających organizacji społecznych na terenie opieki nad dziećmi. W celu ujednostajnienia i uczynienia całej działalności jak najbardziej planową zastrzeżono prawo współdziałania przedstawicielstwa Ministerstwa Pracy i Opieki Społecznej w komisjach opieki. W ten sposób doprowadzono do skoordynowania działań wszystkich czynników społecznych. Po przeprowadzeniu organizacji Komisji Opieki Spo-

tecznej, jakby dalszym jej etapem ma być zorganizowanie w najbliższej przyszłości Centralnej Komisji doradczej do spraw opieki nad dziećmi i młodzieżą przy Ministerstwie Pracy i Opieki Społecznej. Komisja ta jednoczyć ma w swym łonie działaczy i znawców spraw z tego zakresu ze wszystkich trzech zaborów i ma być ciałem doradczym oraz opiniodawczym. Działalność komisji rozpocznie się w niedługim czasie po jej ostatecznym ukonstytuowaniu. Przed tym forum rzeczoznawców i działaczy z różnych terenów państwa polskiego będzie dopiero można przedstawić projekty, mające w formie ustawy sejmowej przesądzać sprawę opieki nad dziećmi i młodzieżą. Projekt „Ustawy o opiece nad dziećmi i młodzieżą” został przez sekcję opieki społecznej opracowany i po stosownym przedyskutowaniu go zostanie przedłożony sejmowi. Projekt ten w ogólnych zarysach jest związany ściśle z uprzednią akcją przygotowawczą; przewiduje on konieczność rozciągnięcia opieki nad wszystkimi dziećmi i młodzieżą przez odpowiednie ciała, jako to: rodzinę, instytucje społeczne, samorządowe, wreszcie państwo, mające być organem zwierzchnim, kontrolującym i dopomagającym w poszczególnych określonych wypadkach w wykonywaniu opieki.

Cechą charakterystyczną tej ustawy jest znowu dążność do kooperacji wszystkich możliwych sił społecznych, działających w kierunku polepszenia doli dzieci i młodzieży. Po za tą działalnością organizacyjną i projektodawczą nawijała się żywa praca w kierunku oparcia jej o grunt realny dzisiejszych potrzeb oraz w kierunku łagodzenia najbardziej naglących potrzeb.

Wydana staraniem sekcji opieki społecznej ankieta „O stanie organizacji opieki i pomocy materialnej dla dzieci i młodzieży”, rozesłana w 1200 egzemplarzach do działaczy społecznych, kierowników i dyrektorów szkół, przyniosła do tej pory przeszło 600 odpowiedzi. Materiał zebrany dotychczas już przedstawia znaczny zasób wiadomości tembardziej cennych, że stwierdzających ściśle na podstawie liczbowej i procentowej stan zamożności młodzieży i dzieci, wykazujących zarazem stopień pomocy, niesionej przez różne organizacje społeczne. Szereg wizytacji zakładów opieki nad dziećmi i młodzieżą, przeprowadzonych ze znacznym nakładem sił i energii w Warszawie, jako też i na prowincji: w Lublinie, Kaliszu, Łodzi, Częstochowie i t. d., doprowadził do uzyskania poza materiałem papierowym sprawozdań, nadsyłanych przez poszczególne instytucje, bogaty zasób spostrzeżeń, mogących posłużyć do wyciągnięcia ogólnych wniosków.

Brak spisów instytucji opieki nad dziećmi ogromnie utrudniał zebranie rzeczonych danych co do ilości egzystujących instytucji oraz zakresu ich działania; wyczerpany wysiłek w tym kierunku dał dziś wiele, pozwalając na zebranie danych dość ścisłych, dotyczących kilkuset organizacji. Wielka ilość dzieci, znajdujących się na opiece stałych instytucji społecznych, prowizoryczny stan organizacji tej opieki nasuwał myśl konieczności zebrania dokładnych danych, dotyczących tych dzieci z uwzględnieniem ich cech i uzdolnień indywidualnych dla możliwości następnie planowego ich wykorzystania przez państwo. Do chwili obecnej zarejestrowano i zebrano szczegółowe dane o około 5000

dzieciach, wymagających stałej opieki państwowej albo społecznej. Lista ta ciągle się uzupełnia i jest w stałej ewidencji. Sporządzone akta dla poszczególnych instytucyj, budżety porównawcze, wyciągi statystyczne, zgromadzone dane z ankiety, wszystko to służy jako materiał rzeczowy do opracowania planu ogólnego, jako też i przeprowadzenia obecnej akcji pomocniczej. O ile celową i pożyteczną jest ta działalność, może choćby poświadczyć wynik ostatnich wizytacyj schronisk miasta Warszawy, doprowadzający do sensacyjnych rewelacyj na posiedzeniach rady miejskiej i do żądań zaprowadzenia stosownych ulepszeń oraz uchwalenia wniosku, zwracającego się do sekcji opieki społecznej o przyjęcie udziału i o protektorat nad całą tą akcją opieki nad dziećmi i młodzieżą. Ankieta na zasadzie prowizorycznych zestawień wykazywała, że z ogólnej liczby 642,476 uczniów szkół początkowych 65,125 wymaga bezwzględnie pomocy, i że na 192,743 wychowawców szkół średnich 16,281 znajduje się w takim samym położeniu. Dane te nie wyczerpują całości potrzeb, gdyż dotyczą tylko uczniów i to wyłącznie uczniów ze szkół zarejestrowanych przez Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego z terenu byłego Królestwa Kongresowego. Ogrom potrzeb oraz brak wszelkiego szkieletu organizacyjnego o jednolitej i niedorywczą wojennej konstrukcji wymagał prac wyteżonych przede wszystkim w dziedzinie organizacji, umożliwiających jaknajlepsze załatwienie całokształtu; przytem jednak miano na uwadze i chwilową akcję zapobiegawczą. Brak większych środków materialnych starano się zaspokoić przez wyłom, czyniony w ogólnym budżecie w kierunku zaspokojenia potrzeb młodzieży; w tym celu asygnowano w przeciągu ostatniego półrocza 5,785,000 mk. Radzie Głównej Opiekuńczej i 900,000 mk. Głównemu Komitetowi Rantunkowemu w Lublinie i 500,000 mk. innym instytucjom pomniejszych. Znakomita większość tych sum została asygnowana na opiekę nad dziećmi i młodzieżą. Znaczniejszym zasiłkiem, czyniącym wyłom w dotychczasowych niedomaganiach finansowych na cele powyższe, było oddanie do rozporządzenia sekcji opieki społecznej daru Polaków amerykańskich. Wartość tego daru według przybliżonego skromnego szacunku wynosiła około 25,000,000 mk.; również poparciem tej akcji było uchwalenie na wniosek sekcji opieki społecznej 5,000,000 mk. przez Radę Ministrów na odżywianie dzieci.

Spodziewany jeszcze skutek wniesionego nagłego wniosku w sprawie pomocy dla dzieci Wschodniej Galicji i Śląska Cieszyńskiego kredyt w wysokości 5,500,000 mk. powiększy prawdopodobnie środki rozporządzalne. To też pomimo braku stałego budżetu na cele powyższe sekcja opieki społecznej zdołała wyasygnować na sprawę pomocy dla dzieci i młodzieży w przeciągu ostatnich sześciu miesięcy pokazną sumę około 42,660,000 mk.

Poza akcją pomocniczą w tej dziedzinie starano się na szeregu konferencyj z Ministerstwem Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego oraz Ministerstwem Sztuki i Kultury poruszyć zagadnienia ogólnowychowawcze; stąd wyprowadzono szereg konkretnych wniosków co do doniosłości czynnika estetycznego w wychowaniu oraz co do potrzeb wykształcenia wszechstronnego dzieci klas najbardziej upo-

śledzonych. W tym celu przygotowano instrukcje dla schronisk, burs i t. p. instytucyj, grupujących młodzież poza szkołą. Dla ogólnego podniesienia poziomu wychowawczego sekcja przystępuje w miesiącu lipcu do uruchomienia sześciotygodniowych kursów uzupełniających dla kierowników burs, schronisk, domów wychowawczych i t. p. Kursy przewidują podział na dwa oddziały o dwóch różnych poziomach. Do programu wprowadzono wykłady z zakresu nauk pedagogicznych, społecznych, przyrodniczych i ogólnie wychowawczych. Pozatem projektowane są stałe kursy dla szkolenia wykwalifikowanego personelu, którego brak daje się odczuwać. Naogół w pracach, przeprowadzonych przez sekcję, starano się zwracać baczną uwagę nie na jedną stronę życia dziecka, lecz dbać o jego rozwój wszechstronny.

W Y K A Z

urzędników Wydziału Opieki nad Dziećmi i Młodzieżą.

Dr. Serkowski Józef, naczelnik wydziału.
Kuncewicz Karol Jerzy, referent.
Falska M., inspektorka.
Paszowska M., inspektorka.
Abramowiczowa M., inspektorka.
Suchorska Zofja, pom. referenta.
Sujkowska Michalina, pom. referenta.
Bakunówna Zofja, sekretarka.
Wnukowska Leontyna, kancelistka.
Mikulska Halina, kancelistka.
Dobrowolska Józefa, kancelistka.

MINISTERSTWO

Rolnictwa i Dóbr Państwowych.

Sprawami oświaty rolniczej w Ministerstwie Rolnictwa i Dóbr Państwowych kieruje szef sekcji, p. Stanisław Leśniewski. W Wydziale Oświaty Rolniczej pracują: starszy referent dr. Jerzy Barański i pom. referenta, p. Stanisław Kowalski.

Wykaz niższych szkół rolniczych.

M Ę S K I E.

SZKOŁY 2-LETNIE.

1. *Brzozowa*, gmina Uteż, p. Ryki, pow. garwoliński, 2-letnia szkoła rolnicza, męska, w Brzozowej, założona z zapisu ś. p. hr. Kickiego, kierownik Marjan Czech, opłata roczna 500 mk.

SZKOŁY 1-ROZCZNE.

2. *Kijany*, gmina Spiczyn, p. i pow. Lubartów, szkoła rolnicza niższa, męzka w Kijanach, im. E. Plewińskiego, założona z fundacji Felińskiego ś. p. Plewińskiego, kierownik Tadeusz Starzyński, opłata roczna 1100 kor.

3. *Krzyżew*, gm. i p. Wysokie-Mazowieckie (z. Łomżyńska), niższa szkoła rolnicza w Krzyżewie, założona przez ś. p. Bronisławę Karpowiczównę, kierownik Józef Lentz, opłata roczna 400 mk.

4. *Lisków*, gm. Strzałków, poczta Kozminek, pow. kaliski, roczna szkoła hodowlano-mleczarska w Liskowie, założona przez Centralne Tow. Rolnicze, kierownik Antoni Piątkowski, opłata roczna 500 mk.

5. *Mieczysławów*, gm. Wały, poczta Kutno, p. kutnowski, roczna szkoła rolnicza niższa w Mieczysławowie, założona przez Mieczysława Kretkowskiego, kierownik Mieczysław Kraszewski, opłata roczna 500 mk.

6. *Pszczelin*, poczta Grodzisk, pow. błoński, roczna szkoła rolnicza niższa w Pszczelinie, założona przez Warszawskie Tow. Pszczelniczo-Ogrodnicze, kierownik Lucjan Bielecki, opłata roczna 500 mk.

7. *Radzymin*, p. Radzymin, pow. radzyński, roczna szkoła rolnicza w Radzyminie, założona przez Okręgowe Tow. Rolnicze Warszawskie, kierownik Zygmunt Podgórski, opłata roczna 250 mk.

8. *Busk*, poczta Busk, pow. stopnicki, roczna szkoła rolnicza, niższa w Busku, założona przez Związek Ziemi powiatu Stopnickiego, kierownik Adam Strzeczowski, opłata roczna 1000 kor.

9. *Drohiczyn*, p. Drohiczyn, pow. bialski, z. Grodzieńska, szkoła rolnicza w Drohiczynie, założona przez Centralne Tow. Rolnicze, kierownik Wacław Orłowski, opłata roczna 500 mk.

SZKOŁY ZIMOWE.

10. *Arkadja*, pod Łowiczem, poczta Łowicz, zimowa szkoła rolnicza w Arkadji, założona przez Tow. Rolnicze Łowickie, kierownik Aleks. Metelski, bezpłatna.

11. *Nałęczów*, poczta Nałęczów, pow. puławski, zimowa szkoła rolnicza w Nałęczowie, założona przez Tow. Rolnicze Nałęczowskie, kierownik Aleksander Pasiak, opłata 500 kor.

12. *Zamość*, poczta Zamość, pow. zamojski, szkoła rolnicza zimowa w Zamościu, założona przez Zamojski Związek Kółek Rolniczych, kierownik Józef Łaszcz, opłata 200 kor.

ŻEŃSKIE.

13. *Biłgoraj*, poczta i powiat Biłgoraj, szkoła gospodarstwa domowego, założona przez sejmik powiatu Biłgorajskiego, kierowniczką Żebrowska, opłata roczna 480 kor.

14. *Kirnczyn*, poczta Stawiszyn, pow. kaliski, szkoła gospodarstwa domowego, założona przez Koło Ziemianek Kaliskich, kierowniczką Kubicka, opłata roczna 350 mk.

15. *Mirowsławice*, poczta Żychlin, szkoła gospodarcza im. królowej Jadwigi, założona przez Koło Zjednoczonych Ziemianek, kierowniczką Wanda Uzarowiczowa, opłata roczna 500 mk.

16. *Nieszków*, p. Działoszyce, pow. miechowski, szkoła gospodarstwa domowego w Nieszkanie, założona przez Proszowskie Koło Ziemianek, kierowniczką K. Zemralska, opłata roczna 200 rb.

17. *Życzyn*, p. Życzyn, pow. garwoliński, szkoła gospodarczo-warzywnicza, założona przez Tow. Praktycznego Wykształcenia Kobiet, kierowniczką T. Leszczyńska, opłata roczna 1100 mk.

18. *Nałęczów*, p. Nałęczów, pow. puławski, szkoła gospodarstwa domowego i tkactwa, założona przez Koło Zjednoczonych Ziemianek, kierowniczką Serwatowska, opłata roczna 1150 kor.

19. *Glinki*, pod Włocławkiem, szkoła gospodarstwa domowego, założona przez Tow. Kobiet Wspólnej Pracy, opłata roczna 550 mk.

TABLICA XXXIX.
Szkoły niższe rolnicze.
(18. V. 1918/1919 r. szk.).

	L I C Z B A		
	szkół	nauczycieli	uczniów
Męskie	12	43	313
Żeńskie	7	27	185
Ogółem	19	70	498

Ministerstwo Spraw Wojskowych.

Departament Naukowo-Szkolny M. S. W. w obecnym czasie wojennym nie prowadzi żadnej z istniejących licznych szkół wojskowych. Szkoły te mają charakter tymczasowy i przygotowują oficerów, podoficerów, lotników, saperów i t. p. sposobem przyspieszonym w celu zadośćuczynienia natychmiastowym potrzebom armji. Szkoły te podlegają odpowiednim inspektoratom. Departament Naukowo-Szkolny ma za zadanie prowadzenie normalnego szkolnictwa wojskowego. W chwili obecnej istnieje już jedna szkoła kadetów w Łobzowie pod Krakowem, a od jesieni zaczną funkcjonować szkoły kadetów w różnych miejscowościach kraju oraz politechnikum wojskowe.

W departamencie pod przewodnictwem generała-podporucznika Jana Jacyny funkcjonują następujące sekcje:

- I. Szkół kadeckich (szef gen.-por. Latour Józef).
- II. Szkół oficerskich (szef gen.-por. Romiszewski Modest).
- III. Pedagogiczna (szef prof. Zarzecki Lucjan).
- IV. Historyczno-Naukowa (szef prof. dr. Tokarz Wacław).
- V. Ogólna (szef Radecki-Mikulicz Stanisław).

Sekcja I-a zajmuje się organizacją, planami nauk oraz zagadnieniami wychowania i ogólnem kierownictwem szkół kadeckich.

Sekcja II-a ma za zadanie stworzenie i prowadzenie szkoły wyższej oficerskiej (politechnika wojskowa), oraz szkół podoficerskich (zawodowych podoficerów).

Sekcja III-a zajmuje się wszelkimi zagadnieniami pedagogicznymi, związanymi ze szkolnictwem wojskowym, prowadzi Kursy Pedagogiczne dla nauczycieli tych szkół, organizuje samokształcenie oficerów

oraz oświatę wśród wojska za pośrednictwem uniwersytetu żołnierskiego, prowadzi ewidencję i ocenę literatury podręcznikowej, zajmuje się słownictwem (wydaje słownik kieszonkowy wyrazów wojskowych) oraz zagadnieniami, związanymi ze statystyką szkolnictwa, higieną i wychowaniem fizycznym.

Sekcja IV-a prowadzi centralną bibliotekę wojskową (obecnie 20,000 tomów), centralne archiwum i muzeum wojskowe oraz zajmuje się stałym wydawnictwem regulaminów wojskowych i pism periodycznych: „Wiarus” (dla żołnierzy) i „Bellona” (dla oficerów).

Sekcja V-a zajmuje się administracją Księgarni Wojskowej oraz wszelkich wydawnictw i budżetami szkolnymi, organizuje kontrolę finansową oraz prowadzi kancelarię departamentu.

WYKAZ URZĘDNIKÓW DEPARTAMENTU.

(do referentów włącznie).

Jacyna Jan, generał-podporucznik — szef departamentu.

Sekcja I-a Szkół Kadetów.

Latour Józef, gen.-por. — szef sekcji.
Sobieszczański Włodzimierz, rotmistrz — naczelnik wydziału.
Raczyński Władysław, kapitan — naczelnik wydziału.
Śleszyński Wacław, podporucznik — referent.
Pereświat-Soltan, podporucznik — referent.
Kalinowski Edward, podporucznik — referent.

Sekcja II-a Szkół Oficerskich i Podoficerskich.

Romiszewski Modest, gen.-por. — szef sekcji.
Długowski Gerard, pułkownik — naczelnik wydziału.
Liber Kazimierz, pułkownik — naczelnik wydziału.
Krysiński Tadeusz, podporucznik — referent.
Kuczyński Jan, podporucznik — referent.

Sekcja III-a Pedagogiczna.

Zarzecki Lucjan, prof. — szef sekcji.
Wachowski Kazimierz, prof. — naczelnik wydziału.
Chmielowski Aleksy, prof. — naczelnik wydziału.
Korniłowicz Tadeusz — naczelnik wydziału.
Hr. Lubieniecki Zdzisław — starszy referent.
Osmolski Władysław, lekarz-kapitan — starszy referent.
Jaxa-Bykowski, podchorąży — referent.

Sekcja IV-a Historyczno-Wojskowa.

Tokarz Wacław, prof. dr. — szef sekcji.
Pawłowski Bronisław, dr. — naczelnik wydziału.
Lodyński Marjan, porucznik — naczelnik wydziału.

Porwit Marjan, porucznik — naczelnik wydziału.
Różycki Tadeusz, kapitan — naczelnik wydziału.
Machłowski Jan, porucznik — referent.
Wawrzakowicz Eugenjusz, dr. — referent.
Winiarski Władysław, podporucznik — referent.
Daszkiewicz Kazimierz — referent.
Feldstein Tadeusz, porucznik — referent.
Pomarański Stefan, porucznik — referent.
Górski-Nowakowski Czesław, podporucznik — referent.
Bieńkowski Stanisław, podporucznik, referent.

Sekcja V-a Ogólna.

Radecki-Mikulicz Stanisław — szef sekcji.
Drojowski Wacław, podporucznik — naczelnik wydziału.
Borzym Stanisław — starszy referent.
Łaskiewicz Tomasz, podporucznik — referent.
Chrapowicki Józef, podporucznik — referent.
Biernacki Władysław — referent.

Departament mieści się w Warszawie, ul. Królewska № 2.

Ministerstwo Kolei Żelaznych.

W zarządzie kolei żelaznych dla spraw ze szkolnictwem związanych istnieje *Inspektorat szkolny Ministerstwa Kolei* na czele z inspektorem inż. *Władysławem Kalińskim*. Od 1 lipca b. r. inspektorat przemianowany będzie na *Wydział Kulturalno-Oświatowy*, który ma na celu:

- 1) otwieranie szkół ogólno-kształcących powszechnych i średnich;
- 2) otwieranie szkół zawodowych: techniczno-kolejowych i rzemieślniczych specjalnie dla potrzeb kolejowych;
- 3) tworzenie kursów dla przygotowania urzędników kolejowych odpowiednio do 4 wydziałów kolei:
 - a) drogowego: dla przygotowania przodowników i nadzorców drogowych,
 - b) mechanicznego: dla pomocników maszynistów,
 - c) ruchu i telegrafu: pomocników zawiadowców i telegrafistów,
 - d) handlowego: pomocników ekspedytorów;
- 4) otwieranie kursów wieczornych dla analfabetów a także uzupełniających dla chorych (uzupełnianie wykształcenia ogólnego);
- 5) pomoc w płaceniu części wpisów szkolnych za dzieci kolejarzy, uczących się w szkołach średnich;
- 6) otwieranie ochron;
- 7) otwieranie burs dla dzieci kolejarzy.

W każdej z dyrekcji potworzone są *inspektoraty szkolne dyrekcyjne*: warszawskiej dyrekcji przewodnikiem jest inż. Stanisław Kaliński, radomskiej inspektor — vacat.

Obecnie funkcjonują pod zwierzchnim zarządem Ministerstwa Oświecenia szkoły powszechne na stacjach, gdzie szkoły już były otwarte przed wojną:

a) na byłej kolei Warszawsko-Wiedeńskiej funkcjonują szkoły byłego stowarzyszenia urzędników-polaków „Jedność”, a mianowicie po jednej szkole w Warszawie, Utracie, Pruszkowie, Skierniewicach, Kozłuskach, Częstochowie, Sosnowcu. Oprócz szkół b. „Jedności” istnieją szkoły: w Warszawie na Pradze 2 i po jednej: w Małkini, Łapach, Ostrołęce, Kutnie, Łowiczu, Siedlcach i Pilawie. Od nowego roku szkolnego będzie otwartych w tejże dyrekcji około 40 szkół na stacjach.

b) w dyrekcji radomskiej otwarto szkoły: w Granicy, Strzemieszycach, Skarżysku, Dęblinie i projektuje się otwarcie od nowego roku szkolnego jeszcze szkół kilkanaście, o ile znajdą się na nie gmachy odpowiednie, co przedstawia obecnie wielką trudność;

c) w dyrekcji lwowskiej we Lwowie funkcjonuje szkoła (początkowa i wydziałowa) kolejowa wraz z ochronką.

Szkoły średnie 4-klasowe mają być otwarte w Warszawie i Granicy. Tamże będą otwarte szkoły techniczno-kolejowe.

Kursy ogólno-kształcące otwarte: w Skarżysku i Strzemieszycach.

Kursy dla przygotowania urzędników otwarte są: w Warszawie, Radomiu i Skarżysku.

Statystyki uczniów i nauczycieli podać jeszcze nie możemy.

Tow. Akc. Urzędzeń

Szkolnych i Laboratoryjnych

„URANIA”

WYTWÓRNIA: † SKŁADNICA:

Sienna 39. Tel. 77-60.

† Ś-to Krzyska 18. Tel. 222.60.

WARSZAWA.

Jedyna w Polsce **Wytwórnia** mebli szkolnych i pomocy naukowych.

MEBLE SZKOLNE, urządzenia szkół, laboratorji, gabinetów naukowych.

WARSZTATY MECHANICZNE przyrządów fizycznych i chemicznych.

PRZEZROCZARNIA, komplety do pogadarek, pracownie latarń projekcyjnych.

NAUKA HISTORJI POLSKI w OBRAZACH barwnych. Najważniejsze momenty naszych dziejów, wzorowane na mistrzach: Matejce, Kossaku, Grottgerze, Suchodolskim. . Cena za sztukę Mk. 3.50.

TABLICE POGLĄDOWE dla wszystkich szkół zwłaszcza ludowych.

GLOBUSY. MAPY. MATERJAŁY PIŚMIENNE.

Wszelkich informacji udziela biuro. Na zamówienia z prowincji odpowiedź wysyła się odwrotną pocztą.

ADRES: dla listów i depesz: Warszawa „URANIA” Sienna 39.

POPIERAĆ WYTWÓRCZOŚĆ KRAJOWĄ JEST NASZYM OBOWIĄZKIEM!

Bracia THONET

Wynalazcy wiedeńskich mebli giętych

i założyciele tego przemysłu

FABRYKA w Noworadmosku,

Ziemi Piotrkowskiej.

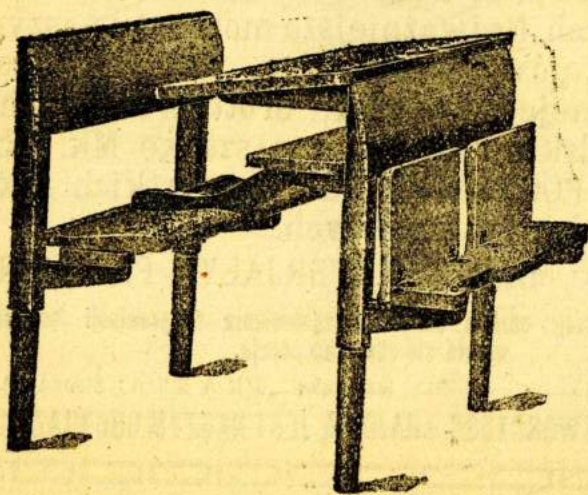
Skład fabryczny:

WARSZAWA

ul. MARSZAŁKOWSKA 141. Tel. 20-21.

polecają nowe, udoskonalone . . .

. ławki szkolne

Ta nowa ławka szkolna, dzięki swej praktycznej i mocnej budowie, została uznana przez fachowców w szkolnictwie za najbardziej odpowiadającą swemu celowi.

Ławki szkolne dawnego typu posiadały tę wielką wadę, że pulpit musiał znajdować się w pewnej odległości od siedzenia, aby uczniowi umożliwić podnoszenie się w ławce. Wskutek tego uczniowie po większej części trzymali się pochyło, zgarbieni, ze szkodą dla swego zdrowia.

W naszej zaś ławce szkolnej siedzenie jest ruchome do podnoszenia, natomiast pulpit zbliżony jest do ucznia w ten sposób, iż **zmusza go do prostego trzymania się, opierania się wygodnie o poręcz ławki.**

Uczeń wstając, nie przeszkadza sąsiadowi swemu, gdyż siedzenie **unosi się cicho i bez wstrząśnięcia.**

Wobec tego, że nasza ławka szkolna zmontowana jest na 2 nogach, bezpośrednio dotykających podłogi, gruntowne więc zamiatanie podłóg, odbywa się bez odsuwania ławek.

Również i kasetki z łatwością dają się oczyszczać, ponieważ boki mają otwarte. Ławki pojedyncze połączone są z sobą między dwoma siedzeniami za pomocą masywnego drewnianego wiązania, które jednocześnie przegradza obydwaj znajdujące się obok siebie siedzenia.

Główne części ławki dla większej trwałości, wykonane są z drzewa twardego, zaś listwy siedzenia oraz siedzenia, kasetki i oparcia z miękkiego.

Wyjątkową zaletą tych ławek jest łatwość ich ustawiania. Za pomocą drewnianego wiązania wszystkie ławki złączone są w jeden blok i dzięki temu unika się wysuwania i poruszania ich, wystarcza tylko pierwszą i ostatnią ławkę przymocować do podłogi.

Ławki są już przez nas zmontowane i numerowane podług sytuacyjnego planu danej klasy, tak że z łatwością dadzą się ustawić w klasie.

W końcu zaznaczamy, że ze względu na niejednakowy wzrost uczniów jednej klasy, zastosowujemy w blokach ławki różnej wielkości.

WYDAWNICTWA
Gebethnera i Wolffa.

	Mk. fen.
BARANOWSKI M. Pedagogika do użytku seminarjów nauczycielskich i nauczycieli szkół ludowych. Wydanie 9-te przygotował dr. I. Majchrowicz.	5 —
BARANOWSKI M. Dydaktyka uzmysłowiona znakami logiki do użytku seminarjów nauczycielskich i nauczycieli szkół ludowych. Wyd. 7-me.	3 —
BOOLE M. E. Przygotowanie dziecka do wiedzy ścisłej. Z ang. przełożyła M. Sadzewiczowa.	3 —
CHLEBOWSKI BR. Rozwój kultury polskiej w treściwym zarysie przedstawiony.	4 —
CHRZĄSZCZEWSKA J. i WARNKÓWNA J. Na wieczornicy I. Podręcznik dla ochraniarek.	4 —
FOERSTER FR. W. dr. Etyka płciowa i pedagogika. Nowe uzasadnienie prawd starych. Przekład z niemieckiego J. J. Rapackiego.	3 —
FORSTER FR. W. dr. O wychowaniu obywatelskiem. Zasadnicze zagadnienia etyki i pedagogiki politycznej. Z II-go, rozszerzonego i przerobionego wydania, przełożył dr. J. Kretz	9 —
FOERSTER FR. W. dr. Szkoła i charakter. Przyczynek do pedagogiki posłuszeństwa i do reformy kalendarza w szkole. Przekład M. Łopuszańskiej.	3 —
GRABOWSKI ED. Podręcznik statystyki.	4 —
LE BON G. dr. Psychologia wychowania. Przekład I. Moszczeńskiej.	4 —
NICOLAY F. Dzieci źle wychowane. Opracował E. Lubowski. Wydanie 2-gie.	3 50
OSTERLOFF W. Wychowanie obywatelskie i oświata powszechna. Z pism współpracowników Komisji Edukacji Narodowej dla seminarjów nauczycielskich i wychowawców.	
PEREZ B. Psychologia dziecka. Trzy pierwsze lata życia dziecka. Przekład M. Dzierżanowskiej. Wyd. 2-gie.	3 50
SPENCER H. O wychowaniu umysłowym, moralnym i fizycznym. Przełożył M. Siemiradzki. Wydanie 6-te.	4 —
SPRAWY SZKOLNE I WYCHOWAWCZE, odczyty wygłoszone w wydziale wychowawczym Tow. hyg. S. I.	3 —

Do cen powyższych dolicza się 10% dodatku drożyznianego.

Książnica Polska

T. N. S. W.

Warszawa, Nowy Świat 69

Telefon 198-81.

poleca następujące wydawnictwa:

	Mk. fen.
POLLAK R. Wyprawa skautów śląskich przez Orawę i Tatrę na Spisz, z przedmową prof. E. Romera. Okładka rysunku W. Witwickiego, na lepszym papierze na zwyczajnym	11 80 9 60
POLSKI ŁAN. Zbiór najnowszych utworów poetyckich, a wśród nich po raz pierwszy niedrukowane utwory Konopnickiej, J. Kasprowicza, L. Staffa	3 20
JAKUBSKI W. W krainach słońca. Książka podróżnicza (ilustr.)	9 60
WISNAR-PIĄTEK. Zasady przyzwoitego zachowania się uczniów szkół średnich z 27 ilustr. W. Witwickiego	— 80
JAMRÓGIEWICZ. Wujaszek fizyk, Kinematograf. Ignas góra. Książeczka ilustrowana dla dzieci	1 70 1 20
JAMRÓGIEWICZ. Maciej Brzoza	1 20
KSIĘGA PAMIĄTKOWA II. Pol. Kongresu pedagogicznego, opr. Jan Kornecki. Część I. Ogólna. Część II. Referaty i dyskusje	1 60 4 80
O SZKOŁĘ POLSKĄ. Protokół obrad Zjazdu nauczycieli w styczniu 1918 r.	4 80
Część II	5 —
KRAJEWSKI W. Kształtmy charaktery	— 60
PANNENKOWA. Kościuszko	— 80
KASPROWICZ J. W rocznicę skonu Kościuszki	— 80
KAPUŚCIŃSKI. Nauka pisania na maszynie	9 60

Ponadto Książnica poleca podręczniki do wszystkich klas szkół średnich, do szkół kupieckich i przemysłowych (podręczniki W. Góry i A. Pawłowskiego), książki dla młodzieży, „Biblioteczkę niemiecką i francuską“, serje wydawnictw p. t. „Wykłady powszechne wszechniczy i politechniki lwowskiej“, serje p. t. „Dydaktyka przedmiotów nauczania w szkole średniej“, zbiór wydawnictw w obronie Kresów naszych p. t. „Prace geograficzne“ pod redakcją E. Romera oraz wspaniały zbiór monografii na kredowym papierze bogato ilustrowanych i ozdobnie oprawionych p. t. „Nauka i Sztuka“.

KSIĄŻNICA POLSKA

T. N. S. W.

Jedynę współdzielcze Stowarzyszenie
Wydawnicze Nauczycielstwa Szkół
Polskich.

Wydaje podręczniki i środki pomocnicze dla wszystkich szkół w Polsce — Ułatwia swym członkom autorom wydawanie ich prac, umożliwia im i wszystkim kolegom korzystną i pewną lokatę oszczędności, usiłuje stać się wzorem kooperatywy polskiej, swoim przykładem porwać najszersze warstwy społeczeństwa, wskazać im drogę odrodzenia ekonomicznego i dobrobytu, a na fundamencie współpracy budować lepszą przyszłość.

**Udział wynosi 30 Mk.
Wpisowe 3 Marki.**

Filja w Warszawie, ul. Bracka Nr. 18-4.

Czynna codziennie od godz. 6—7 wiecz.

Szkoła Muzyczna

M. J. PIOTROWSKIEGO

Warszawa, Al. Jerozolimskie 21

Wykładają: A. Comte-Wilgocka, F. Ciborowska, J. Krajewska,
J. Piekarska, M. Glass-Hertzowa, J. Mieczynska, L. Binental,
S. Kazuro, M. J. Piotrowski, W. Raczkowski.

Kancelarja czynna 12—1 i 4—6.

A TLASY UŁATWIAJĄCE NAUKĘ: Mk.
Cz. Świata (20 map i 12 str. tekstu) wyd. III 4.—
Kraj. Europy (16 map i 14 str. tekstu) wyd. II 4.—
Histor. Polski (12 map na 9 tabl.) wyd. II 3.—
" Czas. starożytn. (24 mapy na 9 tabl.) 4.—
" " średniow. (26 map na 9 tabl.) 4.—
" " nowożytn. (24 mapy na 9 tabl.) 4.—
Cz. Świata i kraj. Europy mn. bez tekstu 1.—
Cz. ŚWIATA b. duży, szczeg. br. karton. 30 20.—

M APY: KRÓLESTWA POLSKIEGO b. duża
(115x155 ct.) najszczególowsza,
z gran. gmin. (na wycz.) 20.—
Król. Polsk. nm. mk. 3, broszur. mała —30
Afryki, Europy, Azji, Ameryki, Austr. fiz. po 2.50
Półkul. mk. 2.50, Okolic Warszawy 1.—
Europy Środkowej (Ziemie Polskie) 1.50
Porównanie gór i rzek m. 6, Europy z 1918 r. 3.—
Europy duża mk. 6. Polski z 1770 r. 6.—

J. M. Bazewicz
Warszawa, ul. Warecka № 10
i we wszystkich księgarniach.

MAPA POLSKI
w trzech zaborach
w granicach 1770 r.
i w innych ważniejszych
okresach historycznych (wielk. 2x1¹/₄ metr.
w 10 kolorach). Obramowa herbami województw.
i banderami b. floty polskiej. Sklejona z 4 ark.
Mk. 50, podkl. 70, z wałk. 95 przesył Mk. 5.

Szkoła muzyczna

KAZIMIERZA FITKAU

w Warszawie,

ul. Krucza 41 m. 24.

S Z K O Ł A
Mechaniczno - Techniczna
i Progimnazjum
ZRZESZENIA NAUCZYCIELI
Pod kierunkiem inż. OLSZEWSKIEGO
Warszawa, Kopernika № 34.

Zadaniem SZKOŁY MECH.-TECHNICZNEJ jest przygotowanie nie tylko techników specjalistów, lecz zarazem wyrobienie ich na inteligentnych obywateli kraju. W tym celu obok przeważającej ilości przedmiotów technicznych uwzględnione zostały nauki ogólnokształcące: religja, język polski, język obcy, historia, ekonomja społeczna.

Program Szkoły Mech.-Technicznej jest rozłożony na 3 lata, odpowiadające trzem rocznym kursom.

Na I kurs przyjmowani są kandydaci, posiadający świadectwo 4 kl. szkoły średniej, lub po zdaniu egzaminu z powyższego zakresu.

Przy Szkole Mech.-Technicznej niezależnie od niej istnieje 4 kl. Progimnazjum (Szkoła Wydziałowa). Program Progimnazjum od r. 1919/20 będzie dostosowany do programu Ministerjum W. R. i O. P. gimnazjum z oddziałem matematyczno-przyrodniczym.

Członkowie Zrzeszenia Nauczycieli S. M. - T. i P. L. Dymitrowicz (rysunki), K. Frass (matematyka), E. Grochowski (matematyka), W. Hołdakowski (polski, geografia Polski), inż. W. Gniazdowski (geometria wykreślna), H. Jaroszyńska (polski, historia), W. Kazańska (arytmetyka, geografia), J. Koziejowska (francuski), inż. J. Olszewski (maszynoznawstwo, części maszyn, dźwignice, kreślenie techniczne), ks. dr. M. Ryniewicz (religia), J. Szejhing (niemiecki), K. Sporzyński (fizyka, chemia), dr. J. Wieliczko (przyroda), inż. R. Zakrzewski (mechanika, wytrzymałość, technologia).

Towarzystwa szkolnego
Sodalicji Marjańskiej

1. **Żeńskie Seminarjum nauczycielskie** podług norm państwowych ze szkołą ćwiczeń i preparandum, pod kierunkiem ogólnym ZOFJI WOŁOWSKIEJ (wice dyrektorka JADWIGA TRZCIŃSKA) Od kandydatek na kurs I-szy wymagane ukończenie 4-ch klas szkoły średniej lub 7 lat szkoły powszechnej. **Piękna № 28** Dom własny w Warszawie
2. **Szkoła Ochroniarek z kursem 2 letnim** **Warszawa, Piękna 28** pod kierunkiem ogólnym ZOFJI WOŁOWSKIEJ (wice dyrektorka FELICJA KAMIENSKA). Od kandydatek na kurs I, jak do Seminarjum wymagane przygotowanie z 4-ch klas, lub 7 lat szkoły powszechnej. Dla nieprzygotowanych — preparandum.
3. **VIII-mio kl. Gimnazjum Żeńskie humanistyczne.** **Warszawa, Piękna 28.** (patrz str. XXVIII)

GIMNAZJUM
M. Kreczmara
w Warszawie — Wilcza 41.

Egzystuje od r. szk. 1907-8. Prócz ośmiu klas normalnych, posiada klasę wstępną i podwstępną. Do klasy podwstępnej przyjmuje się chłopców od 7½ lat skończonych. Egzaminy wstępne odbywają się w końcu maja i sierpnia oraz w początkach stycznia.

Dyrektor Michał Kreczmar.

Wyższa 8 kl. Szkoła REALNA

z Wydziałem
AGRONOMICZNYM

im. E. A. RONTALERA

w WARSZAWIE

ul. Polna № 46.

Telefon № 114-25.

Na wydział agronomiczny przyjmuje się uczniów ze świadectwem z ukończenia czterech klas filologicznych lub realnych.

Uwaga. Na wydziale realnym nadobowiązkowo języki: angielski i łaciński.

ŚREDNIA SZKOŁA LEŚNA

przy Wydziale Leśnym
Centralnego Towarzystwa Rolniczego
w WARSZAWIE,
Plac Trzech Krzyży № 8.

Szkoła założona została w roku 1916 w celu przygotowywania urzędników o średnich kwalifikacjach dla służby wykonawczej w lasach państwowych i prywatnych. Kurs szkoły 3-letni. W programie uwzględniona jest w wysokim stopniu strona praktyczna. Przyjmowani są kandydaci z przygotowaniem 4-klasowym na podstawie egzaminu wstępnego z języka polskiego, arytmetyki, algebry i geometrii w zakresie 4 klas. Od egzaminu tego nikt zwolniony być nie może. Wiek kandydatów nieograniczony. Uczeszczenie na wszystkie wykłady, zajęcia praktyczna i wycieczki obowiązkowe.

Początek roku szkolnego 2 września. Zapisy od 16 sierpnia do 1 września.

Oplata wynosi rocznie Mk. 300. Internatu przy szkole niema.

Wychowawcy szkoły korzystają z ulg przy pełnieniu powinności wojskowej i przyjmowani są na służbę do lasów państwowych.

MĘSKA SZKOŁA FILOLOGICZNA Jerzego FLECKA

WARSZAWA,

Marszałkowska № 111.

(między Złotą i Chmielną).

8-kl. Gimnazjum
 FILOLOGICZNE
 Stefana
 Żuchowskiego

w Warszawie

przy ul. Pięknej № 38

(róg Marszałkowskiej)

Przy szkole

PENSJONAT

DLA UCZNIÓW SZKOŁY

MATERJAŁY PIŚMIENNICZE

poleca

MARY MILL

Warszawa,
 Telefon 41-02.

Marszałkowska № 104.
 wprost dw. Wiedeńskiego.

POLSKIE GIMNAZJUM ŻEŃSKIE REALNE

Marji Pruszyńskiej
 Łódź, ul. Kamienna № 10.

Zakład Naukowy istnieje od 1880-go roku,
 Oprócz przedmiotów w zakres nauk wchodzących, prowadzone są studia literackie, historyczne, pogadanki z dziedziny przyrody, higieny, pedagogiki i psychologii, postępu nauki i jej zastosowania z życiu, nauki handlowe i prace ręczne, dające wychowankom szersze horyzonty.

SZKOŁA MUZYCZNA
 z SOBIESZCZAŃSKICH

Marji Dąbrowskiej

Warszawa, Plac Trzech Krzyży № 13 (I piętro)

fortepian (dyr. Marja Dąbrowska) skrzypce (pr. Kreczmer), śpiew (art. op. pr. Julia Mechówna). Wiolonczela. Gimnastyka rytmiczna. w (Czwartki od 5-6, dzieci od lat 8).

Zapisy od 12-ej do 2-ej.

8-kl. SZKOŁA REALNA

i
 DOM DZIECIECY

FELICJI BUKI

Warszawa,

ul. Orła 11.

Kancelarja otwarta od 4-ej do 6-ej.

8-klasowa Szkoła
FILOLOGICZNA

z klasą wstępną i podwstępną

R. KOWAŃSKIEGO

w WARSZAWIE

Święto-Krzyska № 27

Egzaminy nowych uczni odbywają się przy końcu sierpnia, w styczniu i w czerwcu.

Po skończeniu kursu i otrzymaniu świadectwa dojrzałości abiturjenci nabywają prawa wstępu do wszystkich wyższych zakładów naukowych.

Kursa Stenografji
IGNACY SEKUŁOWICZ

Żórawia 42.

Wykłady dla każdego oddzielnie.

Zapisy codzienie.

Zamiejscowi listownie.

8^{io} klasowe Gimnazjum Filologiczne

L. Lorentza

w Warszawie,

Bracka 18

z programem M. W. i O. P.

Zakład naukowy i wychowawczy.

Szkoła stosuje nowoczesne metody nauczania, posiada specjalną salę przyrodniczą, kinematograf, epidjaskop (globoskop) i t. p. i urządza stałe wycieczki przyrodnicze, geograficzne, historyczne etc. Lokal odpowiada wszelkim wymaganiom higieny. Najnowsze zagraniczne utensylja szkolne.

Ośmioklasowa
WYŻSZA SZKOŁA REALNA

imienia

Tomasza Niklewskiego

w Warszawie,

ul. Złota № 58.

Telefon 237-93.

Klasy przygotowawcze w małych kompletach.

A. Klasa elementarna. Pierwszy rok nauczania. Dla chłopców od lat siedmiu.

B. Klasa przedwstępna. Drugi rok nauczania. Dla chłopców od lat ośmiu.

C. Klasa wstępna. Trzeci rok nauczania. Dla chłopców od lat dziewięciu.

Na życzenie łacina, język angielski lub rosyjski.

Kursa Buchalteryjne

BILANSISTY PALLIERA

urzędnika instytucji handlowych i rządowych b. referenta wydziału bilansowego, nagradzonego złotym medalem i listami uznania różnych instytucji i firm.

Całkowity kurs buchalterji, obejmujący wszystkie dziedziny handlu i przemysłu i gwarantujący bezwzględną samodzielność, 90 marek (ratami). Posady zapewnione.

Warszawa, Nowogrodzka 48 — telefon 282-95 czynny.

**KURSA
 BUCHALTERYJNE
 HENRYKA CHANKOWSKIEGO**

DZIENNE: roczne i półroczne, **WIECZORNE:** półroczne.
 w WARSZAWIE, ul. Królewska № 35, róg Marszałkowskiej.

Na **KURSA C H** wykładane są:

- 1) Buchalterja: handlowa, bankowa, fabryczna, municypalna i rolnicza;
- 2) Korespondencja handlowa polska; 3) Arytmetyka handlowa; 4) Język niemiecki; 5) Korespondencja niemiecka; 6) Język francuski; 7) Korespondencja francuska; 8) Nauka o handlu; 9) Prawo handlowe; 10) Ekonomia polityczna; 11) Towaroznawstwo. 12) Geografia handlowa; 13) Pisanie na maszynach (nową metodą ślepa); 14) Stenografia; 15) Kaligrafja, pismo piękne i ozdobne.

Osoby, zamieszkałe na prowincji, naukę buchalterji handlowej, kancelaryjnej, kameralnej i rolniczej, korespondencji, arytmetyki handlowej, prawa, ekonomji, nauki o handlu i towaroznawstwa mogą przejść sposobem piśmiennym

Na kursach dziennych wykłady rozpoczynają się: roczne w dniu **15 września**, a półroczne w dniu **15 września i 1 lutego**. Na wieczornych w dniu **15 września i 1 lutego**.

Program 25 fen.

INSTYTUT

Leczniczo - Gimnastyczny

i sala do Szermierki

Bolesława Olszewskiego
i **Heleny Mieczynskiej Olszewskiej**

Warszawa, Aleje Jerozolimskie 31, telefon 60-68.

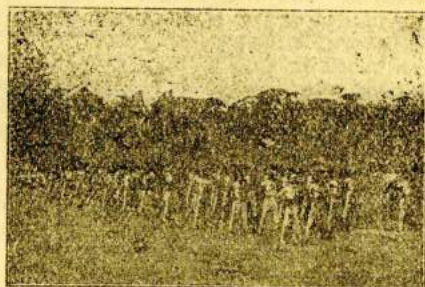
Firma egzystuje od 1870 roku.

GIMNASTYKA SZWEDZKA ZDROWOTNA: komplety, dla młodzieży obojga płci i dorosłych — dobieranie według wieku, siły i usprawnienia.

Godziny popołudniowe.

GIMNASTYKA LECZNICZA: Przy skrzywieniach kręgosłupa, nierównych łopatkach, źle rozwiniętej klatce piersiowej i anemji.

MASAŻE.
wibracyjne

i ręczne
w zakładzie.

Sezon od 1-go
września

do 12-go lipca

Fragment z popisu gimnastycznego w Agricoli.

Koncesjonowane przez Minist. W. R. i Oświecenia Publicznego

Kursa Kaligrafji

i Pisma Ozdobnego

TADEUSZA GŁĘBOCKIEGO

Warszawa,

Hoża 61

Systematyczna nauka kaligrafji i szybkiego pisma.

Pismo okrągłe „RONDO“.

Poprawianie charakteru pisma.

Pismo ozdobne.

Metodyka nauczania kaligrafji.

Wykłady odbywają się od 5 do 8 wieczorem.

Kończącym kurs całkowity wydaje się świadectwa.

UŁATWIONA NAUKA KALIGRAFJI

ułożył T. GŁĘBOCKI
(wydane cztery zeszyty).

POCZĄTKOWA NAUKA RYSUNKÓW

Do użytku szkolnego i domowego w 4 częściach.
ułożył T. GŁĘBOCKI.

Skład główny: w Księgarni S. Fabijańskiego
Warszawa, Królewska № 29.

W druku: „TABLICE KALIGRAFICZNE“ ścienne
układu T. GŁĘBOCKIEGO,
aprobowane przez Polską Macierz Szkolną.

W opracowaniu „WZORY PISMA OZDOBNEGO“.

SPECJALNA Szkoła Stenografji F. K. OŻAROWSKIEGO

w WARSZAWIE
przy ulicy Sadowej № 3, telefon 284-14.

Program:

- 1) Kurs stenografji, obejmującej teorię i wstęp do praktyki, trwa 3 miesiące.
 - 2) Dla dalszego wykwalfikowania się prowadzone są stale przez cały rok t. zw. kursa ćwiczebne o kilku stopniach szybkości.
 - 3) Dwa razy do roku urządane bywają specjalne Kursy Stenografji Parlamentarnej.
Nauka odbywa się zbiorowo i oddzielnie. W tym ostatnim wypadku czas nauki odpowiednio skrócony.
Oprócz tego wykładana jest stenografja w językach obcych.
- Podręcznik:** Wykład stenografji polskiej dla szkół i samouków F. K. Ożarowskiego, Warszawa 1914 rok.
- Biuro stenograficzne** przy Specjalnej Szkole Stenografji przyjmuje stenografowanie wykładów, dyskusji, odczytów i t. p. dla dania praktyki swoim słuchaczom.

Nauka pisania na maszynach. Kurs 3 miesięczny.

W roku szkolnym 1915/16	szkoła	miała	słuchaczy	65
" "	"	"	"	135
" "	"	"	"	150
" "	"	"	"	300

Dział pośrednictwa pracy.

Do pierwszego kwietnia 1919 roku było na posadach w biurach rządowych i przemysłowo-handlowych przeszło 250 słuchaczek i słuchaczy.

Stenografja Ożarowskiego oprócz tego wykładana jest w Warszawie: w Specjalnej Szkole Kupieckiej Zgromadzenia Kupców, na Kursach Ekonomiczno-Handlowych Zgrom. Kupców (wykl. autor), w Szkole Handlowej Lebkowskiego (wykl. p. Białkowska), w Szkole Dziennikarskiej T. K. N. (wykl. autor), na Kursach Stenografji Czerniakowej. W Płocku: 2-ch gimnazjach 8-klasowych (wykl. p. Tułodziecki), w Poznaniu: W. Stow. Młod. Kupców (wykl. redaktor Chmielewski).

Kierownik Szkoły
F. K. Ożarowski.
Stenograf Rady m. st. Warszawy.

Założone w r. 1906.

KURSA
HANDLOWE i JĘZYKÓW OBCYCH
pod kierunkiem
GRACJANA PYRKA
(Warszawa, Ś-to Krzyska № 17)

Wykłady w kompletach i lekcje oddzielne.
Programy na żądanie. Opłata w ratach miesięcznych.

Szkoła plastyki rytmicznej i muzyki S. i T. WYSOCKICH

Warszawa, Długa 19 (przy Miodowej)

Wydział I-szy obejmuje całokształt systemu Jaques-Dalcroze'a i przeznaczają się dla dzieci, młodzieży i dorosłych.

Wydział II-gi jest to seminarjum muzyczne, przeznaczone dla miłośników muzyki i mające na celu pogłębić ich muzykalność, usystematyzować i uzupełnić dotyczące wiadomości, a niekiedy wywołać i odpowiednio skierować iniejatywę twórczą.

Wydział III-ci podaje kurs początkowego nauczania muzyki, który ma przyjsć z pomocą nauczycielom wzgl. wychowawczyniom w ich trudnym zadaniu rozbudzania i pielęgnowania muzykalności w dzieciach, tem trudniejszym, że nie mającym dotąd wypróbowanych skutecznie wzorów i pozbawionem często najprymitywniejszych pomocy naukowych.

Skład pedagogiczny: p. T. Wysocka (rytmika, plastyka, solfeż), p. Fr. Brzeziński (najpotrzebniejsze wiadomości o muzyce), p. K. Kleszczyński (śpiew chóralny), p. St. Wysocki (zbiorowe lekcje fortepianu, dydaktyka początków muzyki).

8-kl. Wyższa Szkoła
REALNA
T. SADKOWSKIEGO
 Warszawa, Leszno 84.

STENOGRAFJA
 Systemu Stoltze-Schrey'a
 Jest najbardziej rozpowszechniona w Europie.
 Jest najlepsza w nauce i w zastosowaniu.

ŚWIEŻO WYSZŁY Z DRUKU:

1. Podręcznik stenografji polskiej.
2. Ćwiczenia stenograficzne.
3. Słowniczek skrótów specjalnych, w opracowaniu
 St. Hameryka.

Wykłady stenografji STOLTZE-SCHREY'A.

W WARSZAWIE:

na kursach H. CHANKOWSKIEGO i autora
Wielka 30 m. 7.

Nadto w Poznaniu, Gnieźnie, Łodzi, Piotrkowie, Sosnowcu
 i innych miastach.

Szkoła Chemiczna
 z programem wyższych szkół chemicznych.
 w Warszawie, Marszałkowska № 99.

Kurs nauki 2-letni (4 semestr.).

Warunki przyjęć dla płci obojga: świadectwo 6 kl. lub
 egzamin wstępny.

Semestr zimowy rozpoczyna się 15-go września, semestr letni — 15 marca.

SZKOŁY
T. Łebkowskiego

z internatem dla uczniów własnych i obcych
 Wspólna № 24 (róg Kruczej).

6-kl. HANDLOWA

Kandydaci z 3-kl. wykształceniem przyjmowani być mogą
 do kl. IV bez egzaminu.

2 kl. PRZYGOTOWAWCZA

przyjmuje chłopców w wieku od lat 7 bez umiejętności pisania
 i czytania, przygotowuje w zakresie pierwszych 3 klas szkół
 średnich.

WIECZORNE KURSA MATURALNE

dla dorosłych płci obojga, przygotowujące również do egzaminów na
 świadectwa z klas 4 i 6. System szkolny.

Przyjmuje się zapisy i na poszczególne przedmioty:
 Zapisy i informacje od 15 maja do 15 czerwca, od 15 sierpnia do 15 wrze-
 śnia oraz od 15 grudnia do 15 stycznia. Egzamina od 1 września i od 1 stycznia.

CZERNEGO

Kursa języków obcych
 (angielski, francuzki i niemiecki)

w WARSZAWIE

ul. ZŁOTA 59-a przyjm. 1—3 i 8—9.

PROGIMNAZJUM MĘSKIE
Z INTERNATEM

B. MUSZYŃSKIEGO

WARSZAWA, WIELKA 57 (obok Hotelu Polonja)
Przyjmuje zapisy uczniów do kl. 7 przedwstępnej, wstępnej, I,
II, III i IV codziennie od 10 r. do 3 p. p.
Progr. egzam. warunki i inne dowiedzieć się można w kancelarii szkoły.

8⁻¹⁰ kl. GIMNAZJUM

1) Męskie 2) Żeńskie

„ASCOLA“

Warszawa, Tłomackie 9.

Telefon 116-35.

Założ. Tow. „ASCOLA“ Dyrektor S. Weinberg.

8-kl. Żeńskie

Gimnazjum Filologiczne
CECYLJI GOLDMAN-LANDAUOWEJ

Warszawa, Przejad № 5.
TELEFON № 3-90 (przedwojenny).

GIMNAZJUM ŻEŃSKIE
M. SŁOŃSKIEJ

Praga, ul. Targowa № 37 w Warszawie.

Podstawę wychowawczą stanowi grupa nauk humanistycznych z wykładem łaciny od klasy III-ciej.

Program równorzędny z programem szkół męskich tegoż typu.

Egzaminy przedwakacyjne 3 i 4 czerwca.

Zapis nowych i dawnych uczennic od 15 sierpnia. Rozpoczęcie roku szkolnego 1 września.

8-kl. GIMNAZJUM

im. Adama Mickiewicza

W Kielcach, Hipoteczna № 16.

Marji Krzyżanowskiej.

Program humanistyczny z łaciną. Zadaniem szkoły jest wychowanie religijno - narodowe obok równomiernego rozwoju umysłowego, fizycznego i estetycznego.

Szkoła istnieje lat piętnaście.

Przy szkole PENSIJONAT.

Średnie Szkoły Żeńskie.

8 kl. Szkoła Filologiczna	Sabiny Tegazzo-Chmielewskiej, Krakowskie-Przedmieście 6.
8 kl. „ „	Józefy Gagatnickiej — Senatorska 30.
8 kl. „ „	Haliny Gepnerówny — Moniuszki 8.
8 kl. „ „	Reginy Gaczeńskiej i Eweliny Kacprowskiej — Chłodna 15.
8 kl. „ „	Pauliny Hewelkówny, Marszałkowska 122.
8 kl. „ „	Anieli Hoene-Przesmyckiej, Mazowiecka 4.
8 kl. „ „	Julji Jankowskiej - Statkowskiej — Nowogrodzka 58 (róg Platerówny dawn. Leopoldyny).
8 kl. „ „	Wiktorji Jędryczkowskiej, Elektoral na 11
8 kl. „ „	Anny Jakubowskiej utrzymywanej przez Spółkę Nauczycielsko-Rodzicielską Plac Trzech Krzyży 18.
8 kl. „ „	Stefanji Kaczorowskiej — Złota 47.
8 kl. „ „	Zofji Kudasiewicz-Koltonickowej — Koszykowa 11 B.
8 kl. „ „	Zofji z Wróblewskich - Kurmanowej — Bracka 9.
8 kl. „ „	Kazimiery Kochanowskiej — Złota 38.

8 kl. Szkoła Filologiczna	Władysława J. Lange — Senatorska 6.
8 kl. Wyższa Realna	Marji Lipskiej — Leszno 50.
8 kl. Szkoła Filologiczna	Zofji Łabusiewiczówny — Kępa 17 na PRADZE.
8 kl. „ „	Marty Łojkówny — Nowowiejska 21.
8 kl. „ „	Krystyny Malczewskiej — Marszałkowska 80 (Wspólna 41).
8 kl. „ „	Zofji Matyskowej — Ś-to Krzyska 35.
8 kl. „ „	Cecylii hr. Plater-Zyberkówny. Piękna 24.
8 kl. „ „	Janiny Popielewskiej i Janiny Zdziennickiej — Bagatela 15.
8 kl. „ „	Wandy Posseltówny — Chmielna 80.
8 kl. „ „	Leonji Rudzkiej — Zielna 13.
7 kl. Szkoła Realna	Marji Rybickiej — Piękna 62.
Progimnazjum Żeńskie	Heleny Rzeszctarskiej — Warszawa-Praga, Konopacka 4.
8 kl. Szkoła Filologiczna	Zofji Sierpińskiej — Marszałkowska 63.
8 kl. „ „	Jadwigi Sikorskiej — Al. Ujazdowskie 40 róg Placu Trzech Krzyży.

8 kl. Szkoła Filologiczna	Emilji Sztejnbokowej — Mazowiecka 12.
7 kl. „ „	Zofji Stiche — Żórawia 9.
8 kl. „ „	Jadwigi Taczanowskiej — Marszałkowska 149.
8 kl. „ „	Marji Taniewskiej — Marszałkowska 153.
8 kl. Gimnazjum	Tow. Szkoły żeńsk. dawn. M. Tolwińskiej — Św. Barbary 4.
8 kl. „ „	Janiny z Dowgiałłów Tymińskiej (dawn. Anny Jasieńskiej) ul. Traugutta 8 i 6
7 kl. „ „	Marji Turkiewiczówny — Chmielna 48.
8 kl. „ „	Antoniny Walickiej — Krucza 44.
7 kl. „ „	Adeli Waligórskiej, Pl. Trzech Krzyży 8.
7 kl. „ „	Tow. Dzieci Marji pod kier. Zofji Wólowskiej — Piękna 28.
8 kl. „ „	Jadwigi Zaborowskiej — Chłodna 68.

Seminarjum Nauczycielskie Żeńskie

pod kierunkiem

Walentyny Strumfówny

Warszawa, ul. Zielna № 21.

Kurs 4-letni z przygotowawczym. Na kurs I przyjmowane są uczennice po ukończeniu pełnej szkoły powszechnej (4 kl. szkoły średniej) lub po złożeniu odpowiedniego egzaminu. Na kurs III wymagane jest ukończenie 6 klas szkoły średniej. Na IV — klas 7.

Seminarjum jest zakładem wychowawczym. Kładzie się silny nacisk na przygotowanie sumienne zawodowe oraz na wyrobienie ducha obywatelskiego.

ZAKŁAD GIMNASTYKI

Rytmicznej, Oddechowej, Solfeggio

(Metoda Jaques-Dalcroze'a)

Franciszki Kutnerówny

Dla dzieci, młodzieży i dorosłych.

Warszawa, Mokotowska 73 m. 9,

Zapisy od 3—5.

8 - klasowe Gimnazjum Żeńskie
i Seminarjum Nauczycielskie Żeńskie

T. BUSZÓWNY

w Częstochowie ul. Jasnogórska 24.

Wyższe Kursy Pedagogiczne dla Kobiet

dawniej pod kierunkiem Jana Milkowskiego
a obecnie prowadzone przez Zrzeszenie Wykładających
zostają z rokiem 1919/20 przekształcone na

Instytut Nauczycielski,

mający na celu przygotowanie nauczycielek dla szkół
średnich i wyższych oddziałów powszechnych

2 wydziały: językowo-literacki i historyczny.

Oprócz przedmiotów specjalnych — szerokie uwzględnienie
teorii, metodyki i praktyki pedagogicznej. Kurs 3 letni.
Wykłady w godzinach popołudniowych. Od kandydatek
wymagane świadectwo z ukończenia szkoły średniej.

Początek roku szkolnego dn. 15 września.

Sekretariat otwarty do dnia 1 lipca od dn. 1 września
w godzinach poobiednich od 3 i pół — 7.

Informacje i programy na miejscu.

Wilcza 5, róg Marszałkowskiej.
w Warszawie.

8-kl. Gimnazjum Żeńskie

Instytutu Pedagogicznego W. W. P.
(dawniej J. Popławskiej)

Warszawa, Polna 30.

Dom w ogrodzie. Klasa wstępna koedukacyjna.
Kierowniczką Justyna Dobek.

Zakład Naukowy Żeński

Heleny Filskraut

Warszawa, Nowolipki № 30.

8-kl. Gimnazjum Filologiczne

z oddziałem freblowskim i internatem

**HELENY
MUCHA - Szpryngerowej**

W WARSZAWIE

Zielna № 15, Sienna № 5/7,

Wielka № 70 (wejście tylko dla stałych ucznie).

7-kl. Gimnazjum Żeńskie

Marji Rubinstein - Dikstejnowej

w Warszawie, Leszno № 19.

8-MIO KL. GIMNAZJUM FILOLOGICZNE

ŻEŃSKIE

F. MIRLASOWEJ

WARSZAWA, DŁUGA 50 (PASAŻ SIMONSA).

Zakład Freblowski

z oddziałem przygotowawczym

Kursy pedagogiczne dla ochraniarek i freblanek

Róży Pomerancówny

Warszawa,

Karmelicka 25.

ŚREDNI ZAKŁAD NAUKOWY

ŻEŃSKI

Sz. Ajzenberg

WARSZAWA,

DZIKA № 5.

Średni Zakład Naukowy Żeński

L. Majznerówny

Warszawa,

Kupiecka 16.

7-mio klasowy

Zakład Naukowy Żeński

Emilji Winawer

Warszawa,

ul. Twarda № 6.

Gimnazjum Żeńskie Filologiczne

Felicji Zysfeldowej

Warszawa,

Nowolipki № 22.

GIMNAZJUM ŻEŃSKIE

FILOLOGICZNE

Emilji Perkahlowej

w Warszawie,

Plac Grzybowski № 7.

Gimnazjum Żeńskie Filologiczne

P. ZAKSOWEJ

Warszawa,

Miodowa № 15.

8-klasowe Żeńskie
Gimnazjum Filologiczne
R. PERŁA-LUBIŃSKIEJ
 Warszawa, Ceglana 7.

7-mio klas. Gimnazjum Żeńskie
 FILOLOGICZNE
E. TURYNOWEJ
 Warszawa, Ś-to-Jerska 16.

7-io klasowe
Gimnazjum Żeńskie Filologiczne
Marji Zenenbaumowej
 Warszawa, Ś-to Jerska 22.

4-klasowa Szkoła Koedukacyjna
C. Szapirowej
 Warszawa,
 Plac Trzech Krzyży № 11 (Wspólna № 2)

7-mio Klasowe Żeńskie Gimnazjum Filologiczne

Rozalji Nachtigall

w Warszawie.

Muranowska № 16.

7-mio klasowe Gimnazjum Filologiczne Żeńskie
 z klasami wstępnymi A. B. C. i internatem

CECYLJI BROJDO

Warszawa, Dzielna № 20 m. 26 i 27.

8-mio klasowe Gimnazjum Filologiczne Żeńskie

ZOFJI KALECKIEJ

w Warszawie.

Nowolipki 25.

Zakład Fręblowski
NATALJI NAJMANÓWNY

Warszawa, Twarda № 21 m. 14 (I piętro)
 w lokalu, urządzonym według wszelkich wymagań higieny,
 Pogadanki, zabawy, gimnastyka, śpiew i slōjd,
 Na żądanie muzyka, Zapisy codzienne,

Szkoła Koedukacyjna
Stanisława Rosenberga

Warszawa. Rymarska 6.

Przyjmuje dzieci w wieku od lat 6 bez umiejętności czytania i pisania. Szkoła przygotowuje w zakresie pierwszych 4 klas szkół średnich.

8-mio Klasowe Gimnazjum Żeńskie
Humanistyczne

Ł. Strauch - Szlezyngierowej

Warszawa.

Ś-to Jerska 18.

8-mio klasowe Gimnazjum Filologiczne Żeńskie

F. POSNEROWEJ

Warszawa.

Twarda 27.

Szkoła Kroju i Szycia
Pracownia sukien i okryć damskich

Marji Heleny Gałeckiej

Mistrzynie Cechowej.

Warszawa, Nowogrodzka 39 m. 5.

Tel. 166-45.

Szkoła Freblowska

Wandy Foltąńskiej

Warszawa, Złota № 41.

Przyjmuje dzieci od lat 3-eh — 7-miu.

Prędko i pięknie pisać

uczy

kaligraf B. BERMAN

w ciągu 15 lekcji

Warszawa.

Elektoralna 56.

Szkoła i Pracownia
Artystyczno - Rękodzielnicza

egzystująca od lat 30-tu

L. STROŃSKIEJ

Warszawa. Marszałkowska № 91.

Świeżo zaprowadzony dział sztuki dekoracyjnej, pierwszy raz w kraju, dekorowania metali z emaljowaniem, dekorowanie skór i malarstwa na szkle bez wypalania, oraz wszystkie działy, jakie są znane zagranicą.

Kursy artystyczno - rękodzielnicze

Bronisławy Stopczykowej

w Warszawie, Hoża 64.

Specjalny kurs robót nauczycielskich.

Introligatorstwo, koszykarstwo, hafty, koronki. słój, krój, szycie, guzikarstwo ręczne, wyroby włóczkowe, rysunki, malarstwo, sztuka stosowana, zdobnictwo ludowe, snycerstwo metalo-plastyka, wyroby z drzewa i t. p.

Szkoły początkowe przygotowawcze IV - oddziałowe

J. Anders-Puhaczewskiej Czackiego 9.

Z. Ronthalerowej Bracka 23.

Przyjmują dzieci od lat 7-iu nie umiejące czytać i pisać.

Kursa Niemieckiego Nawratil - Borycka

Warszawa, Marszałkowska № 74.

Zakład Freblowski

i Kursy dla freblanek, bon, ochroniarek

N. Wierzyńskiej

Warszawa, Marszałkowska 35 m. 10 na parterze

Zakład urządzony według ostatnich wymagań higieny.

Zajęcia z dziećmi odbywają się pod troskliwym dozorem samej przełożonej.

Pierwszorzędna

Szkoła Kroju, Szycia i Modelowania Wandy Gogólskiej

Mistrzynie Cechu Warszawskiego

w Warszawie ul. Bracka № 11 m. 1.

Kursy kroju wykładane są systemem angielskim i francuskim. Nauczycielskie wyższe domowe teoretycznie i praktycznie.

Szkoła Kroju

Odnaczona wszechświatową sławą najwyższa szkoła kroju **Pilniakowskiej**, mistrzyni, członkini Akademii paryskiej, autorki wielkiego, najnowszego wynalazku: metody kroju bez poprawek. Najłatwiejszym sposobem wyuczam w krótkim czasie na directrice pracowni. Za tak wielki wynalazek kroju zostałam nagrodzona przez sędziów na wystawach wszechświatowych złotymi medalami, dyplomami: w Paryżu, Medjolanie, Warszawie, Akademii Paryskiej. Wykłady kroju angielskiego ulepszonych są tylko w mojej szkole. Wyzwalam podmistrzynię. Patenty cechowe Warszawskie. Metodę dostać można w szkole kroju, Warszawa, **Aleje Jerozolimskie 43**, lub w księgarni Gebethnera.

Szkoła Kroju i Szycia

pracownia sukien i okryć damskich
Mieczysławy Głinojeckiej.

Mistrzyni Cechowej, Członkini Paryskiej Akademii
nagrodzonej złotymi medalami

Warszawa, Szpitalna 5 m. 16. Telefon 150-39.

Zapisy uczenie na kursa wyższe, niższe i średnie. Kończącym patenty
cechowe na podmistrzynię i mistrzynię.

Szkoła początkowa i freblowska

Magdaleny Szatkowskiej

(dawniej Haliny Tarnowskiej)

w Warszawie

ul. Hoża № 50.

Przyjmuje dzieci od lat 3 do 10.

W programie uwzględnione najnowsze metody nauczania.

Szkoła Przygotowawcza 2-oddziałowa

ZOFJI OLENDZKIEJ

Warszawa.

Warecka 15 m. 7.

Przyjmuje dziewczęta i chłopców od lat 7-miu, nieumiejących
czytać, ani pisać — przygotowuje do klasy wstępnej i I szkół
średnich.

Za poprawną metodę
kroju

Egzystuje 26 lat

Za pracę i postęp ucze-
nic, ujawnioną robotami

Wyższa Szkoła Kroju i Szycia

Mistrzyni Cechowej

S. Skwareckiej

Nowogrodzka 9 m. 4.

Odnaczona Paryskim dyplomem oraz nagrodzona na wystawie włóknistej
konfekcji krawieckiej 2-ma złotymi medalami w Warszawie.

Przyjmuje uczennice na świadectwa cechowe i prywatne.

P. S. Fasony bibułkowe sukien. okryć i garderoby
dziecięcej.

Biuro Nauczycielskie

KARPIŃSKIEJ

w Warszawie, ul. Sienkiewicza № 4.

tel. 120-82.

Poleca: nauczycielki, nauczycieli, wychowawczynie, bony, gospodynie,
panny służące. Cudzoziemki.

Szkoła krawiecczyny, bielizny i haftu

pod kierunkiem

Mistrzyń Cechowych

wyucza dokładnie kroju i szycia
Prowadzi jednocześnie pracownię krawiecczyny i bielizny

H. ZBRANIECKA

Warszawa.

Krakowskie Przedmieście 6.

8-io klasowe Gimnazjum Żeńskie

Zjednoczenia Nauczycieli

w Warszawie.

Rymarska № 12.

(wszystkie klasy czynne).

8-io klasowy Filologiczny

Zakład Naukowy Żeński

Fryderyki Thalgrünowej

(egzystujący od 1866 r.)

Warszawa. Plac Krasińskich 6/8.

Progimnazjum Filologiczne

z klasami: **podwstępną i wstępną**

I. Wyrzykowskiego

Warszawa, Krochmalna 48.

(róg Żelaznej).

Szkoła Kroju i Szycia

Heleny Cichockiej

Mistrzynie Warszawskiego Cechu Krawców

Warszawa, Niecała 8.

Kursa prywatne i na patenty cechowe. Zapisy codziennie.
Ceny przystępne. Przy szkole pracownia sukien i form
papierowych.

Wyższa 8-io klasowa

Szkoła Realna KAZ. NAWROCKIEGO

Warszawa, Marszałkowska 151.

Pierwsze w Polsce

Kursy Sztuki Kinematograficznej

Kancelarja, Sala wykładowa
Biuro wytwórni, laboratorium
i wynajmu

„KINOFILM”

WARSZAWA

Marszałkowska 139 tel. 192-47.

Kurs teoretyczny i praktyczny z udziałem w obrazach sezonu.

Słuchacze i słuchaczki kursów dramatycznych i wogóle szkoły aplikacyjnej płacą połowę wpisu. Osoby wyjątkowo uzdolnione mogą być zwolnione od wpisu.

Kancelarja czynna codziennie od 12 do 4 po poł.

Znana Szkoła Kroju i Szycia

Zaszczycona najwyższą nagrodą „Grand Prix“ złotymi medalami

A. Lewańskiej-Wiśniewskiej

Mistrzyni cechowej
WARSZAWA, NIECAŁA № 12.

Zapisy codziennie na kursy wyższe i domowe, patenty cechowe podmistrzowskie, mistrzowskie dające prawo otwierać szkoły pracownie, nieczasowym godziny wieczorowe, kończącym korzystne posady.

Szkoła Realna Żeńska

Marji Przybyłowskiej

w Hrubieszowie.

Egzystuje od r. 1916. W bieżącym roku szkolnym czynne są klasy: wstępna, I-a, II-a, III-a i IV-a. Z początkiem nowego roku szkolnego zostanie otwarta kl. V-a. Program wykładów zgodny z programem szkół realnych męskich. Wysokość wpisowego: w kl. wstępnej 450 k. w kl. I, II, III i IV-ej—500 kor. w kl. VI-ej — 600 kor.

Najlepszym na prowincji
miejscem ogłoszeń dla wszelkich zakładów
naukowych jest

„Ziemia Lubelska”

Największe, najpoczytniejsze pismo prowincjonalne. Jedyny na prowincji dziennik wychodzący dwa razy dziennie.

Lublin, ul. Kościuszki № 8.

Ogłoszenia wprost do administracji lub do któregośkolwiek biura ogłoszeń.

8-klasowa

Szkoła Realna Zrzeszenia

Nauczycieli

im. Hetm. Jana Zamojskiego

w Lublinie ul. Ogrodowa № 10.

Do klasy wstępnej przyjmowani są uczniowie od 8 roku życia. Program nauk jest do nabycia w kancelarii szkoły. Opłata szkolna wynosi rocznie: w kl. wstępnej 400 kor. w kl. IV-ej po 500 kor. w klasach V—VIII po 600 kor.

Zakład Naukowo-Wychowczy (*Freblowski*)

Szkoła dla ochroniarek

Marji Papiewskiej i S-ka

w Lublinie.

Zakład, istniejący od lat 26 i urządzony na wzór pierwszorzędnych zakładów tego typu w Belgji i Szwajcarji (Institut Rousseau) przyjmuje dzieci od lat 3. Przy zakładzie freblowskim oddział nauczania (przygotowanie dzieci do szkół średnich męskich i żeńskich do kl. I włącznie). Szkoła dla ochroniarek (kurs II letni) przygotowuje uzdolnione kandydatki, mogące samodzielnie prowadzić naukę dzieci w ochronach i kompletach.

8-io klasowe Gimnazjum Filologiczne Żeńskie

AL. RADZIKOWSKIEJ

Lublin.

Ul. Królewska № 15.

Prywatne Seminarjum Nauczycielskie imienia Szymona Konarskiego
w Lublinie, gmach Szkolny przy Katedrze.

W roku 1919-20 kursy I i II męskie: III i IV koedukacyjne.

Kursy I i III według programu 5-letniego rządowego; IV według 4-letniego. Na kurs I przyjmuje się kandydatów z przygotowaniem 6-klasowej „Szkoły Powszechnej” lub odpowiedniej innej, na mocy świadectwa lub egzaminu wstępnego.

Żeńska 5-o klasowa Szkoła Handlowa Przemysłowa
ul. Szopena № 1 w Lublinie.

Program. Wykształcenie ogólne w zakresie 5-ju do 6-u klas szkoły średniej. Wykładane przedmioty ujęte są w całość skończoną: w 4-ej i 5-ej klasie specjalizacja na instruktorki zawodowe, oraz pracownice następujących zawodów: Handlu, Bielizniarstwa, Krawiecczyzny, Haftu, Pończosznictwa, Introligatorstwa, Kwaciarsstwa.

Właścicielka szkoły, Regina Sroczyńska-Ptaszyńska.

Państwowe Seminarjum Nauczycielskie Żeńskie
Lublin, Gmach Katedralny I p.

dotychczas 4 letnie, od roku szkol. 1919/20 będzie 5-letniem. Świadectwo ukończenia seminarjum uprawnia do objęcia stanowiska nauczyciela tymczasowego w szkołach powszechnych.

W rękach każdej nauczycielki znajdować się winien

PRZEGLĄD KOBIECY

dwutygodnik społeczno-polityczny, poświęcony sprawom kobiecym pod naczelną redakcją

Ireny Śliwickiej

przy współudziale wybitnych piór kobiecych stolicy i prowincji.

Redakcje i przedstawicielstwa: Warszawa, ul. Hoża 9, Kraków, ul. Zwierzyniecka 30, Lublin, ul. Kościuszki № 8.

Prenumeratę kwartalną w kwocie 14 kor. lub 9 marek, należy wysłać wprost do admistracji: Lublin, Biuro „Reklama” ul. Kościuszki № 8, lub wpłacać w którejkolwiek polskiej księgarni.

Przez Ministerstwo Oświaty i Wyznań Koncesjonowane

Kursy Maturalne w Lublinie

Kursy dzielą się na:

jednoroczne filologiczne,
jednoroczne realne
i dwuletnie filologiczne.

Specjalne uwzględnienie byłych wojskowych.

Nauka wieczorowa.

Ogrodowa 10.

SZKOŁA MUZYCZNA

im. **STANISŁAWA MONIUSZKI**

TOW. MUZYCZNEGO w LUBLINIE.

LUBLIN, Kapucyńska 7 — Gmach Teatru Wielkiego

Klasy: fortepianu, skrzypiec, wiolonczeli, śpiewu solowego, organu, instrumentów dętych, teorii, harmonji, historii muzyki, chórów, solfeggia.

Początek roku szkolnego 10 września, koniec 15 czerwca.

Dyrektor Szkoły oraz Tow. Muz. **Janusz Miketta**.

KSIĘGARNIA — ANTYKWARNIA

i MATERJAŁY PIŚMIENNE

St. Naramowskiego

LUBLIN, Królewska 6, obok Bramy Krakowskiej

Księgarnia

Skład papieru, materiałów piśmiennych i rysunkowych.

B-cia S. i M. KESTENBERG

Lublin, Krakowskie-Przedmieście 54.

Księgarnia

Skład nut i materiałów piśmiennych

FABJANA FOREMA p. f. „S. CEDERBAUMA”

W LUBLINIE, Krak.-Przedmieście 25 — Hotel Saski.

POLECA KSIĄŻKI SZKOLNE, BELETRYSTYKĘ, PEDAGOGIKĘ MUZYCZNĄ i PRZYBORY SZKOLNE.

Księgarnia Lubelska
Karol Majewski

LUBLIN, Krakowskie-Przedmieście 17.

Księgarnia
Kazimierza Kotlarskiego

W LUBLINIE.

Poleca podręczniki do wszystkich zakładów naukowych.

KSIĘGARNIA LUDOWA
 W LUBLINIE. ul. Ś-to Duska 10.

Sprzedaż książek ludowych, rolnych, pocztówek, materiałów piśmiennych i podręczników szkolnych.

Przyjmuje zamówienia na biblioteczki wiejskie.

Atrament czarny i kolorowy, kajety, obsadki, ołówki, stalówki, papier listowy, prośbowy, pakowy i inne, koperty, guma arabska, klej do papieru, guma do ścierania.

Kalendarz kieszonkowy, ścienny, książkowy.

A. KOŁTON

LUBLIN — Przedm.-Wieniawa, ul. Leszczyńskiego

WSZELKIE OGŁOSZENIA SZKÓŁ, KSIĘGARNI, SKŁADÓW PAPIERU TANIO i SOLIDNIE ZAŁATWIA

Biuro „REKLAMA”

LUBLIN, ul. Kościuszki № 8.

Właściciele: Franciszek Głowiński i Albin Kozłowski.

Polska Szkoła Zawodowa Żeńska

LUBLIN, Lipowa 3.

Kurs Handlu Sklepowego. Pudełkarstwo. Jntroligatorstwo.
 Nowe działy od września 1919 roku. Kurs dwuletni.

Księgarnia - Antykwarnia
J. CHOLEWIŃSKIEJ

LUBLIN, Krak.-Przedmieście 23 (Hotel Angielski)

Posiada na składzie w większych ilościach dla szkół Pomoce szkolne i naukowe, tablice ścienne, obrazy, liczydła, globusy, wzory rysunkowe, modele anatomiczne.

MATERJAŁY PIŚMIENNE i PRZYBORY BIURKOWE.

Orzełki i odznaki narodowe. Marki do zbiorów.

8^{-io} Kl. Szkoła Handlowa Żeńska

LUBLIN,

ul. Namiestnikowska № 37.

Pierwsze
i najtańsze
źródło!!

Kajety,
Stalówki,
Ołówki,
Papiery kancelaryjne,
Atramenty i tusze,
Gumy do wycierania,
Blok notesowe,
Kalendarze,
Księgi Handlowe,
Pocztówki i t. p.

Hurtowy skład papieru i materiałów piśmiennych
oraz wydawnictwo kart pocztowych

A. J. OSTROWSKI

Łódź, Piotrkowska 55.

Filja w Warszawie, Bielańska № 18.

Kajety, stalówki, ołówki, guma do wycierania, atramenty i tusze, papiery kancelaryjne i listowe, księgi handlowe, księgi gospodarskie, albumy do pocztówek, do poezji i fotografii. Materiały rysunkowe, Rajzbrety, Rajszyny Ekierki, Krzywiki, Rajscagi.

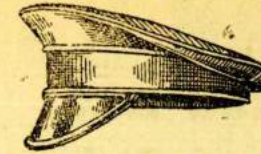
POLECA

Skład Papieru i Materiałów Piśmiennych

oraz **Drukarnia**

J. M. L. IPIŃSKI

Łódź, Piotrkowska 52 róg Dzielnej, tel. 24-62.

Istniejąca od 1862 roku.

Fabryka Czapek i Kapeluszy

Antoniego Łuczyna

w Warszawie,

Podwale 2.

Poleca: Czapki studenckie dla wszystkich wyższych uczelni,
uczniowskie, sportowe i cywilne.

Ceny umiarkowane.

Przepisywania

nauka pisania na maszynach

tłumaczenia

Janina Beniszówna

Warszawa, Hoża 66 m. 9.

**Księgarnia,
Skład Nut
i Salon Sztuki**

„Książka i Sztuka“

Księgarnia Wydawnicza.

**Biuro w Warszawie
Marszałkowska 42/2.**

**Łódź
ul. Benedykta 3.
Skrzynka pocztowa 36.**

PIERWSZORZĘDNE KAUCJONOWANE
Biuro Rekomendacji Pracy
z udziałem pedagogicznym

„Z A Ł Ę S K I“

Warszawa, ul. Czackiego № 11 tel. 128-45

POLECA:

Nauczycielki z muzyką i językami. Nauczycieli, Guwernerów, Cudzoziemki wszelkiej narodowości z muzyką i śpiewem Bony polki i cudzoziemki. Freblanki. Nauczycielki muzyki i t. p.

Cudzoziemki sprowadzamy z własnych biur zagranicznych.

Tel. 60-38. Warszawa, ul. Wilecza 33.

**Skład
Rafji, Wiórów i Petiku**

poleca

**Materiały, Narzędzia, Warsztaty
do robót**

Koszykarstwa, Piłkowych, Metaloplastyki, Witraży, Kapelusznictwa, Guzikarstwa, Introligatorstwa, Hafciarstwa, Frebloszczyzna, Farby, Ołówki, Albumy do malow. Fryzy. Pocztówki. Wzory do wycinanek. Papiery, bibułki. Gry i zajęcia pedagogiczne. Materiały piśmienne. Wynajem podręczników i modeli.

Szymański & Kurowski

Warszawa,

ul. Pańska 31.

**Dostawcy Uniwersytetu, Politechniki
i innych wyższych uczelni warszawskich.**

Pracownia termometrów, areometrów, barometrów, chłodnic, przyrządów szklanych dla szkół, aparatów dla pracowni fizycznych i chemicznych podług powierzonych rysunków i wzorów. Artykuły szklane apteczne. Pracownia przyjmuje roboty mechaniczne i precyzyjne. Na składzie rozgatunkowane rurki szklane. Wykonanie zamówień solidne, dokładne i punktualne. **Wykłady szklarstwa** dętego dla pp. profesorów i pracujących w laboratorjach.

Skład Papieru
i
Materiałów Piśmiennych

p. f. **M. ROŻAŃSKA**

Warszawa, Nowy Świat № 66.

poleca pocztówki w wielkim wyborze
Dostawy do biur i instytucji
po cenach umiarkowanych.

Skład aparatów i przyborów fotograficznych

St. SZALAY

Warszawa, Chmielna 40, róg Marszałkowskiej

Przy składzie pracownia i wynajem przezroczy.
25000 przezroczy na składzie.

Zegary i Zegarki

W. GRABAU

Warszawa

Nowy Świat 70.

PIERWSZORZĘDNE BIURO NAUCZYCIELSKIE

B. ANDERS

w Warszawie, ul. Chmielna 24, tel. 51-98.

POLECA: nauczycieli, nauczycielki, freblanki, bony, cudzoziemki.

PIERWSZORZĘDNE BIURO NAUCZYCIELSKIE

„Z. Jasińskiej“

Warszawa, Mazowiecka 4.

POLECA: nauczycieli, nauczycielki, freblanki, bony, wychowawczynie, ochroniarki, angielski, francuski i niemiecki.

FABRYKA

Narzędzi Chirurgicznych. Wyrobów stalowych ostrych

oraz

Główny skład
Środków opatrunkowych

W. ŁADA

Warszawa, Krakowskie-Przedmieście № 6.

Przepisywania

na maszynach POLSKIEJ i ROSYJSKIEJ.
PISANIE ZA DYKTANDEM.

NAUKA PISANIA.

KLEMAŃSKA

Warszawa, Jerozolimskie 72^a m. 4.

Pomiędzy Marszałkowską a Bracką.

SKŁAD PAPIERU
MATERJAŁÓW PIŚMIENNYCH i GALANTERJI.

Henryk Jaworski

WARSZAWA,

Chłodna № 6.

Telefon 239-65.

SKŁAD

MATERJAŁÓW PIŚMIENNYCH i GALANTERYJNYCH
„POLONIA“

Marszałkowska № 54, w Warszawie.

POLECA: W WIELKIM WYBORZE PAPERJE, POCZTÓWKI, KAJETY, PIORA, OŁÓWKI ORAZ WSZELKIE PRZEDMIOTY, WCHODZĄCE W ZAKRES PIŚMIENICTWA, po cenach b. przystępnych.

PRZYJMUJE ZAMÓWIENIA SZKOLNE i DO BIUR.

SKŁAD PAPIERU i MATERJAŁÓW PIŚMIENNYCH
„MERKURY“

WARSZAWA, SIENKIEWICZA № 4 (WPROST POCZTY GŁÓWNEJ)

POLECA: na sezon szkolny pod cenach przystępnych: KAJETY, DZIENNIKI, BRULJONY, RAJSKAJGI, CYRKLE, PAPIER RYSUNKOWY, OŁÓWKI, STALKI, PLUSKIEWKI, ATRAMENT SZKOLNY, SEKRETNIKI, KOPERTY, PAPERJE ORAZ PRZYBORY BIUROWE.

WYKONYWA szybko i starannie: STEMPLE KAUCZUKOWE, DRUKI, RACHUNKI, KWITARJUSZE, BLANKIETY, CENNIKI, CYRKULARZE, BILETY WIZYTOWE NA POCZEKANIU.

MASZYNY DO PISANIA i PRZYBORY.

KUPNO, SPRZEDAŻ i KOMIS.

Księgarnia Polska

WARSZAWA — WARECKA 15.

Dobiera i kompletuje biblioteki i biblioteczki

Wydawnictwo im. M. Brzezińskiego

Książek ludowych i popularno-naukowych.

Ostaszewska i S-ka
KSIĘGARNIA i SKŁAD PAPIERU

Warszawa. Al. Jerozolimskie № 37, tel. 159-15.

Wydawnictwa: „WIEDZA POWSZECHNA“.
KALENDARZ NAUCZYCIELSKI.

DZIEŁA SZTUKI, REPRODUKCJE ARTYSTYCZNE.

Księgarnia i wydawnictwo podręczników szkolnych

Stanisława Fabijańskiego

w Warszawie,

ulica Królewska № 29.

POLECA: Podręczniki i Pomoce Szkolne własnego nakładu oraz wszelkie inne dla szkół początkowych i średnich; książki do nabożeństwa, śpiewniki, dzieła pedagogiczne, naukowe, powieści, słowniki, atlasy i mapy geograficzne. **Wielki Wybór Materiałów Piśmiennych i Rysunkowych**, kajetów, druków szkolnych, blankietów, dzienników i t. d.

CENY UMIARKOWANE.

BAZAR LITERACKI

(właśc. JAKÓB JABŁONKO).

ul. Świętokrzyska № 36/40,

w Warszawie.

poleca: **Podręczniki Szkolne** dla wszystkich zakładów naukowych, nowe i używane. Przyjmowane są w zamian podręczniki z lat poprzednich.

WYSYŁA NA PROWINCJĘ SZYBKO i AKURATNIE.

Ernest Neuman

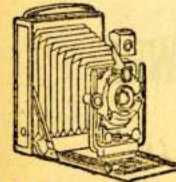
Mazowiecka 6. Warszawa. Tel. 54-96.

Aparaty i przybory fotograficzne.

Latarnie i przezrocza do projekcji.

Złote amerykańskie pióra kieszonkowe.

POLECA PO CENACH PRZYSTĘPNYCH.

Księgarnia „Czytaj”

(właściciel Kazimierz Pawlak)

Łódź,

Piotrkowska 93.

posiada na składzie

podręczniki szkolne, wychowawcze i pedagogiczne, mapy, śpiewniki, książki dla dzieci i młodzieży, wydawnictwa popularne i dla ludu, powieści, poezje, utwory teatralne dla dzieci, młodzieży i amatorów, podręczniki wojskowe, rolnicze i gospodarstwa domowego, przemysłowe i handlowe, społeczne, prawne i inne

Nowości zawsze znajdują się do przejrzania.

Przy księgarni:

**Skład papieru i materiałów piśmiennych.
Biuro dzienników i czasopism.**

„Sztuka Ludowa“

Ś-to Krzyska 26 (Mazowiecka I)

Przedmioty zdobnictwa, Zabawki, Koronki, Płótna, Hafty
i t. p.

Wyroby Ludowe.

OGŁOSZEŃ

do „Rocznika Szkolnictwa Polskiego”
dostarczyło

POLSKIE BIURO REKLAMY PRASOWEJ

w Warszawie

Jasna 10.

Tel. №№ 229-43, 229-44.

TOWARZYSTWO AKCYJNE

Handlu Papierem

Materiałami Piśmiennymi

dawniej

Władysław Bednawski

w Warszawie

SPRZEDAŻ HURTOWA: Moniuszki 2, tel. 61-72.

SPRZEDAŻ DETALICZNA: Filja I, Miodowa 2, tel. 72.

„ II, N.-Świat 69, tel. 137-72.

poleca w wielkim wyborze

Wszelkie papiery,

Materiały piśmienne

i rysunkowe.

Polska Składnica Pomocy Szkolnych

Warszawa, Nowy Świat 33. — Telefon 28-73.
Oddziały w Grodnie i Skierniewicach.

DOSTAWY:

mebli szkolnych, pomocy naukowych i higieniczno-lekarskich, książek, materiałów piśmiennych, buchalteryjnych, rysunkowych i t. p. *do szkół, inspektoratów szkolnych, rad szkolnych okręgowych, kół Macierzy, kancelarii państwowych centralnych i prowincjonalnych, biur prywatnych i t. p.* Roboty drukarskie i introligatorskie.

Dostawa do wszystkich miejscowości na prowincji.

Polska Składnica Pomocy Szkolnych

WARSZAWA, NOWY ŚWIAT 33. — TELEFON 28-73.

poleca

prof. Leona Rygiera

Główne zasady pisowni polskiej

ze słowniczkiem (3.000 wyrazów)

poleczone przez Ministerstwa: Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, Sztuki i Kultury, Zdrowia Publicznego, Spraw Wewnętrznych, Sprawiedliwości, Poczty i Telegrafów, Rolnictwa i Dóbr państwowych.

SPIS RZECZY:

	Str.
Wstęp	3
Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego:	
organizacja	5
szkolnictwo powszechne	11
" średnie	31
" zawodowe	52
" wyższe	62
Ministerstwo Sztuki i Kultury	66
Ministerstwo Zdrowia Publicznego	73
Ministerstwo Pracy i Opieki Społecznej	91
Ministerstwo Rolnictwa i Dóbr Państwowych	95
Ministerstwo Spraw Wojskowych	97
Ministerstwo Kolei Żelaznych	99

ERRATA.

- Str. 29. Zamiast: „Pułtusk, seminarjum nauczycielskie, dyr. L. Kwiek“ winno być: „Pułtusk, sem. naucz., dyr. A. Makarewicz“.
- Str. 35. Zamiast: „Łomża, gimnazjum im. T. Kościuszki Jana Hellmanna“ winno być: „gimn. im. T. K. państwowe“.
-